

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Sessizliğin Sesi - VII

Kınalıadalı Ermeniler Konuşuyor

HDV
YAYINLARI

HRANT DİNK VAKFI

Hrant Dink'in, 19 Ocak 2007'de, gazetesi Agos'un önünde öldürülmesinden sonra, benzer acıların yeniden yaşanmaması için; onun daha adil ve özgür bir dünyaya yönelik hayallerini, dilini ve yüreğini yaşatmak amacıyla kuruldu. Etnik, dinî, kültürel ve cinsel tüm farklılıklarıyla herkes için demokrasi ve insan hakları talebi, vakfın temel ilkesidir.

Vakıf, ifade özgürlüğünün alabildiğine kullanıldığı, tüm farklılıkların teşvik edilip yaşandığı, yaşatıldığı ve çoğaltıldığı, geçmişe ve günümüze bakışımızda vicdanın ağır bastığı bir Türkiye ve dünya için çalışır. Hrant Dink Vakfı olarak 'uğruna yaşanması davamız', diyalog, barış, empati kültürünün hâkim olduğu bir gelecektir.

SESSİZLİĞİN SESİ - VII

KINALIADALI ERMENİLER KONUŞUYOR

ISBN 978-605-70399-2-7

derleyenler

Narod Avcı, Rudi Sayat Pulatyan

editör

Ludmilla Büyüm

mülakatları yapanlar

Atom Şaşkal, Narod Avcı, Rudi Sayat Pulatyan

dizi kitap tasarımı

Sera Dink

grafik uygulama

Selin Hamzaoglu

dizin

Lara Taş

katkıda bulunanlar

Altuğ Yılmaz, Evridiki Pingo, Eyüp Ensar Dal, Nazar Büyüm, Stella Karachristianidou

kapak fotoğrafı

Akillas Millas, *Proti, Antigoni: Ta Prinkiponisa*
[Kınalı, Burgaz: Prens Adaları] (Atina, 1992), s. 116.

baskı

MAS Matbaacılık San. ve Tic. A. Ş.
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3
34408 Kâğıthane/İstanbul
T: (0212) 294 10 00 E:book@masmat.com.tr
sertifika no:44686

İstanbul, Nisan 2021

© Hrant Dink Vakfı Yayınları

Anarad Hıçutyun Binası
Papa Roncalli Sokak, No: 128
Harbiye, Şişli, 34373 İstanbul
T. 0212 240 33 61
F. 0212 240 33 94
info@hrantdink.org
www.hrantdink.org

Bu yayın Hollanda Kraliyeti Başkonsolosluğu'nun katkılarıyla üretilmiştir.
Yayının içeriğinden sadece Hrant Dink Vakfı sorumludur. Burada ifade edilen görüşler hiçbir
biçimde Hollanda Kraliyeti Başkonsolosluğu'nun resmi görüşleri olarak değerlendirilemez.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi = <https://hrantey.org>

KINALIADALI ERMENİLER KONUŞUYOR
SESSİZLİĞİN SESİ - VII

Yayıncının notu

Bu kitap Hrant Dink Vakfı tarafından 2011 yılından beri yürütölen sözlü tarih çalışmasının bir ürünüdür. Sessizliğin Sesi serisinin yedinci cildini oluşturan kitapta, Temmuz 2020 – Ekim 2020 arasında, Kınalıadalı 19 Ermeni'yle yapılmış mülakatlardan 12'si bir araya getirilmiştir.

Kitapta, konuşma dilinden uzaklaştırılmadan yazı diline aktarılmış ve kronolojik bir bütünlük oluşturacak şekilde yeniden yapılandırılmış mülakat metinlerinin yanı sıra, Kınalıada'nın tarihine dair bir giriş yazısı ile, bu çalışmaya ve mülakatlara dair genel değerlendirme yazısı bulunmaktadır.

Mülakat metinlerinde, görüşölen kişilerin konuşma esnasında kullandığı Ermenice kelimeler italik olarak yazılmış; dipnotlarla, bazı kelimelere ve atıfta bulunulan bazı isimlere, mekânlara, olaylara vb. dair kısa bilgiler verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

- Önsöz, Narod Avcı, 7
- *Buradayım ve burada kalacağım*, 21
- *Açıktaki sokakta kaldık*, 39
- *Kıralı'nın nüfusu 500 kişi ancak çıkardı*, 47
- *İstanbul'da bir Ermeni sanatçı*, 57
- *Kıralı bir özgürlük köyüydü, başka da köyümüz yoktu*, 69
- *Ada, evimin arka bahçesi gibiydi*, 83
- *Ben dışarıda kalmışım*, 95
- *Kıralı: Bir Ermeni adası*, 103
- *Kıralı'ya doğmuşum*, 115
- *Ülkemi seviyorum*, 125
- *Memleketim Kıralıada*, 135
- *Bütün arkadaşların evine gelebiliyor*, 151
- *Sonsöz*, Rudi Sayat Pulatyan, 169
- *Dizin*, 185

GİRİŞ

NAROD AVCI

KINALIADA'DA ERMENİLER VE HAYAT

14 Temmuz 1855 tarihli Masis Gazetesi'ndeki habere göre, Kinalıada'nın gelecekte Ermeniler tarafından tercih edilecek bir sayfiye mekânı olacağı şöyle öngörülmüştür: *"Kinalıada'da inşa edilmekte olan Ermeni Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'nin kutsama töreni cuma günü yapıldı ve adadaki Ermeni cemaatine büyük bir mutluluk kaynağı oldu. Bu ada herkesin bildiği gibi Prens Adaları'nın ana karaya en yakın olanıdır. Bununla beraber muhteşem bir havası ve hızlı akan tatlı bir suyu vardır. Ermeni cemaati tarafından yapılaşmaya ve kalabalıklaşmaya da müsait bir ada olduğu görülmektedir. Şüphe yoktur ki bu ada Ermenilerin eğlenceli vakit geçirecekleri güzel bir yazlık yeri olacak."*¹

Kinalıada, Prens Adaları arasından İstanbul'a en yakın olan adadır. Bu sebeple, Bizans Dönemi'nde Rumca 'ilk' anlamına gelen *Proti* ismini almıştır. Osmanlı dönemindeyse kızıl renkli toprağından kaynaklı adaya 'Kinalı' ismi verilmiştir. Adanın bilinen diğer isimleri şöyledir: Akona, Akoni, Akonitis, Tinaki, Protas, Protis.

1 Damadyan, Krikor, Vağarşag Seropyan. *Nersesyan Tıbrats Tas Kinalı Gıgzi* - 150. [Kinalıada Nersesyan Muganni Heyeti - 150. yıl], (İstanbul: Mart Matbaacılık), 2007, s.23.

1453 yılında II. Mehmet, İstanbul'u kuşatmadan önce Kınalıada, Burgazada ve Heybeliada'ya çıkmış ve sonrasında da Büyükada'yı almıştır. 19. yüzyılın başlarına kadar Kınalıada, Bizans döneminde adanın Hristos Tepesi'nde inşa edilen Rum Ortodoks toplumuna ait Metamorfosis Manastırı'nın himayesi altındaydı. Kınalıada'ya dâir bilinen bilgiler arasında, 18. yüzyılın başlarına kadar adada Müslüman nüfusun bulunmadığı ve ada sakinlerinin genellikle balıkçılık ve şarapçılıkla uğraştığı yönündedir.

Bu dönemde, Metamorfosis Manastırı'nın Sakız Adalı Rumlara satılmasıyla birlikte adadaki arsalar, manastır da dahil olmak üzere Ege Denizi'ndeki Anaros Adası'na bağlanmıştır. İlerleyen yıllarda da birkaç kez el değiştiren manastır, en son Aleksandros İspilantis tarafından satın alınmış ve akabinde, Heybeliada'daki Kamariotisa Manastırı'na bağışlanmıştır. Daha sonra İspilantis, 1821-29 yılları arasında Osmanlı Devleti'nden ayrılıp Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle sonuçlanan mücadeleye dahil olması sebebiyle vatandaşlıktan çıkarılmış ve mülklerine el konmuştur. Dönemin Rum Patrikhanesi, Metamorfosis Manastırı'nın Heybeliada'daki manastırın yönetiminde kalması için büyük bir çaba harcamış ve böylelikle manastıra el konulmasını engellemiştir.

Bu olayın ardından adadaki toprakların bir kısmının, İngiltere hükümetiyle olan ilişkileri vesilesiyle Anglikan Kilisesi'ne bağlı Ermenilere verildiği bilinmektedir. Yıllar içerisinde adadaki yaşam koşullarının iyileşmesiyle Kınalıada, farklı mezheplerden Ermenilerin tercih ettiği sayfiye mekânlarından biri olmuştur. 1800'lü yıllardan itibaren adaya yerleşmeye başlayan Ermenilerin nüfusu, adaya ulaşımın kolaylaşmasına paralel olarak yıllar içerisinde artmaya devam etmiştir. Nüfusun artması, adada ibadethane ve eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak kurumların açılmasını zorunlu hâle getirmiştir. Bu yeni ihtiyaçlar neticesinde, 1855 yılında Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Kilisesi inşa edilmeye başlanmış ve aynı yıl Nersesyan Ermeni Okulu açılmıştır. Bu tarihten bir yıl sonra, Anber Hanım ve Ohannes Yazıcıoğlu'nun bağışladığı, kilisenin batısında bulunan arsaya Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Mezarlığı inşa edilmiştir. Kültürel ve dinî faaliyetlerin sürdürülmesine imkân

tanıyan bu yapılar, Ermeni toplumunun yüzüylü aşkın süredir Kınalıada'da ikâmet etmelerinde önemli rol oynamıştır.

Bir sürgün yeri: Kınalıada ve General Vartan

Bizans döneminde adalar; dinî konularda fikir ayrılıklarına düşenlerin, iktidar savaşlarını kaybedenlerin ve gözden düşenlerin sürgüne gönderildiği yerlerdendi. Adaların ilk olarak, Doğu Roma İmparatoru Büyük Konstantin döneminde sürgün yeri olarak kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Konstantin, dinî fikir ayrılıkları nedeniyle Ermenistan Kralı III. Arşag tarafından 350 yılında kendisine gönderilen Episkopos I. Nerses ve heyetini Büyükada'ya sürmüştür.

Bir sürgün yeri olma vasfıyla Kınalıada, uzun yıllar yönetimde söz sahibi olan veya olmak isteyen kişilere ev sahipliği yapmıştır. Kınalıada'ya sürgün edilen önemli isimlerden biri de Mamigonyan Ailesi'ne mensup General Vartan'dır (Vardanos). Vartan'ın, Kınalıada'ya sürgün edilip burada ölmesi, Ermeniler için adanın önemini artırmıştır. Katıldığı savaşlarla Bizans'ın önemli generallerinden biri olan Vartan, dönemin imparatoru I. Nikiforos'un (802-811) tahttan indiği haberini alınca yanına topladığı askerlerle birlikte imparatorluk sarayına doğru yürüyüşe geçmiştir. Surların önüne geldiğinde imparatorun hâlâ tahtta olduğunu öğrenmiş ve akabinde teslim olmak zorunda kalmıştır. Başlattığı ayaklanmanın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Kınalıada'ya sürgün edilen General Vartan'ın daha sonra, adada Vardanos Manastırı'nı yaptırmasına izin verilmiştir.

İlerleyen yıllarda, Vartan'ın yeni bir ayaklanma hazırlığında olduğu gibi söylentilerin ortaya çıkması üzerine I. Nikiforos, bir grubu Kınalıada'ya göndererek Vardanos'un gözlerini oydurmuştur. Yaşadığı bu olaydan sonra Vartan, Sava ismini alarak kendini manastıra kapatmıştır. Gözlerindeki yaralar iyileşmeye başlayan Vartan, yıllar boyunca ailesinin kendisini ziyaret etmesine izin vermemiş, sadece su ve temel bazı gıdaları tükettiği mütevazı bir hayat yaşamıştır. Vartan'ın bu yaşadıkları, dönemin İstanbul halkını derinden etkilemiş ve Vartan'a halk tarafından azizlik atfedilmiştir. Öyle ki insanlar,

hastalarını Vartan'a getirerek şifa aramıştır. General Vartan'ın, ömrünün geri kalanını Kınalıada'daki Vardanos Manastır'da geçirdiği ve ölümünden sonra manastırdaki kilisenin sağ tarafına gömüldüğü bilinmektedir.

Vartan'ın ölümüne denk gelen yıllarda I. Nikiforos, Bulgar Kralı Krum tarafından öldürülmüş ve yerine oğlu I. Mikhail Rangave (811-813) tahta çıkmıştır. Ancak tahtta kaldığı kısa süre içerisinde yaşanan yönetimsel sorunların üstesinden gelemeyen Rangave, Ermeni Leon olarak da bilinen V. Leon'un kendisini kral ilan etmesiyle tahttaki yerinden olmuştur. V. Leon tahta geçtikten sonra Rangave'nin oğullarını Kınalıada'ya sürgün etmiştir. 820 yılında ölen Leon'un mezarı, Kınalıada'daki Metamorfosis Manastırı'nda bulunmaktadır.

Dinî kurumlar

Günümüzde Kınalıada'da bir Rum Ortodoks, bir Ermeni Apostolik Gregoryen kilisesi, bir Rum Ortodoks manastırı, bir ayazma ve bir cami bulunmaktadır.

Bizans döneminde Kınalıada'da üç manastır olduğu bilinmektedir. Ancak bunlardan sadece Metamorfosis Manastırı (Hristos Manastırı - Yukarı Manastır) hakkında detaylı bilgi günümüze gelebilmiştir. Bu üç manastırlardan sadece Metamorfosis Manastırı hâlen aktif olarak kullanılmaktadır. Manastır, İmparator Romanus Diogenis gibi sürgüne gönderilen kişilere ev sahipliği yapmıştır. 'U' şeklinde tasarlanan ve yıllar içerisinde defalarca onarılan yapı, 19. yüzyılın sonlarına doğru bir süre yetimhane olarak da kullanılmıştır. Metamorfosis Manastırı'nda yaşayan keşişlerin; üzüm bağcılığı, zeytincilik, lahanacılık, çiçek ve bahçecilikle uğraştığı ve dinî kitaplar ile el yazmalarını çoğalttıkları bilinmektedir.

Günümüze kadar gelemeyen Aşağı Manastır'ın, Kınalıada'daki motor iskelesinin karşı arsasında bulunduğu tahmin edilmektedir. Arsa üzerine yapılan inşaat sırasında lahit ve eski taşlara rastlanmış, ancak bu taşların ne olduğu üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Manastırın geçmişte bulunduğu arsa üzerinde bugün, Kınalıada'daki Rum ve

Süryani toplumu tarafından kullanılan Panayia Rum Ortodoks Kilisesinin bulunmaktadır. Günümüzde kilisenin bahçesinde manastırdan kalma bir sütun başlığı ile bir mermer parçası vardır.

Bir zamanlar Kınalıada'da bulunduğu düşünülen üçüncü manastır ise General Vartan'ın sürgünü sırasında yaptırdığı ve kendi ismiyle anılan Vardanos Manastırı'dır. Bu manastırla ilgili bilgiler oldukça kısıtlı ve güvenilirliği tartışmalı olsa da, yapının bir zamanlar günümüzdeki Kınalıada Polis Merkezi'nin bulunduğu alanda olduğu, bazı kaynaklarda yer almaktadır.

Kınalıada'daki Ermeni Kilisesi 1855 yılında ada halkının duyduğu kilise ihtiyacını karşılamak için inşa edilmeye başlamıştır. Kilise açılmadan önce adadaki Ermeni nüfus, ibadetlerini evlerde toplanarak sürdürmüştür. Vaftiz, düğün ve cenaze gibi dinî ayinler ise İstanbul'dan gelen din görevlileri tarafından yapılmıştır. Ancak ulaşımdan kaynaklı zorluklar, törenlerin yapılmasını sık sık engellemiştir. Bu sebeple adadaki Ermeni nüfus, Kınalıada'da bir Ermeni Kilisesi yapılması için dönemin hükümetine başvurmuştur. 1855 yılında inşası başlayan Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, Patrik III. Hagop tarafından 22 Eylül 1857'de ibadete açılmıştır. 1894 yılında meydana gelen deprem sonrasında büyük hasar gören kilise ancak dönemin vakıf yönetim kurulunun çabalarıyla onarılabilmektedir. Son onarımı 1988 yılında yapılan kilise, günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır. Adadaki bir diğer ibadethane de modern mimari örneklerinden biri olan Kınalıada Camii'dir. 1958 yılında Karaköy'deki yol çalışmaları sırasında tahrip olan Karaköy Mescidi'nin malzemeleriyle inşaatı başlayan caminin yapımı, farklı inançlara sahip ada halkının destek vermesiyle tamamlanmış ve 1964 yılında ibadete açılmıştır.

Eğitim

Kınalıada'da artan Ermeni nüfusuna paralel olarak doğan eğitim ihtiyacını karşılamak üzere 1855 yılında, günümüzde 'Çınaraltı' olarak bilinen Çınarlı Köşk Sokağı'nda, karma eğitim veren Nersesyan Ermeni Okulu açılmıştır. Nersesyan Okulu, ana sınıfıyla beraber üç

derslikten oluşmaktaydı ve okula diğer adalarla birlikte Kartal ve Pendik'ten de öğrenciler gelmekteydi. Nersesyan Okulu'nda sadece Ermeni öğrencilerin değil, Türk öğrencilerin de eğitim gördüğüne dair çeşitli belgeler mevcuttur.

Nersesyan Okulu'nun yanı sıra Kınalıada'da, Kütahyalı, Katolik bir Ermeni olan Kirkor Oksiyan'a ait özel bir okul olduğu bilinmektedir. 1876 yılında adaya taşınan Oksiyan, evinin salonunda bir okul açmış ve eğitimin sonlandığı 1884 yılına kadar onlarca öğrencisi olmuştur.

1894'te İstanbul'da yaşanan büyük deprem sonrasında, Kınalıada'daki Ermeni Kilisesi gibi Nersesyan Okulu da ciddi hasar görmüş ve bir süre kapanmıştır. Adada yaşayanların ve patrikhane'nin desteğiyle Nersesyan Okulu ile okul vakfına ait hasarlı yapılar kâgir olarak yeniden inşa edilmiştir. 1911'de başlayan onarım çalışmaları 1917'de tamamlanmış ve okul altı derslikle yeniden açılmıştır.

Depremlerin yanı sıra Kınalıada'da meydana gelen birçok yangın adanın çehresinin değişmesinde etkili olmuştur. Adadaki su sıkıntısı ve adada bulunan itfaiyenin yetersizliği yangınların boyutunu büyüttüştür. Özellikle 1929 sonbaharında adanın çarşı tarafında çıkan yangınla, Atamyas Tiyatrosu, Nersesyan Okulu ve çevredeki binaların kül olmasına neden olmuştur. Bu yangınla Nersesyan Okulu'nun kullanılamaz hâle gelmesi, öğrencilerin eğitim hayatını aksatmıştır. Bunun üzerine Dikran Kazazyan, Saki Bey ve Köşklü Sokak arasında kalan, bahçe içindeki iki katlı evini okul olarak kullanılması için okul vakfına bağışlamıştır. 1917'li yıllarda öğrenci sayısı 150'yi bulan okul; 1938 yılında öğrenci sayısının yetersizliği yüzünden kapanmak zorunda kalmıştır.

Kınalıada'daki Rum nüfusun artmasıyla 1869 yılında Rum Kilisesi'nin yanına tek derslikli Panayia Rum İlkokulu açılmıştır. 1965 yılında otuz öğrencisi olduğu bilinen okul, öğrenci sayısının yetersizliği yüzünden 1973 yılında kapanmıştır.

Nersesyan Okulu kapandıktan sonra Kınalıada'daki Ermeni toplumunun çocuklarını Kınalıada İlkokulu'na gönderdiği bilinmektedir. Okul 1924 yılında, 'Kınalıada İlk Mektebi' ismiyle açılmış, dört yıl

sonra Latin harflerinin kabul edilmesiyle; ismi 'Kınalıada İlkokulu' olarak değiştirilmiştir. 1935-72 yılları arasında 33 Ermeni ve 6 Rum öğrencinin okuldan mezun olduğu bilinmektedir. Okul günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

Hristos Tepesi'nde bulunan Metamorfosis Manastırı'ndaki kızlar yetimhanesi, adadaki eğitim kurumlarının bir diğeridir. Yetimhane, I. Dünya Savaşı sırasında askerî karargâh olarak kullanılması sebebiyle, 1915 yılında Yedikule'deki boş bir binaya taşınmıştır. Manastıra bağlı olan bu yetimhane, sekiz yıl açık kaldıktan sonra, 1927 yılında kapatılmıştır. Kaynaklarda yetimhanenin kapatılmasına dair doğrudan bir bilgiye erişememiş olsak da, kapatılmasını 1927'de ülke çapında dinî eğitimin yasaklanması kararıyla ilişkilendirmek mümkündür.

Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Kilisesi'ne, Kalust Gülbenkian Vakfı tarafından bağışlanan ve Karagözyan Okulu'ndan Yetişenler Derneği'ne bağlı olarak 1965 yılından itibaren faaliyet gösteren Kınalıada Çocuk Kampı, bilinen ismiyle Karagözyan Yetimhanesi Gazturman Gayan Yaz Kampı, Ermeni çocuklar için Kınalıada'yı yazlık bir mekân hâline getirmiştir.

Ulaşım

19. yüzyılda sayfiye alışkanlıklarının artmasıyla beraber İstanbul, Adalar ve Boğaziçi arası sefer ihtiyacı da artmaya başlamıştır. Dönemin başlıca ulaşım aracı olan kayıkların bu ihtiyacı karşılamak için yetersiz kalması ve seyir güvenliğini sağlayamaması gemi ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu talep ilk olarak İngiliz ve Rus bandıralı gemilerle sağlanmıştır. II. Mahmut döneminde ise Osmanlı Devleti'ne ilk defa gelen ve 'Swift' adını taşıyan buharlı gemi önce Prens Adaları'na ve sonrasında da Çekmece'ye seferler düzenlemeye başlamıştır. İlerleyen yıllarda Osmanlı Devleti'nin bu taşımacılığın yasaklamasıyla adaya ulaşım, küçük buharlı gemilerle günde bir sefer olmak üzere sağlanmıştır. 1846 yılında, Yeyticaret isimli buharlı gemiyle Prens Adaları'na

tarifeli seferler başlamıştır. Nüfusun artmasıyla Şirket-i Hayriye vapurları günde iki kere, Kınalıada'da bugünkü iskelenin yerinde bulunan eski iskeleye yanaşmaktaydı. Düzenli vapur seferlerinin başlaması, adalardaki nüfusun ve dolayısıyla yapılaşmanın artmasına neden olmuştur.

Yüzölçümü 1.356 km² ve uzunluğu iki bin metre olan Kınalıada'da, ada içi ulaşımın nasıl yapıldığına dair literatürde bir bilgiye rastlayamamış olsak da, ulaşım için diğer Prens Adaları'nda olduğu gibi eşek ve atların kullanıldığı bilinmektedir. Ancak Kınalıada'da diğer Prens Adaları'nın aksine, uzun yıllardır hayvanlar aracılığıyla taşımacılık yapılmamaktadır. 2020 yılında faytonların kaldırılmasıyla adalar elektrikli araçların kullanımına açılmıştır. Günümüzde Kınalıada'da ada içi ulaşım bu araçlarla sağlanmaktadır.

Dönüşüm

Türkiye coğrafyasında yaşayan gayrimüslim toplumlarını hedef alan siyasi kararlar, Kınalıada'da yaşayan gayrimüslim halkı doğrudan etkilemiş ve adanın demografik yapısının değişmesine neden olmuştur. Bu çalışma kapsamında yapılan sözlü tarih görüşmelerinde de görüleceği üzere, 6-7 Eylül (1955) pogromu ve 1964 Rum Sürgünü Kınalıadalıların hafızasında kalıcı izler bırakmıştır.

1955 yılında Kıbrıs'ın geleceğine dair yürütülen tartışmalar, ülke çapında milliyetçiliğin ve gayrimüslim topluma karşı ayrımcılığın artmasına neden olmuştur. 6 Eylül sabahı, Selanik'teki Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslugu'na ve Atatürk'ün doğduğu evin bahçesine bir el bombasının atıldığı haberinin devlet radyosu aracılığı ile duyurulması ve akabinde İstanbul Ekspres Gazetesi'nin bu haberi yayması, Türkiye çapında Rum toplumu başta olmak üzere gayrimüslimlere yönelik bir pogrom yaşanmasına yol açmıştır. Daha sonra Yunanistan vatandaşı bir Türk'ün, provokasyon amacıyla Türk Konsoloslugu'nun bahçesine bir bomba koyduğu anlaşılsa da, 6-7 Eylül 1955'te gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı ilçelerde şiddet olayları yaşanmıştır. Prens Adaları da bu olaylardan

etkilenmiştir. İstanbul'dan kalkan tekneler, adalardaki Rumlar başta olmak üzere tüm gayrimüslim nüfusa yönelik saldırılarda bulunmuşlardır. Büyükada, bu saldırılardan en fazla etkilenen ada olmuştur. Kınalıada ise Prens Adaları arasında ve belki de İstanbul'da 6-7 Eylül olaylarından en az etkilenen yerleşim yeri olmuştur. Bu durum büyük ölçüde, dönemin komiseri Osman Belge'nin, Kınalıada'ya yaklaşan teknelerin adaya yanaşmalarına izin vermesiyle ilgilidir. Dışarıdan bir saldırıya uğramayan Kınalıada'da, sadece kilise camları ve mezarlıklar tahrip edilmiştir.

1964 yılında Yunan tebaalı Rumların ülkeden sınır dışı edilmesi ise adanın demografik yapısının değişmesini etkileyen en önemli siyasi kararlardan biri olmuştur. Kıbrıs sorununun gittikçe derinleştiği bir dönemde; Yunanistan ve Türkiye'de yaşayan kişilere ikamet, ticaret ve serbest dolaşım hakkı tanıyan ve bu özelliğiyle Yunan tebaalı İstanbul Rumlarını güvence altına alan '1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'nın feshedildiği duyurulmuş, hemen akabinde ise Yunan tebaalı Rumların ülkeden sürgün edilmesine karar verilmiştir. Bu kararın ardından yanlarına sadece 20 kilo eşya ve 20 dolar almalarına izin verilen 12 bin Yunanistan vatandaşı Rum sınır dışı edilmiştir. İki farklı uyruktan gelen Rumların birbirleriyle yaptığı evlilikler, ailenin bir ferdi sınır dışı edilirken diğerinin Türkiye'de kalmasına yol açmıştır. Alınan karar, Türkiye vatandaşı Rumların, Yunanistan vatandaşı olan akrabalarından ve arkadaşlarından koparılmasına; birbirlerinden ayrılmak istemeyen ailelerin topyekûn göç etmesi ise İstanbul'daki Rum nüfusun büyük oranda azalmasına neden olmuştur. 1964 sürgünüyle beraber 45 bin Rum, Türkiye'den göç etmek zorunda kalmış, o dönem 300 milyon lira değerindeki 2.902 adet taşınmaza el konmuştur. Birçok semt ve mahalle gibi adaların da Rum nüfusu 1964 yılında büyük bir darbe almıştır. Rum nüfusunun azalmasıyla beraber adadaki Rum ilkokulu, öğrenci sayısının yetersizliğinden kapanmak zorunda kalmıştır. İlerleyen yıllarda ise Panayia Rum Ortodoks Kilisesi, adadaki Süryani toplumu tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Kınalıada özelinde nüfusun değişimine yönelik kaynaklar sınırlıdır. Mevcut kaynaklara göre 19. yüzyılın sonlarına doğru Kınalıada'daki nüfusun 398 kişi olduğu bilinmektedir. Nüfus dağılımı ise, yüz Katolik Ermeni, yüz Apostolik Ermeni, yüz Ortodoks Rum ve 98 Müslüman şeklindedir. 1840 yılında 1.816 olan Prens adalarının nüfusunun, 1865 yılına gelindiğinde altı bine yükseldiği görülmektedir. Genel olarak Prens Adaları'ndaki bu yükseliş, Kınalıada'daki nüfusun artmasını da beraberinde getirmiştir. 1880'li yıllarda Kınalıada'daki Ermeni nüfusunun kışları kırk, yazları ise altmış-yetmiş hane olduğu bilinmektedir. 1935 nüfus sayımına göre Adalar ilçesinde toplamda 16 bin 807 kişi ikamet etmektedir.

1964 yılında, Rum toplumunun adadan ayrılmak zorunda kalmasıyla terk edilen yerler zamanla harap olmuştur. 70'li yıllarda adalara rahatlıkla artmasıyla birlikte, boşalan arsalar yeni binalar inşa edilmiştir. Bir imar planı olmadan inşa edilen binalar, adanın çehresinin değişmesine neden olmuş ve çarpık yapılaşmayı beraberinde getirmiştir. Yapılaşmayla beraber nüfus artışı da hız kazanmıştır. 1992 yılına ait veriye göre Kınalıada'nın yaz aylarında nüfusu 25 bini bulmakta ve bu nüfusun takriben 20 bin kişi kadarı Ermenilerden oluşmaktadır. 2020 yılının nüfus verilerinde, Adalar ilçesinde resmî olarak 16 bin kişinin ikamet ettiği belirtilse de, yaz aylarında bu rakamın on katına çıktığı tahmin edilmektedir.

Kınalıada yüz yıla aşkın süredir Ermeni toplumu tarafından tercih edilen sayfiye yerlerinden biridir. Yaz aylarında adadaki nüfusun büyük çoğunluğunun Ermenilerden oluşması, Kınalıada'yı Ermeni toplumu için önemli bir yere taşımıştır. Kınalıada'yla ilgili literatüre katkı sunacak olan bu çalışmayla Kınalıada'nın tarihi ve Prens Adaları arasındaki konumu mercek altına alınmıştır. Aynı zamanda bu çalışma, bireysel tarih anlatıları aracılığıyla, Kınalıadalı Ermenilerin aile hikâyelerini, eğlence hayatlarını, kültürel etkinliklerini ve gündelik yaşam pratiklerini görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Adalar Belediyesi. “Nüfus” (<http://www.adalar.bel.tr/ilcemiz-sayfasi/nufus.html>)

Akar, Rıdvan, Hülya Demir. *İstanbul’un Son Sürgünleri, 1964’te Rumların Sınır Dışı Edilmesi*. İstanbul: Doğan Kitap, 2014.

Baronyan, Hagop. *İstanbul Mahallerinde Bir Gezinti*, çev. Paris Hilda Teller Babek. İstanbul: Can Yayınları, 2014.

Başvekalet İstatistik Kurumu, 1935 20 *İlkteşrin Genel Nüfus Sayımı: Türkiye Nüfusu Vilâyet, Kaza, Şehir ve Köyler itibarile Muvakkat rakkamlar*. Ankara: Ulus Basımevi, 1935.

Damadyan, Krikor ve Vağarşag Seropyan. *Nersesyan Tıbrats Tas Kınalı Gıgzi* - 150. [Kınalıada Nersesyan Muganni Heyeti - 150. yıl]. İstanbul: Mart Matbaacılık, 2007.

Erdenen, Orhan. *İstanbul Adaları*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1962.

Koraltürk, Murat. *Buharlı Vapurlardan Deniz Otobüslerine İstanbul’da Deniz Ulaşımı*. İstanbul: Varlık Yayınları, 2009.

Millas, Akillas. *Proti, Antigoni: Ta Prinkiponisa [Kınalı, Burgaz: Prens Adaları]*. Atina: Tarih ve Halk Bilimi Araştırmaları Derneği “Mnimosini”, 1992.

Özel, Aytül Altan. “Türk-Yunan İlişkilerinde 1964 Krizi ve Yunan Vatandaşlarının Sınır Dışı Edilmeleri” (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2019.)

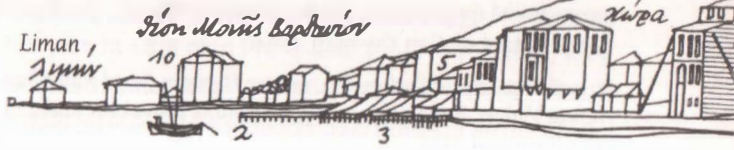
Polatel, Mehmet, Nora Mildanoğlu, Özgür Leman Eren ve Mehmet Atılğan. 2012 *Beyannamesi İstanbul Ermeni Vakıflarının El Konan Mülkleri*. İstanbul: Hrnt Dink Vakfı Yayınları, 2012.

Şevki, Orhan. *Proti’den Kınalı’ya*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2004.

Şevki, Orhan. *Kınalıada*. İstanbul: Pencere Yayınları, 2007.

Tuğlacı, Pars. *Tarih Boyunca İstanbul Adaları*, 2. Cilt. İstanbul: Cem Yayınevi, 1992.

Vardanos Manastırı'nın
bulunduğu yer

1. βασιλόσυναξα
2. ναϊφόσυναξα
3. παραθαλάσσια καφεντέα, τσαρδάνια
4. ναύτιο αποθηκείας
5. αγορά (πλατεία τογάρει), πιάτσα
6. Ορθόδοξος ναός και σχολή
7. Αρμενικός ναός
8. αρμενικό νεκροταφείο
9. Hotel Chahab
10. οικία Αρσενάκη
11. οικία Νικολαΐδη

μυνοίερα
Sarnıç

Ασκή Monastırı'nın
bulunduğu yer

liman /
Limn

Vardanos
Manastırı'nın
bulunduğu yer

Vardanos
Manastırı'nın
bulunduğu yer

Vardanos
Manastırı'nın
bulunduğu yer

1. vapur iskelesi
2. kayık iskelesi
3. sahil kahvehaneleri, çardaklar
4. vapur iskelesi gazinosu
5. çarşı (Çınar Meydanı), piyasa
6. Ortodoks kilisesi ve okulu
7. Ermeni kilisesi
8. Ermeni mezarlığı
9. Hotel Chahab (Şahap Oteli)
10. Arsenaki malikânesi
11. Nikolaidis malikânesi

**Görüşülen kişi 1990 İstanbul doğumlu, kadın, danışmandır.
Mülakat 22 Ekim 2020’de, çevrimiçi ortamda yapılmıştır.**

Buradayım ve burada kalacağım

1990’da İstanbul’da, özel bir hastanede doğdum. Annemin küçük teyzesi anneme, “Daha yeni doğurdun, sakın hemen kalkıp eve gitme. Gidersen iş yapmaya başlarsın, kalabildiğin kadar kal hastanede” demiş. Annem 10-15 gün kadar hastanede kalmış. Çıkınca da aylardan haziran olduğu için doğrudan adaya gitmiş. Ben bir nevi gözümü Kınalıada’da açmışım. O yüzden adanın bende önemli bir yeri var; her gittiğimde kendimi oraya ait hissediyorum, sanki adada köklerime ulaşıyorum. Sonraki yıllarda da yazları adaya gidip geldiğimizden, orası benim için bir tatil, rahatlama ve hiçbir şeyi kafaya takmama yeri oldu. Bir de ada küçük bir yer olduğu için özgürlük alanı ve sosyalleşme imkânı sağlayan bir yerdi.

Küçükken İstanbul’dayken sokakta değil ama apartmandaki komşularımızın çocuklarıyla, evlerde oyun oynardık. Sokakta oynamak daha çok adada yapabildiğimiz bir şeydi. 12-13 yaşlarımda, annem biraz daha serbest yetiştirmemizi istediği için, belli bir alanın dışına çıkmamamız koşuluyla dışarı çıkmamıza izin veriyordu. Şişli’de oturan bir iki arkadaşım vardı, onlarla buluşurduk.

O şekilde gelebiliyor, çocukken ne kadar sosyalleşilirse o kadar sosyalleşebiliyordum.

Yedinci sınıfa kadar bir Fransız okulunda okudum. Sonra orada devam etmek istemediğime karar verip bir maarif okuluna geçtim. Maarifteki yılımda lise sınavına hazırlandım ve iyi bir özel okulu kazandım. Lisenin son yılında ÖSS'ye girdim. Bir yandan Fransa'daki üniversitelere başvururdum ama ailem izin vermedi; lise sonda ciddi bir depresyona girdiğim için olsa gerek, bizimkiler, "Bu kızcağız kendi başına yapamaz, göndermeyelim" dediler. Böylelikle, özel bir üniversitede hukuk okudum ve mezun oldum. Mezun olduktan sonra bir süre staj gördüm, ardından iki yıl kadar serbest avukatlık yaptım. Bu süreçte içindeki sosyal insanı durduramadım; bir kadın sığınma örgütünde gönüllü çalışmalar yapmaya başladım ve sivil topluma girmiş oldum. Feminist olmamın arkasında yatan en önemli nedenlerden biri bu olmakla birlikte; Ermeni toplumunda aslında hiç yokmuş zannedilen, ama inanılmaz derecede mevcut olan cinsiyetçi kalıpların, kendi deneyimlerimin, hatta adada yaşadıklarımın bunun üzerinde büyük etkisi var. Büyük olmayan, hatta adada daha da küçülen cemaatte herkes birbirini tanıdığı için, sürekli bir 'söz olma', 'laf edilme', 'aman kızım' şeklinde bir muameleye maruz kaldım ve bu duruma daha ergenliğimde isyan ettim. Mesela 15 yaşındayken erkek arkadaşım vardı; annelere söylemiştim ama babam, "Bu yaşta erkek arkadaş olmaz, o senin sadece arkadaşın" demişti. El ele tutuşamazdık çünkü babam görür, başkaları görür, dedikodu olurdu. Ama aynısı erkek kuzenlerime yapılmıyordu. Onlara böyle bir şey söylendiğini duymuyordum. Örneğin adada, çocukken sokakta oynayabilmek bir avantajken, ergenliğimizde, genç kadın olduğunuzda bahsettiğim sebepler yüzünden adada olmak dezavantajdı.

Adada oynadığım arkadaşlarımdan hemen hepsi Ermeni'ydi. Aralarında belki birkaçı Süryani'ydi ama Türk yoktu. Daha büyüyünce Türk arkadaşlarım da oldu. Sosyoekonomik bakımdan orta-üst

1 Öğrenci Seçme Sınavı.

sınıftan gibiydiler ya da ben öyle hatırlıyorum. İstanbul'daki arkadaşlarım, orta ikiye kadar gittiğim Fransız okulundan olan arkadaşlarımdı. O okula giden Lübnanlı, Fransız, Ermeni ve Türk arkadaşlarım vardı. Sonrasında orta ikinci sınıftayken bir buçuk yıl kadar bir dans topluluğuna girdim ve orada bir kaç arkadaş daha edindim. Onlarla yazın adada da görüşmeye devam ettim. Böylelikle adadaki çevrem genişledi. Ama İstanbul'dayken daha az sayıda Ermeni arkadaşla görüştüm. Liseye geçince ise zaten arkadaşlarımdan çoğu Türk'tü.

Sürekli kendini açıklama zorunluluğun var

Biliyordum ki biz Ermeni'yiz. Benim manevi dedem var; annemin babası değil, anneannemin ikinci eşi. Annemin babası ile anneannem çok kısa süre evli kalmışlar, iki yıl kadar, sonra boşanmışlar. Dolaşısıyla dedem diye bildiğim, beraber büyüdüğüm kişi Türk ve Müslüman'dı. Bu bizim evimizde öyle 'acayip' bir şey değildi. Dedem, dedemdi işte. Bütün bayramları kutlardık. Evet, Türk ve Ermeni diye bir ayırım vardı ama o tam neydi, emin değildim uzun bir süre. Çünkü okuduğum okul uluslararası bir okuldu, her kökenden çocuk vardı. Orada özel olarak Ermeni kimliğimle ilgili bir farklılık hissetmedim. Liseye geçince işler değişti, daha fazla dışlandığımı gördüm. Zaten çok uyumlu bir ergen değildim; ağır bir ergenlik geçiriyordum, bunun üstüne Ermeni olmak eklenince o his iyice ağırlaştı. Okuldaki hocalar tarafından değil ama sınıf arkadaşlarım tarafından birkaç kez ayrımcılığa uğradım. Mesela sınıfta tuhaf biri vardı, muhtemelen hâlâ sorunlu biridir, o bir seferinde, "Ermeni, pis Ermeni!" gibi bir laf etmişti. Buna karşı çok yakın olmadığım aynı sınıftan başka bir arkadaşım "Böyle bir şey söyleyemezsin, bu ırkçı bir davranış, benim olduğum yerde, benim sınıfımda kimseye böyle bir şey söylenemez" demişti. Çok duygulanmışım, çünkü bu şekilde benim yanımda duracak birisi olduğunu düşünmemiştim o güne kadar. Bütün lise hayatım, bir yıl hazırlık üstüne dört yıl eğitim, tam anlamıyla mücadeleyle geçti.

O zamana dek çok önemsemediğim, çok manalı bulmadığım kimliği biraz daha incelemek, öğrenmek istedim. Hâlâ da öğrenmeye

çalışıyorum. Tamam, Noel'i, Paskalyayı kutluyorduk ama bu kaddardı işte... Mesela *Surp Vartanants*,² kutlanmıyor bizim ailemizde. Evimizde yok öyle derinlikli bir kültür. Bunları öğreniyorum ama biraz yapay kalıyor, sonradan ekleme gibi geliyor bana; ben bunlarla büyümediğimden benim için fazla bir anlamı yok gibi. Bir yandan kendimi bir Ermeni olarak tanımlıyorum. Aslında mecburen tanımlamak zorunda kalıyorsun, çünkü sana herkes bunu bir şekilde hatırlatıyor. Neden ismin böyle? Ne biçim ismin var? Bir yandan o farklılığı yaşıyor olmak insana bir duyarlılık da katıyor. Başkalarını biraz daha anlamaya çalışıyor ve soruyorsun, "Neden insanlar ayrımcılık yapıyor acaba?" Bu ne kadar kötü, üzücü bir şey! Bu durum ergen birisinde öfke yaratıyor. Ben de kızıyor ve kavga ediyordum. Çünkü öfke ve kızgınlık beni koruyabilecek bir şeymiş gibi geliyordu. Beni acıtamadıklarını göstermek için kullandığım bir şey gibi.

Türkiye'de bir Ermeni olarak yaşamak kolay değil, sürekli kendini açıklama zorunluluğun var. Bu duygusal açıdan çok yorucu. Liseden beri arkadaş olduğum insanlar var, hepsi Türk, Müslüman. Beyaz Türk ailelerden geliyorlar. Hepsi okumuş insanlar. Onların bile birçok şeyi anlamadığını fark ediyorum ve bu çok yıldırıcı oluyor benim için. Geçen gün BBC'de Azerbaycan ve Ermenistan'la ilgili bir programda gördüm; bir kadın, "Bence Türkiye'de Ermeni olarak yaşamamanın bir zorluğu yok" gibi bir laf etti ve ben hayretler içerisinde, "Acaba bunu söyleyen nasıl bir avantajlı kesimden geliyor da böyle hissedebiliyor?" diye geçirdim içimden.

Ailemdeki hemen herkeste anksiyete ve paranoya var

Soykırım ailemizde hiç konuşulmazdı. Ailede Türk birisi olduğu için, ona saygıdan bu konular açılmıyor olabilirdi. Dedemin bu konuyla ilgili görüşünü bilmiyorum. O da Bitlisliydi. Bitlis'te

2 301 yılında Hristiyanlığı kabul eden Ermeni toplumu, Hristiyanlığı özgürce yaşamaları için savaşan General Vartan ve askerlerini anmak için Büyük Oruç döneminin başlangıcı olan Paregentan gününden önceki Perşembe gününü hayatını kaybedenlerianar.

Ermenilerin olduğunu biliyordum. Muhtemelen öldürüldüklerini de biliyordum. Aslında bunun konuşulmasına da tepkiliydim o zamanlar; bunun insanlarda bir nevi takıntı olduğunu ve konuşulmasına gerek olmadığını düşünüyordum. Sonra sonra bu düşüncelerim değişti; hem bazı şeyleri deneyimleyerek fark ettim, hem de bunun üzerine düşünmeye başladım. Ailemdeki hemen herkeste anksiyete ve paranoya var; bunun nedenleri üzerine düşünerek, okuyarak bir yere vardım sanıyorum. Birçok şeyin sebebinin 1915'te düğümlendiğini anladım ve o yaşa kadar bana tam olarak anlatılmamasına rağmen aslında aile tarihimde bana aktarılan birçok hikâyenin birbiriyle bağlantılı olduğunu anladım. Sonuçta ailemin bir kısmı Eskişehir'den, bir kısmı Bandırma'dan, Bursa'dan, Silivri'den gelmiş, bir kısmı ise hep İstanbul'daymış. Böyle birçok farklı yerden, hep benzer zamanlarda, birkaç yıl arayla aynı jenerasyon gelmiş. Yayılarımla³ anne babası gelmiş; niye gelsinler ki böyle bir şey olmasa? Niye ailemde herkeste anksiyete var? Niye anne tarafımın tamamında nesiller boyu kalp damar hastalıkları var, endişe var? Benim de pek anlamlandıramadığım korkularım vardı. Ve o anlamlandıramadığım korkular muhtemelen konuşmamaktan, konuşmamanın aslında ne kadar fazla korku yarattığının anlaşılmamasından. Bir şeylerden korkuluyor ama konuşulmadığı için, bunun ne olduğunu anlamlandıramıyorsun ve bir çocuk olarak sen de korkuyorsun. Çünkü sana sahip çıkması gereken, seni kollaması gereken kişiler, o büyük insanlar bile korkuyorken senin de korkman çok doğal oluyor. Hayata karşı bir güvensizlik doğuyor. Bunları fark etmeye başladıktan bir süre sonra bu konuları biraz biraz deşmeye başladım. Anneannem bu bilgileri paylaşma konusunda çok katıydı ama babaannem o kadar değildi. O bizim büyüdüğümüzü, bu bilgilerin aktarılmasının artık sorun olmayacağını düşünmüş olmalı. Ben ailemin yaşadığı birçok şeyi ondan çektim, aldım. Yine anneannemden de keza öyle ve sonrasında annem biraz daha anlattı.

3 yaya (Erm.): Büyükanne.

Girift bir aile hikâyesi

Babamın babasının ailesi İstanbullu, Yedikuleliler. Yedikule’de büyük tarlaları varmış ve o tarlalarda marul yetiştiriyorlarmış. Bakırköy’de ve Yeşilköy’de evleri varmış. Sonra onları, Varlık Vergisi zamanında mı başka bir zaman mı, kaybetmişler. Babaannemin annesiyle babası Eskişehir’den gelmişler. Babaannemin annesi zengin bir ailenin kızıymış. Sivrihisar diye biliyorduk biz, meğer Polatlı Köyü’ndenlermiş. Polatlı şu an Ankara’ya bağlı. Onların da gene büyük tarlaları ve üzüm bağları, dönüm dönüm arazileri varmış. Kocası fakir biriymiş, ilk istemeye gittiğinde vermemişler. Sonra, 1915’te sanıyorum, ailenin erkekleri alınıp götürülmüşler. Babaannemin annesi, anneannesi ve onun annesi olan büyük anneanne bir başlarına kalmışlar. Erkeklerle ne olduğunu bilmiyorum ama babaannemin annesinin erkek kardeşi hayatta kalmış. Büyük anneanne tecavüze uğramış, yaşlı bir kadın. Kızı bunu gördüğü için ödü patlamış, öyle anlattılar. Korkusundan birkaç gün sonra ölmüş. Bunun üstüne babaannemin annesi, erkek kardeşiyle birlikte İstanbul’a kaçmış. Sonra kardeşi hastalanınca Yedikule Hastanesi’ne yatırmış ama tahmin ediyorum ki ödeyecek parası olmadığı için çalışmaya, hastabakıcılık yapmaya başlamış. Ve bir şekilde daha önce kendisini isteyen dedeyle tanışmış ve evlenmişler. İki çocukları olmuş, benim babaannem ile ağabeyi. Dede 28 yaşında ölünce babaannemin annesi tekrar Ermeni biriyle evlenmiş. Ondan da babaannemin iki erkek kardeşi daha olmuş. Bu ikinci adam, tam nereli bilmiyorum, ilk dededen olan çocuklara kötü davranmış; epey üvey evlat muamelesi görmüşler. Babaannem zor bir hayat geçirmiş; 7 yaşındayken Yahudi bir terzinin yanına vermişler. Terziliği de okuma yazmayı da onun yanında öğrenmiş. Sonra hayatı boyunca hep terzilik yapmış ve terzilikten iyi para kazanmış.

Babam 20 yaşındayken babasını kaybediyor, annesi terzilik yapmaya devam ediyor. Babam toptancı. İlk tekstil mağazalarında çalışıyor, sonra kendi yerini açıyor. Annemin babasıysa Bursalıdır. Dedemin annesi çok zengin bir ipek tüccarının tek kızıymış. Çok detayını bilmiyorum

ama sanyorum ki Soykırım nedeniyle İstanbul'a geliyorlar. Annemin annesinin babası Silivrili, o tarafla ilgili de sadece bunu biliyorum. Gençliğinde, yirmili yaşlarında İstanbul'a gelip Bakırköy'e yerleşiyor. Anneannemin annesi Bandırmalı, Edincikli. Onun babasının Bandırma'da oteli varmış. Bandırma merkezde mi, Edincik'te mi tam emin değilim ama onların da ya üzüm bağları ya da zeytinlikleri varmış. Durumları iyiymiş yani. Onlar da hesabıma göre 1923 civarında Bandırma'dan İstanbul'a 'Olga' isimli bir gemiyle geliyorlar. Rumlarla aynı zamanlarda, belki de mübadele döneminde. O tarihi de şundan biliyorum, anneannemin annesi kaçarken 14 yaşında, kendisi 1910 doğumlu, demek ki 1924'te ayrılıyorlar. Küçük kayıklara binip gemiye ya da gemiden filikalara binip İstanbul'a geliyorlar. Filikalara anneannemin annesi, teyzesi ile birlikte biniyor. Teyzesi hamile, karnından süngülenerek öldürülüyor. Tam trajedi. Anneannemin annesi İstanbul'a geldiğinde Bakırköy'e yerleşiyor. Ekonomik olarak çok zorlanıyorlar. Sonra, bir şekilde yayamın *maması*⁴ ile kocası tanışıp evleniyorlar. Aralarında biraz yaş farkı var herhâlde. O da biraz alkol problemi olan birdede. Çok iyi bir eş değil anladığım kadarıyla. Kötü birisi değil belki ama alkolik. Sonra anneannem, aslen Bursa'lı olan eşiyle tanışıyor, annemin babasıyla. İki yıl evli kalıp boşanıyorlar ve anneannem Türk ve Müslüman olan dedemle evleniyor. İkisinin de ilk evliliklerinden çocukları olduğundan, ayrıca çocuk yapmıyorlar. Benim annemle babam görücü usulü tanışıyorlar. Annemin küçük teyzesinin eşi aracılık ediyor, böyle biri var diye. Ailece bir yemek yiyorlar, sonra mamamla babam çıkmaya başlıyor, sonra da evleniyorlar.

Hiçbir hikâye kolay değil...

Aile hikâyemizde bahsi geçen o yerlere gitmek istedim, ama tanıdık yok. Bursa'ya gittim ama Bursa'da özel olarak tam nereye bakacağımı bilemedim. Planlarımda Sivrihisar ve Polatlı'yı, Eskişehir'i, Edincik'i görmek var. Edincik ile ilgili üniversite senelerinde bende vurucu etki yaratmış ilginç bir hikâyem var. Liseden çok yakın arkadaşlarımdan birinin ailesi de Edincikli. Ben o zaman bağlantıyı kurmamışım;

4 *mama* (Erm.): Anne.

onlar Girit'ten gelmişler. Mübadele ile gelen Türkler olmalı. Arkadaşım Hollanda'da okumaya başladı, tatilinde birkaç günlüğüne Hollanda'da onu ziyaret etmiştim. Edincik'te yaşayan büyükannesinin ve dedesinin bahçesinde yetişen zeytinlerden yaptıkları zeytinyağından bir salata hazırladı bana. Ben bunu yedim ve dedim ki, "Bu benim hayatımda yediğim en güzel zeytinyağı, nereden geldi bu?" Dedi ki, "Bunu anneannem bahçesinde yetiştirdiği zeytinlerden yaptı." "Aaa! Bir dakika, siz Girit göçmeni değil misiniz?" diye sorunca o, "Bizimkiler de Edincik'ten, tam sizinkilerin geldiği tarihten biraz önce çıkmışlar" diye anlattı. Sonrasında onlar Edincik'e yerleştirilmiş. Okadar çarpıcı geldi ki bana, hâlâ da çok etkileniyorum bu hikâyeden. Bir tür mühendislik işi gibi, hiç tesadüfi gelmiyor maalesef. Ama benim o insanla tanışıp arkadaş olmam tamamen tesadüf. Muhtemelen onun da ailesinde o göçmen hikâyeleri var ve o hikâye de kolay bir hikâye değil.

Benimle yaşamayı siz öğrenin!

Benim ailem nedense ülkesini çok seven bir aile. Bunca yaşananlara rağmen başka bir ülkeye gitmeyi hiç düşünmediler. Bizim beynimizi hep, "Buradan başka bir yere gidemezsiniz" diye yıkadılar. İngiltere'de yaşadım bir yıl, yüksek lisansa gittim. Oraya yerleşebileceğimi düşündüm, ama çok sıkıldım. Böyle bir ülkeden gidince orası hakikaten çok durağan geldi bana. Bir avukat, feminist bir aktivist olarak burada sürekli bir olayın içindesin; oradaki o durgunluk bana fazla geldi diye düşünüyorum. Öylesi bir huzuru, huzurlu olmayı bilmiyorum, alışkın olduğum bir şey değil.

Avrupa'ya da çok gittim, çok matah gelmedi. Her yerin cahili cahil, her yerde ırkçılığa maruz kalacaksın. İngiltere'de de her şey güllük gülistanlık değil. Orada da ayrımcılığa uğruyorum, çünkü İngiliz aksanıyla değil, garip bir aksanla konuşuyorum. Tipim de değişik; kalın kaşlarım ve kıvrıkcık saçlarım var. Oralı değilim belli ki ve orada da göçmenim. Orada da kendini anlatmaya çalışacak-sın. Fransızlar da çok fazla anlamıyor, ki Fransa'da çok Ermeni var. İstesem gidebilirim ama bu biraz da bir tür inatlaşma gibi

geliyor bana; yani buradayım ve burada kalacağım, bununla yaşamayı, benimle yaşamayı siz öğrenin! Ayrıca burası bana da ait bir yer. Ve buranın kültürünü beğensem de beğenmesem de bu kültür içinde yetiştim, kendimi böyle ifade edebiliyorum.

Bir yandan da İstanbul'da insanlar bana saygı duymak zorunda hissediyorlar kendilerini, çünkü ben bir üst sınıfa aitim ve bu bir avantaj. Ermeni olduğumu söylemediğim sürece, bunlar kullanılabilir avantajlar. Kimliğini söylediğin zaman da gene insanlardan daha bilgiliysen, avantajlısın. Dolayısıyla burada sosyal ve ekonomik olarak çok daha üst bir sınıftayım. Diğer taraftan; İngiltere'ye, Avrupa'ya, Amerika'ya gittiğim zaman orada bir göçmenim ve ikinci sınıfım, nokta. Zaten kadını ve zaten azınlığı. LGBTİ+ olsaydım çok daha zor olacaktı ama en azından orta sınıf olmanın, orta - üst sınıf olmanın getirdiği birkaç avantaj var; gitmek biraz bunlardan da feragat etmek anlamına geliyor.

Batı Ermenicesinin yaşatıldığı başka bir yer bilmiyorum

Kınalı'dayken ben çok küçüktüm, ablam benden beş yaş büyük. Onun büyük bir arkadaş grubu vardı, belki otuz çocuk. Bir çete hâlinde gezerdik. Mesela saklambaç oynardık, iki üç mahalleye yayılırdı oyun. Saklanmak için insanların evlerine bile girerdik, çok eğleneliydi. Biraz daha büyüyünce kız kıza muhabbet etmek için bir araya gelmeler başladı. Sonra daha da büyüyünce, iyice ergenliğe girince, flört etmeler başladı. Düşününce bütün bunlar biraz daha korunaklı bir ortamda oluyordu ama öte yandan sürekli izleniyormuş hissi veren bir yanı da var; çünkü senin tanımadığın ama seni tanıyan birileri hep oluyor çevrende ve sen görülmek istemiyorsun.

Ada aynı zamanda Ermeni orta ve orta - üst sınıflarının kendilerini gösterdikleri, geleneklerini sürdürdükleri, küçük burjuva kültürünün devam ettiği bir yer. Çok sayıda Ermeni'nin yaşadığı, sürekli Ermenice konuşulduğunu duyabileceğin birkaç yerden biri; bir Kurtuluş, bir Kınalıada. Yeşilköy de biraz öyle ama en çok Kurtuluş ve Kınalıada. Batı Ermenicesinin konuşulduğu ve yaşatıldığı başka yer

bilmiyorum. Ada aynı zamanda Ermeni kültürünün bu kadar yoğun ve serbestçe yaşanabildiği İstanbul'daki ve Türkiye'deki birkaç yerden biri. Bir diğeri de Vakıflı Köy. Bir de şu var; Ermeni olmayan insanların da Ermenice konuştuğu bir yer ada ve bu çok ilginç. Eski-den bakkal olan bir Vesile Teyze var mesela, yayamın arkadaşıydı, çok eski adalılardan. Vesile Teyze Türk ama benden iyi Ermenice konuşur. Rum bir komşumuz var, o da benden iyidir. Çünkü Kınalıada'da büyümüşler, her ikisi de sürekli Ermenilerle muhatap olmuşlar ve dilimizi öğrenmişler. Hitap tarzları, kendilerini ifade ediş biçimleri de aynı Ermeniler gibi.

Bir de çok enteresan, genç aileler çocuklarına çok dikkat ediyorlar; 20-30 yaş arası bir çekilme oluyor, sonra bir çocuk doğunca tekrar adaya gelmeler başlıyor. Çocuklarına Ermenice öğretmeye çalışıyorlar. Hiç Ermenice konuştuğunu duymadığınız insanlar bir anda sanki açılıyor ve çocuklarına Ermeni kültürünü öğretmeye çalışıyorlar. *Asdvadzadzin*,⁵ oluyor, kiliseye gidiliyor. *Asdvadzadzin*'de yayamla ben de kiliseye giderdik. Benim ve ablamın *gınunku*⁶ adadaki kilisede olmuş. Daha küçükken yayam bizi birkaç kere Ermenice dersi için götürmüştü. O Ermenice dersleri inanılmazdı; muhtemelen papaz orada vaaz veriyordu ve ben böyle sadece otuyordum. Anlamadığım şeylerdi. Karagözyan'ın kampı var, oradaki çocuklarla bir iletişimin oluyor.⁷ Galiba liseyi bitirdiğim yazdı, kamptaki çocuklara Fransızca öğretmeye gitmiştim. Yayam, kendi annesinin anısına, orada çocuklara bir yemek vermişti.

Adada yüzme derslerine giderdim. Orada arkadaşlar edindiğimi, yüzme dersinden sonra o arkadaşlarla oynadığımı hatırlıyorum. Ablamın arkadaşlarıyla büyük bir grupta gezdiğimizi hatırlıyorum.

5 Apostolik Ermeni Kilisesi'nin geleneklerine göre, her yıl 15 Ağustos'a en yakın pazar günü kutlanan *Surp Asdvadzadzin* (Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi) Yortusu'nda, ayinin ardından üzüm yeme yasağı kalkar. Üzümlerin olgunlaşmadan tüketilmemesi, Hristiyanlık öncesi döneme dayanan bir âdettir.

6 *gınunk* (Erm.): Vaftiz.

7 1966 yılında Karagözyan Okulu'ndan Yetişenler Derneği'nin kullanımına tahsis edilen, her yaz döneminde 150-200 kız ve erkek öğrencinin kaldığı Kınalıada Kampı Çocuk Dinlenme Evi.

Biraz büyüyüp 8-9 yaşlarına geldiğimde okumanın zevkine vardım. Günlerce evden hiç çıkmadan, balkonda oturup denize bakarak kitap okurdum. Biraz daha büyüyünce mahalle kahvesi gibi yerler var, oralarda okey oynardık. Ortaokulda ve ergenken giyinip süslenip ev partilerine giderdik. Stay-in vardı sonra Zoe oldu; o mekân çok kere isim değiştirdi. Oraya kaçak girerdik, gerçi kimse kimlik sormazdı. Futbol maçları, basket maçları olurdu. Beğendiğimiz oğlanları izlemeye giderdik. Akşamları dışarı çıkardık, sabaha kadar. Bazı arkadaşlarımın saat gece yarısı olduğunda eve gitmesi gerekirdi. Benimkiler pek umursamazdı. Sabah da gitsem bir şey olmazdı. Sonra erkek arkadaşım olduğunu öğrendiklerinde belirli bir saatte evde olmamı istedi ailem.

Birisi evinde parti verecek olsa herkes birbirinden duyup giderdi. O evde yaşamayan insanlar çağırırdı seni partiye, giderdin. Ermeni çocuklar olmaları herhâlde bize de, ailelerimize de güven verirdi. “Burada bir şey olmaz çocuklara” diye düşünüyorlardı. Gerçekten olmaz mıydı, emin değilim. Eskiden orada da laf atan insanlar ya da fiziksel taciz edenler oluyordu, hâlâ da oluyor. Her zaman, her yerde oluyor; ama işte çok güvenli olduğuna dair bir fikir oluşmuştu o zamanlar.

Ataerkil bir toplumdayız

Bizimkiler adaya 1974’te gitmişler. Daha önce yazlığa Caddebostan’a, Yeşilköy’e, Florya’ya giderlermiş. Adada önce ev kiralamışlar, sonra kendi evlerini yapmışlar. O zamanki hayattan bahsederken *mamam* hep “Ben çocukken iskeleye öyle şortla mayoyla gidilmezdi, ayıptı. Herkes çok sık giyinir öyle giderdi. Kadınlar işten dönen kocalarını karşılamaya en güzel kıyafetlerini giyip öyle giderlerdi” der. Biraz daha süslülermiş o zamanlar. Adada olmak, iskeleye gitmek bir olaymış. O zamandan şimdiye tabii ki bir değişim var. Herhâlde kapitalist ekonomiye, serbest ekonomiye geçilmesiyle, her şeyin kolaylaşmasıyla insanlar biraz daha rahatlamış. Onun getirdiği bir değişim diye düşünüyorum.

Benim hatırladığım ada ile bugünkü ada bile çok değışti. Sahillerde eskiden değnekçiler olduğunu ben hatırlamıyorum. Şezlonglar, sandalyeler, masalar da yoktu. Bizim kendi şezlongumuz vardı, masa sandalyemiz vardı, onları atardık sahile. Yayamın arkadaşları gelirdi, kâğıt oynarlardı. Evimizin kapısı hiçbir zaman kapanmazdı. Dışardan girilen kapısı var, içerde kapılar var. O kapılar her zaman ardına kadar açık olurdu. Giriş katında böyle kocaman bir masa vardı. O masanın üzerinde her zaman yemek olurdu. Sürekli birileri gelip giderdi. Evin içinde sürekli hareket olurdu. Birileri girer oturur, yemek yer, yayamla, dedemle sohbet ederdi. Şimdi evlerin dışarıyla olan bağı kesildi, güven duygusu azaldı.

İnsanlar da bir miktar değışti. Bugün daha muhafazakâr gençler de var, daha az muhafazakâr yaşlılar da. Sanırım gençler o kültürü korumaya belki o kadar meraklı değiller. Yaşlılar biraz daha meraklı ve Ermeni olmayanlara karşı daha fazla önyargı besliyorlar. Gençlerde tam tersi, Ermeni olana karşı daha fazla önyargı olduğunu görüyorum. Kadınlarla erkekler arasında çok fazla fark olduğunu, erkeklerin Ermeni kadınları yaftaladığını, küçümsediğini gözlemliyorum. Bu, ataerkil bir toplumda olduğumuz için böyle. Ermeni erkeklerin Ermeni kadınlara, “Ayy bunların hepsi koca arıyorlar, yakamızdan düşmüyorlar” bakışı korkunç. Kendileri bulunmaz Hint kumaşı, kadınlar ise hiçbir zaman yakalarından düşmeyen, yapışkan, eğitimsiz, akılsız, tek amacı koca bulup çocuk yapmak olan insanlar. Ki öyle olsa da ne olur ayrıca, sanki bu ülkedeki herhangi bir kadın bu kodların dışında yetişebiliyormuş gibi!

Bu durum önceki nesillerde biraz daha az, şimdilerde ise daha bariz. O zamanlar evlenip çocuk yapmak istemek çok daha kabul edilebilir bir şeyken, şimdi öyle değil. Yani erkekler için değil, muhtemelen kadınlar için de değil. Hâlbuki herkesin hayatta kalma şekli, içinde büyüdüğü koşullar farklı ve bu da bir hayatta kalma şekli. Bu bir tercih olabilir veya öyle yetiştirilmiş olabilir. Kişi buna mecbur da olabilir.

Günümüzde kadınların çalışması çok daha normal karşılanıyor. Yayamın zamanında da kadınlar çalışmış, ama bu onlar için ayıp

bir şeymiş. Yayam çalışmış, bundan ne utanır ne de övünürdü: “Ben çalışmak zorunda kaldığım için çalıştım, fakat sonra bana bakabilecek bir koca buldum, dolayısıyla akıllı bir kadını...” Rahmetlinin bakış açısı bu, çok net. Bize de derdi ki: “Evladım, ne ihtiyacınız var? Niye bu kadar sıkı çalışıyorsunuz? Okuyun tabii ki, ama hoşunuza giden şeyleri yapın. Üç ay flüt çalın, üç ay resim yapın. Çok fazla bir şey yapmayın, kendinizi yormayın. Zamanında ben sizin için çalıştım, dedeniz sizin için çalıştı. Artık sizin bunlara ihtiyacınız yok.” O öyle düşünmek istiyor, çünkü onlar için kadınların çalışması ayıp, zor ve sıkıntılı bir şey. Onun zamanında daha da sıkıntılıymış. Kim bilir o neler yaşamış çalışma hayatında. Bizim için çalışmak çok daha normal ve gerekli. İnsanın özgüvenini de etkileyen bir şey. Mamamın neslinde çalışanlar var ama onlar için de çalışmamak daha iyi bir şey. Çalışmıyorlarsa daha şanslılar ama yine de onun jenerasyonu çalışmaya kötü bakmıyor. Benim mamam hiç çalışmamış, yayam engel olmuş. Oysa mamam çok eğitilmiş bir kadın... Bundan kaynaklanan bir deneyim eksikliği olduğunu ve bunun bana ve ablama yansıdığını düşünüyorum. Türk arkadaşlarımla ailelerinin onlara aktardığı çalışma yaşamı deneyimi ile benim ailemin bana aktardığı çalışma yaşamı deneyimi çok farklı. Babam tekstilci, kendi işini yapan birisi. Şirket veya büyük hiyerarşik yapıların olduğu kurumlarda, kuruluşlarda çalışan hiç kimse yok benim bir üst jenerasyonumda. Çalışma hayatına girdiğimde bununla ilgili bilgi ve deneyim eksikliğim olduğunu anladım. Bunun bir ihtiyaç olduğunun bile farkında değildim. Bu nesiller arası aktarılan bir şey. Bu eksikliğin çalışma yaşamına adapte olmamı zorlaştırdığını düşünüyorum. Örneğe, herkesin otorite ile bir başa çıkma yöntemi varken benim pek yokmuş. Biraz daha geriden geldiğimi hissettim.

Çok basit bir şey bile çok büyük bir adım olur

Uluslararası hukuk, uluslararası ceza adaleti okudum. Yüksek lisansımı bunun üzerine yaptım. Kavramların içinin ne kadar farklı şekillerde doldurulabilir olduğunu, bir şeye Soykırım veya insanlık

suçu deyin dememenin aslında hukukun dışında çok da bir karşılığı olmadığını, sadece nedense Soykırım suçunun çok daha önemli bir suçmuş gibi suç hiyerarşisinde üst sıralara oturtulduğunun da farkındayım.

Ama Soykırımı hayatın orta yerine koyup oradan bir ulus kimliği oluşturmak bana saçma geliyor. Çünkü o zaman ulus devlet, seni belli kutular içine yerleştirerek bir baskı mekanizması oluşturuyor. Psikolojik olarak da doğru gelmiyor bana. Bir psikoloji âlimi olduğumdan değil ama bir acıya odaklanarak sürekli bunun üzerinden hayatını idame ettirmek, hayatını bunun etrafında, bunun üzerine kurmak ve belki de kendi varlığını bunun üzerinden onaylamak bana çok yanlış geliyor. Ama bir yandan tamamen inkârın da, bu bilginin aileler tarafından çocuklara aktarılmamasının bile nasıl etkiler yarattığını kendi üzerimde gördüğüm için, olmaması gerektiğini düşünüyorum. İnkâr edilmesin, böyle bir şey olduğu kabul edilsin. Soykırım densin denmesin. Yaşananların kabul edilmemesi de sonuçta üzerimizde etki yaratıyor. İnsanların bana, geçmişime ve kültürüme saygılı olması gerektiğini düşünüyorum. İnsanların beni anlayabilmesi için bir şeyleri okuyup anlayıp kabul etmesi gerektiğini düşünüyorum. Sürekli kendimi anlatmak zorunda kalıyorum ve bu çok yorucu bir şey. Bazen ben anlatmadan da insanlar bilebilir. En azından genel bir fikirleri olursa, “Bu kadının adı Ermenice bir ad, muhtemelen bu kadın Ermeni. Dolayısıyla hayatta sıkıntılar yaşıyor olabilir ya da bize söyleyemediği şeyler olabilir. Onu biraz daha rahat hissettirelim” gibi... Çok basit bir şey bile bence çok büyük bir adım olur. Dolayısıyla, yüzleşilmesi bu açıdan önemli diye düşünüyorum. Bir de biriktikçe birikmiş... Ülke hangi biriyle yüzleşecek! Sivas’la mı? Maraş’la mı? Hangi biriyle... Zamanı nasıl gelecek bilmiyorum ama yüzleşilirse bir şeyler rahatlamış olacak. Belki bizden sonraki nesiller biraz daha anlaşılmış hissedecekler kendilerini. Belki bu toplumsal anksiyeteler, anlayamadığımız korkular azalacak. Bunu umut ediyorum.

Mesela Hrant Dink’in öldürülmesi bence böyle bir kırılmaydı, insanların bazı şeyleri düşünmesine sebep oldu. O dönem medya

dilinde de bir değişikliğe yol açtı. İnsanlar Ermeni demenin ayıp bir şey olmadığını, ne tür zorluklarla yaşadığımızı anlamaya başladılar. Ben de kendimi daha rahat ifade etmeye başladım. Yani Ermeni'yim demeye ve bundan daha az korkmaya başladım. Haberi ilk duyduğum anı hatırlıyorum. On altı yaşındaydım. Hrant Dink benim için televizyonda çok fazla konuşan bir Ermeni amcaydı ve o kadar konuşması iyi bir şey değildi. Bunun ne kadar korkunç bir bakış açısı olduğunu şimdi anlayabiliyorum elbet; ama o yaşta, o korunaklı yaşamımın içinde benim için böyleydi. Sonra ama şu oldu; *mamamla* babam Hrant için yürüyüşe katıldılar, cenazesine gittiler. Ben başlarına bir şey gelmesinden çok korkmuştum. Sonra ben de eylemlere gitmeye başlayan bir insan oldum. Hani o 80'leri görmüş, darbeleri görmüş kuşağın oraya gitmesi benim için kırılma oldu, onu şimdi anlıyorum. Maalesef çok üzücü bir olay o beyaz Türklerin "Benim de Ermeni arkadaşlarım var" diyebilmesine yol açtı. Bir çığır açmadı belki, ama bir şeyler daha konuşulabilir oldu.

Görüşülen kişi 1928 İstanbul doğumlu, erkek, muhasebecidir.
Mülakat 17 Temmuz 2020’de, İstanbul’da, kendi evinde yapılmıştır.

Ermeniceden çeviren: Tina Kopma

Açıkta, sokakta kaldık

Baba tarafım Eğinli, şimdiki adıyla Kemaliye. Babam iki yaşındaymış Eğin'den İstanbul'a geldiklerinde. İstanbul'da fakültede Fransızca muhasebe eğitimi görmüş. Fakülteyi bitirince ünlü bir fotoğraf atölyesinde muhasebeci olarak işe başlamış. Üç ay sonra, 24 Nisan'da, babamı işyerinden alıp bilinmeyen bir yolculuğa çıkarmışlar. *Der Zor*'a kadar gitmişler. Akşamları başlarında duran jandarmalardan biri "Ne olup bittiğini *Der Zor*'a gelene kadar anlayamadınız mı?" deyip, babamla birlikte üç kişiyi kurtarmayı vaat etmiş. Bir öğle vakti onları alıp bir mağaraya gizlemiş ve "Gökyüzünde ayın görünmediği bir gece sizi almaya geleceğim" demiş. Öyle bir gece gelmiş, onları alıp iki saat kadar yürütmüş, sonra da, "Buradan dümdüz yürüyün, gidin, kurtulun!" deyip, yanlarından ayrılmış. Onlar da uzakta ışık görene kadar dümdüz yürümüşler. Yine Suriye'de bir yere ulaşmışlar. Açlık perişanlık, yiyecek bir

1 Deyrizor (Tür.), *Der Zor* (Erm.), *Der ez-Zor* (Ar.): Suriye'nin kuzeydoğusunda, Fırat Nehri üzerinde yer alan bir şehir, en düşük resmi verilere göre 600 bin Ermeni'nin 'tehcir'le ölüme gönderildiği son durak.

kuru ekmekleri bile yok. Yakınlarda bir inşaat görmüşler ve işçiyi ihtiyaç olup olmadığını sormuşlar. Tuğla dizmeyi bildiklerini söylediklerinde iş bulacaklarını öğrenince, bildiklerini söylemişler. Karın tokluğuna bir yıl çalışmışlar orada. İşverenleri arada kontrole gelenlere, “Burada çalışan Hristiyan yok!” deyip gönderirmiş. Bu sırada İstanbul’da olan babamın annesi oğlunu ölmüş biliyormuş çünkü oğlu bir sabah evden işe diye çıkmış ve bir daha dönmemiş. Başına ne geldiği belli değil. Babamlar ancak iki yılın sonunda özgürlüklerine kavuşabilmişler. Yanındaki üç arkadaşı başka başka ülkelere gitmiş ama babam annesinin hâlen İstanbul’da olduğunu düşündüğü için geri dönmüş. En nihayetinde de annesini bulmuş.

Annem, 1903 İstanbul doğumlu bir Katolik’tir. Ailesi 1800’lerin başında Tokat’tan İstanbul’a gelmiş. Büyükanneimin astımı olduğu için doktorlar adaya gelmelerini önermiş. Onlar da 1906’da yaz-kış yaşamak üzere adaya yerleşmişler. Annem adadaki okula gitmiş ve evlenip Ortaköy’e gelin gidene kadar adada yaşamaya devam etmiş. Babam ayakkabı dericiliği işindeydi. Ortaköy Kilisesi’nde kurulan kadınlı erkekli ilk karma koronun, Şınorhali Korosu’nun şefliğini yapmış bir adamdı. Kilisenin içinde böyle karma bir koronun kurulmasına muhalefet edilmiş zamanında. Amcam da koronun başmugannisiydi. Babamla annem 1927’de, babam 34 yaşındayken evlenmişler. Babam annemlerin adadaki evinin karşısında arkadaşlarıyla bir oda kiralamış ve bu vesileyle tanışmışlar. Annemin evlenmeyi kabul etmesi çok zor olmuş; babam epey uğraşmış ve annem evet diyene kadar iki-üç kere evlenme teklif etmiş.

Ben doğduktan sonra yazları adaya gitmişiz ve bu ben sekiz yaşına gelene kadar böyle devam etmiş. Sekiz yaşındayken okula daha kolay gidebilmem için Kurtuluş’a taşındık. 1942’de Varlık Vergisi çıkıncaya kadar Kurtuluş’taydık. O zaman bize yirmi beş bin liralık vergi çıkarmışlardı. Yirmi beş bin lira büyük para; her şeyimizi satsak bile bütün varlığımız altı bin lirayı geçmiyordu. Evi de satınca sekiz bin lira oluyor. Evimiz üç katlı ve bahçeliydi ama o zamanın parasıyla ancak iki bin beş yüz lira ediyordu. Babam, kalan borcu her ay azar azar

ödeyip öyle kapatayım demiş ama kabul görmemiş. On beş gün içinde tüm borcun ödenmesini istemişler. Ödeyemeyince babamı alıp Aşkale'ye götürdüler. Öyle olunca biz açıkta, sokakta kaldık. Annemin çok iyi bir arkadaşı, bizim sokakta kaldığımızı görünce bizi evine aldı. Büyükanne de bir akrabası Kumkapı'daki evine aldı. Babam on ay sonra Aşkale'den dönüp çalışmaya başladı. Birkaç ay çalıştıktan sonra artık kira verebilecek duruma gelince de Şişli'de bir yer, bir oda kiraladık, büyükanneyle birlikte orada oturduk.

Artık hiçbiri kalmadı

Ben sekiz-on yaşından itibaren hatırlayabiliyorum adayı. Yazları büyükanne adadaki evinde kalıyorduk. Ara Güler'le arkadaş-tım. Otlarla zemine motor bot şekli verir, içine oturur oyun oynardık. Mıhitaryan'da' da sınıf arkadaşı olmuştuk. O zamanlardaki ada bugünkü gibi değildi. Daha açıktı, dört tarafı boştu. Şimdi binalar yüzünden göremediğin Burgaz'ı adanın her yerinden görebilirdin. Şu anda bulunduğum yerin karşısı binalarla dolu, oysa eskiden o binalar yoktu; burası hep düzlüktü. Uzaktaki futbol sahasını görebilirdiniz. Üst taraflardaki sokaklar yoktu. Yukarıdan aşağıya kadar bomboş araziydi. Şimdi görüp görebildiğim binalar, binalar...

O zamanlar elektrik yoktu adada. Jeneratör gelene kadar gazlı lambalar vardı. Elinde bastonuyla dolaşan bir adam, adadaki camlı lambaları tek tek açıp fitillerini yakardı. Zamanı geldiğinde de bastonun ucuna geçirdiği külâh gibi bir şeyle söndürürdü fitilleri.

Haydarpaşa'ya ikinci dalgakıran yapılırken adanın arkasındaki kayalar kullanılmıştı. Kayaları dinamitle patlattıklarından sabah ondan akşamüstü dörde kadar adalılar pencerelerini açık tutarlardı ki evlerinin camları kırılmasın. Kırdıkları kayaları vapura yükler götürürlerdi.

Adada her mahallenin bir futbol takımı vardı; Jardenspor, Ateşspor, Korpispor... Sekiz-on kişi bir araya gelip takım kurar, maçlar yapardık. Günümüzde bilye bile oynayamıyor çocuklar sokakta, toprak

yok, her yer beton. Çelik çomak oynardık. Şimdi sorsan ne olduğunu bilmezler. Üç tane de özel tenis kortu vardı. Şimdiki Taş Restoran'ın olduğu yer hamamdı, karşı köşesindeki yer tenis kortuydu. Biri Narçiçek Sokağı'ndan manastıra doğru çıkılan sokaklardan birinde, diğeri de Misakyanların, iki tenis kortu daha vardı. Hepsi özel kortlardı, sahipleri arkadaşlarıyla oynardı, dışarıdan yabancı girmezdi. Oralara da hep binalar yapıldı. Adanın eskilerinden Misakyanlar, Mezmuryanlar, Taşcıyanlar, Mikayelyanlar, Kürkcüyanlar vardı, hiçbiri kalmadı.

Ayrıca adada Ermeni edebiyatının önemli isimlerinden Zabel Asadur³ yaşamıştır. Dispanserin karşısındaki ev onun eviydi. Ünlü şair Zahrad⁴ da adalıdır. Hatta şimdi oturduğumuz ev eskiden tahtadandı, Zahrad'ın büyükbabasının eviydi. Zahrad da yaşamıştır bu evde.

Adadaki Rumların çoğu Yunan tebaalılardı, 1964'te gitmek zorunda bırakıldılar. O zamana kadar adada Ermeni ve Rumlar çoğunlukta; sürgünle birlikte Rumlar yarı yarıya azaldılar. Türk de olmuştur biraz ama hem Kınalı'da Türk okulu olmadığından hem de o zamanlar cami de bulunmadığından sayıca azlardı. Adadaki Süryaniler de daha yeniler, 1975'ten sonra gelmeye başladılar.

'Hoca yemişi'

12-14 yaşındayım... Tarihi tam bilmiyorum ama küçüğüm. Aylardan ya ağustos ya eylül. Arkadaşlarla çıktık, üçüncü sokağın arkasından, 'hoca yemişi' derler, böyle kırmızı kırmızı... Marmara'ya özel bodur bir ağaçtır, sert yaprakları, kırmızı meyveleri vardır, küçük ve yusuvarlak. Önce sarı olur, sonra kırmızıya döner. Olgunlaştıkça üstündeki tüyler dökülür. Yedi - sekiz çocuk, o meyveleri toplamaya çıkmıştık. Toplamaya başlamamızla kara kara bulutların gelmeye başlaması bir oldu. İşimizi kısa kesip bir an önce evlerimize dönme-ye karar verdik. Adada iki koca çınar ağacı vardı; biri Rum kilisesinin bahçesinde, öbürü de şimdi bir restoranın içinde kalmış, eskiden

3 Zabel Asadur (İstanbul, 1873–1934): Bilinen takma adıyla Sibil, şair, yazar, eğitimci ve Osmanlı'nın ilk feministlerindendir.

4 Zahrad (İstanbul, 1924–2007): Asıl adıyla Zareh Yaldızcıyan, Batı Ermenicesinin en önemli şairlerindendir.

açıktaydı. Daha yarı yoldayken yağmur bastırmaya başladı. Herkes evine dönmüştü, ben de daha az ıslanayım diye Rum kilisesinin bahçesindeki koca çınarın altına sığınmıştım. Akıl işte! Yağmurun dinmesini çınarın altında bekliyordum. Çok fena ıslanmıştım. Bir yıldırım düştü, resmen on metre uçtuğumu hatırlıyorum. Neticede bir şey olmadı ama çok korktum. Eve gidince korkum geçsin diye bana şekerli su içirmişlerdi. Yıldırım öbür çınar ağacını vurmuş ve o sırada Kınalı'nın Ermeni zangocu da oradaymış. Evi o çınarın yakınındaydı. Yıldırım ona çarpmış ve ölmüş adam. Benim gibi zangoç da hata edip ağacın altına sığınmıştı demek. Akılsızlık tabii...

“Kınalı çok yaşa!”

Kınalı bir spor mekânı olmuştur aynı zamanda. Beşiktaş'ta futbol oynamış Niko diye bir çocuk vardı, adanın kasabıydı. Adadaki futbol sahasında oynamaya Lefter bile gelmiştir. O dönemler bir hayli Rum vardı adada. Burgaz ve Kınalı hep rakip olmuşlardır birbirleriyle. Nasıl Pera-Şişli Rumlar ve Ermenilerle anılırsa Kınalı-Burgaz da aynı; Ermeniler ve Rumlarla anılırdı.

Benimle birlikte bazı çocuklar basketbolla ilgileniyorduk. 18-20 yaşlarında olduğumuzda, o dönem adada 'dağ' denen bir yamaç vardı, oyun oynamaktan o yamacı âdeta zımparalayıp düz bir yere dönüştürmüştük. İki tane de basketbol potası koyup orayı ışıklandırmıştık. Geceleri basketbol maçları yapardık. O zamanlar öyle beton basketbol sahası filan yoktu ki, her yer topraktı.

Adadaki Ermenilerin futbol takımlarında iki Ermeni varsa, iki İtalyan Levanten,⁵ iki de Rum olurdu, ama maçları Kınalı olarak oynardık. Bir gün buradan Burgaz'a maça gideceğiz. O zaman Kınalı'dan Burgaz'a akşamın dokuzunda yapılan sefere yirmi kişiden fazlası binmezdi. Maçımız Burgaz'da, akşam saat onda. Onlar da ışıklarla saha yapmışlardı. Buranın gençliği, İstanbul'dan da gelenlerle birlikte oldu mu sana 300-400 kişi. Vapur için bilet alacaklar ama buranın gişesi

5 'Levanten' terimi, Osmanlı Devleti'nde, özellikle Tanzimat'tan sonra büyük liman kentlerinde yoğunlaşan, ticaretle uğraşan ve ağırlıklı olarak Fransız ve İtalyan Katoliklerden oluşan nüfusu tanımlamak için kullanılır.

alışmamış 20 kişiden fazlasına bilet satmaya. Vapur gelmiş, kalkacak diye düdük çalınıyor. Ancak sadece 25 kişi biletini alabildi, biz kalanlar bilet almadan ite kaka girdik vapura. Birinin akordeonu, birinin davulu elinde, davul zurna Burgaz’a gittik. Ama biletimiz yok. O zaman dışarı çıktığın zaman, görevli elinden alırdı bileti. Kapıda biri durur, herkesin biletini toplardı. Biletli 25 kişi en önde olup geçsin dedik. Onlar geçtikleri sırada, arkadaki 100-200 kişi bir bastırdı, bilet satan bir yana, orada demir bir kapı vardı, o ayrı bir yana, 50 metre ötede buldular kendilerini. Neyse, maçı kazandık. Son vapurla dönüyoruz, saat bir olmuş. Vapurda “Kınalı çok yaşa! Kınalı çok yaşa!” diye sloganlar atıyoruz. Kınalı uzakta kapkaranlık. Seslerimizi duydukça evlerin birer birer ışıklarının yandığını görüyoruz. Adadakiler ne olduğunu anlamaya çalışmış. Adaya çıktığımızda bilet toplayan kimse yoktu ama bunu bilmediğimizden bir kısmımız üstünü başını çıkarıp arkadaşına vermiş, daha yanaşmadan vapurdan atlayıp adaya doğru yüzümüştü. Ada ayağa kalktı patırtıdan. “Kınalı kazandı! Kınalı kazandı!” Bugüne kadar bir daha yaşamadık öyle bir şey, olmadı.

Mıgırdiç’in Gazinosu

Şimdiki kayıkhanenin yerinde eskiden yazlık sinema vardı. Bir sezonda sadece üç ay açık olurdu. Benim eşim 60’lı yılların başında, adada deniz kenarında bir yerde Doris Day’in *Sisli Geceler*’ini seyretmiş ama ben hatırlamıyorum orayı. Bizim oturduğumuz evin arka tarafı olduğu gibi incir ağaçlarıyla dolu bir bahçeydi. En son orası açık hava sineması olmuştu. Sonra oraya da apartman yaptılar. Şimdi yaşadığımız bloğun başında da zamanında çadırılı bir sirk yapmışlardı. Pek bir şey yoktu sirkin içinde, sadece iki tane at hatırlıyorum, o kadar.

O zamanlar Mıgırdiç’in Gazinosu vardı. Yılda bir kere Mıgırdiç’in Gazinosu’nda gençlik için müzikli balo düzenlenirdi. Gençler giyinip süslenip baloya giderlerdi. O gazinoya ayda bir ya da iki ayda bir tiyatro gelirdi. Gazinonun sivri kısmından başlayarak sandalyeler dizilir, ön tarafı da sahne olurdu. Orada Türkçe tiyatro oyunları oynanırdı. Tiyatro ya da sinema gösterileri davullar, zurnalar, ziller eşliğinde sokaklarda duyurulurdu. Böyle günlerdi...

Kınalıada'da yapılan futbol turnuvası sonrası
galip gelen Kınalıada takımı (1937)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

kaynak: P. Tuğlacı, *Tarih Boyunca İstanbul Adaları II*,
(İst.: Say Yay., 1995), s. 395.

Görüşülen kişi 1933 İstanbul doğumlu, erkek, soğutmacıdır.
Mülakat 14 Ağustos 2020'de, İstanbul'da, kendi evinde yapılmıştır.

Kınalı'nın nüfusu 500 kişi ancak çıkardı

Annemin sülalesi doğma büyüme İstanbulludur. Annem, annemin küçüğü dayım ile dedem ve yayam' Yenikapı Langa'da otururlarmış. Langa o zaman yoğunlukla Hayların² yaşadığı bir yer. 1914'te dedemi askere aldıklarında, yayam iki çocuğuyla bir başına kalmış. Dedem gidiş o gidiş, askerden bir daha dönmemiş. Akıbeti bilinmiyor; Konya'ya götürülmüş, büyük ihtimalle orada da ölmüş ama mezarı nerededir, bilinmez. Yayam çocuklarına bakabilmek için restoranda bulaşıkçılık bile yapmış. Dayım büyüüp bisikletçilik yapmaya başlayınca evin yükünü o sırtlanmış.

Annem 1924 senesinde Esayan Lisesi'ni³ bitirmiş. Kumkapı'daki Bezciyan'da⁴ üçüncü sınıf öğretmeniydi. Ben iki buçuk yaşındayken beni de yanında okula götürürdü. Sabahleyin tramvaya biner, Beyazıt'a kadar gelirdik. Beyazıt'ta Azak Yokuşu'nda iner, okula

1 *yaya* (Erm.): Büyükanne.

2 *Hay* (Erm.): Ermeni.

3 Özel Esayan Ermeni İlköğretim Okulu ve Lisesi.

4 Özel Bezciyan Ermeni İlköğretim Okulu.

giderdik. Babamın “Yeter artık öğretmenlik yapmayacaksın” demesiyle, 1939’da ayrıldı okuldan.

“Bu midya benim imalatım değil, denizden çıkıyor”

Babamın babası dedem iki kardeş, Sivas’ın merkezine yarım saat mesafede bir köydenlermiş. On beş on altı yaşlarında babaları ölünce bütün iş onların üstüne kalmış. Sivas’tan Mersin’e gelmişler. Mersin’de bir müddet kaldıktan sonra İstanbul’da Kumkapı’ya yerleşmişler.

Babamın annesi yayam, Feriköylüydü. Yayam Feriköy’den Kumkapı’ya gelin gitmiş. 1901’de babam doğmuş. Babamın hepsi birer balıkçıyla evlenmiş beş kız kardeşi vardı. On dokuzunda dedemi kaybedince bu kez ailenin bütün yükü babamın sırtına yüklenmiş. Kumkapı’da balıkçıların yanında tayfalık, bir nevi çıraklık etmiş. Sonraları kendi başına balıkçılık da yapmış. Arada dört yıl Fransa’ya gidip orada bir fabrikada çalışmış. Oturdıkları tahta evin lodos yüzünden yıkıldığı haberini alınca, mecbur kalmış Fransa’dan dönmeye. Önce İstanbul Kapalıçarşı’da, Nuruosmaniye kapısına çıkan yokuştaki küçük bir dükkânda kürkçülük yapmış. Yeterli sermayesi olmadığı için bu işi yürütememiş ve tekrar balıkçılığa dönmüş.

Babam yaşlanıp artık denize çıkamamaya başlayınca, Pangaltı’da bir balıkçı dükkânı açtı. Ölümünden beş yıl öncesine kadar o dükkânda çalıştı. Pangaltı, Osmanbey, Şişli’de kime sorsanız bilirdi onu. Kendi yemediği balığı başkasına vermezdi. Balık bir gün geçse bayatladı diye çöpe atar, gene de vermezdi. Yalnız midyeden çok çekerdi; yok içinden taş çıktı, şu bu çıktı diye. O da diyordu ki, “Bu midya benim imalatım değil, denizden çıkıyor. Hesabına geliyorsa al, gelmiyorsa alma.” Sinirlendiği bir buydu, yoksa daima müşteriye hürmet ederdi. O hürmetin neticesi olarak civarın sevgisini kazanmıştı.

Birbirlerini 1915’te kaybetmiş ve burada tesadüfen bulmuşlardı

Babam balıkçı olduğu için 1942’den 1949’a kadar yaz-kış kalmak üzere Kınalıada’ya yerleştik. Adada şimdi Roma Dondurmacısı’nın bulunduğu yerin üst tarafında, iskeleye doğru bakan bir evin orta

katında otururduk. Adanın bir tek eczacısı Mösyö Diran vardı, rahmetli büyükanneimin kuzeniydi. Birbirlerini 1915'te kaybetmiş ve burada tesadüfen bulmuşlardı. Kışın hep birlikte otururduk o evde.

Geldiğimiz ilk sene ada öylesine tenhaydı, geceleri öylesine karanlıktı ki denizciler için tek bir fener vardı. Şimdiki Proti'nin arka tarafında bir kulübe, kulübenin içinde de akşam olup karanlık basınca, gece yarısına kadar adaya elektrik veren bir lokomobil vardı. O da sık sık arıza yapar, ortalık fenerin verdiği aydınlıktan başka büsbütün karanlığa bürünürdü. O dönemde İstanbul'da, Pangaltı Lisesi'nde okuyordum; sabahları 6.30 vapuruyla İstanbul'daki okuluma gider, 16.25 vapuruyla adaya dönerdim. Vapuru kaçırırsam 18.10 vapurunu beklemem gerekirdi. İskelenin kapalı bekleme salonu olmadığı için kış kıyamet bile olsa, o ayazda, açık havada beklerdim.

1948'de, Kınalı'daki iskele lodostan yıkıldığı için adada uzun süre iskele namına bir şey yoktu. Vapurlar yanaşsın diye bir duba getirmişlerdi ama dubaya da yanaşmak çok zor olunca yandan çarklı Bağdat isimli araba vapurunu getirdiler. Geminin başını karaya doğru dubanın üstüne bağlarlardı ki vapurlar onun üstüne yanaşsınlar. Babamız Kumkapı'dan 18.30 vapuruyla gelirdi. O gelince yemek yenirdi. Yemekten sonra hava kararmış olduğundan dışarı çıkmamıza müsaade edilmezdi. Ne bir insan kalabalığı ne de doğru düzgün yol yoktu çünkü o zamanlar. İskeleyden çıktın mı sol tarafta, şimdiki Mimoza'ya kadar, çimentodan yapılmış bir yol vardı. İskeleyden çıkıp düz gidince de, şimdiki Avataş'ın olduğu yere kadar, bir yol daha vardı. Bir de sahilden, Andre Bahram'ın evi derlerdi, oraya kadar bir yol vardı, başka da yol yoktu. İskelenin karşısında şimdi hâlâ ayakta olan iki konak vardı; biri Babyanların diğeri Çitürislerin konağı. Bütün Kınalı'nın nüfusu 500 kişi ancak çıkardı.

Adadaki tek lokanta, şimdiki Proti'nin olduğu yerde, iskelenin tam karşısındaki meşhur Mıgırđıç Ağa'nın lokantasıydı. Misafir geldi, alıp lokantaya götürüyim desen; Mıgırđıç Ağa koca göbeğiyle

gelecek, öteberi alıp getirecek, karısı rahmetli *digin*⁶ Yeğisapet yemeği pişirecek... Bekle Allah bekle, açlıktan doyardın. Bakkal olarak bir tek Afroditî, manav olarak da Vahram vardı, 'Göbekli Vahram' derlerdi. Bir de fırını geçtikten sonra, Cemal diye hatırlıyorum, üstü açık bir barakada sebze satan bir yer vardı, o kadar. Sonraları bir bakkal Koço ve bakkal Kristo diye iki yer daha açıldı.

Adanın içme suyu Denizcilik Bankası'nın Beykoz isimli su gemisinden sağlanıyordu. Adada bir yorgancı, o yorgancının da hortumları vardı. Gemi muhtelif günlerde adaya kıçtan bağlanır, yorgancının hortumları takılır, Narçiçeği'ne kadar içme suyu basılırdı. Kâh bağlantı yerinden, kâh hortumlardan su kaçardı; diyelim 60 ton su parası ödeyip 45 ton su alırdın, öylesine kaçak olurdu. Damacana su diye bir şey yoktu. Herkes yağmur yağsın diye dua ederdi. Yağmur yağınca damlardan gelen ilk pis su dışarı akıtılır, devamı da sarnıca giderdi. O sarnıçtaki su olabildiğine idareli kullanılırdı. Yıkamak için alaturka tuvalete leğen yerleştirilir, ısıtılmış su leğene aktarılır, su o şekilde yine çok idareli kullanılarak yıkanırdı.

Bir de adada inşaat yapacaksan işin iyiden iyiye zordu. O zaman eşek konvoylarıyla su getirilir dururdu. On, on iki kadar eşek vardı adada; inşaaata kum, mıcır, çimento da bu hayvanlarla taşınırdı. Adadaki tek araç bir atın çektiği, iki tekerlekli, tahta kapakları yanlara doğru açılıp kapanan çöp arabasıydı. Çöplerin suyunu hafifçe akıta akıta giderdi.

Telefon desen, o ekstra lüks bir şeydi, sadece birkaç yerde vardı. Evine bir telefon bağlatabilmek için 15-20 sene sıra beklemen gerekiyordu. Bizim Narçiçeği'ndeki ev sahibimizin bir telefonu vardı, ihtiyaç oldu mu ona gider rica ederdik.

Deniz taşlık, ayaklar incinmesin

Çocukken bir botum vardı, denize açılırdım. Bot ufak, poyraz muazzam; bir bakarsın deniz süt liman, bir bakarsın dört dalga

6 *digin* (Erm.): Hanım.

arasındasın. Rahmetli babam da şimdi Mimoza'nın olduğu yerde-ki kahvede çay-kahve içerken balıkçı arkadaşlarına, "Aman denize doğru oturmayayım da, boğulduğunu görmeyeyim" dermiş. Kıyıya yanaştığım zaman beni botla beraber karaya çekerlerdi. Adada sandal çekecek tek yer Mimoza'nın önüydü. Sonradan büyük sandalımız olunca o botu bıraktık. Sandalla üç dört arkadaş bazen kaptancılık oynardık. Deniz kıyısında ufak tahtadan iskeleler vardı; böyle iki kalası yan yana koymuşlar, iki de kazık çakmışlar, iskele yapmışlar. İçimizden biri kaptan olur, sandalı o iskeleye nasıl yanaştıracığımızı komuta ederdi. Saat bir, bir buçuk dedin mi hiç şaşmaz, poyraz çıkardı. Biz dört çocuğuz, sandalımız bize göre büyük, indirmesi kolay ama ya çekmesi? Onun için poyraz tam başlamadan kıyıya yanaşırdık ki hiç olmazsa yukarı çekerken yardım alabilelim çevreden. Babamın bir de takma motoru vardı ama onu koklatmazdı bize. Bir de 50 beygir motoru olan Haşimyanlar vardı, başka da yoktu öyle büyük motor.

Üç beş tane Hay arkadaşım vardı, şimdi çoğu rahmetli oldu. Huynlar⁷ da vardı ama onlarla arkadaşlık etmezdik. Onlar bizi sevmezlerdi, diye düşünürdük. Biz bize iyiydik. Arkadaşlarımla önceleri bottan, sonraları sandaldan denize girerdik. Adalılar adanın kıyıları taşlık olduğundan, ayakları incinmesin diye o minik iskelelerden girerlerdi denize. Ama asıl denize girmek için bir beyaz ev vardı Teos'a giderken, herkes oraya gider, o evin önünden girerdi denize. Tabii bir de ara sıra Kumluk'tan girerlerdi. Kimsecikler adanın arkasından girmezdi denize. Orada bir ayazma vardı, o kadar.

"Reis, balık şurada!"

Adada zamanına göre iskorpit başta olmak üzere istavrit, kışın pisi balığı ve uskumru, temmuzda da kolyoz bol olurdu. Ama balığı ne alacak ne satacak insan yoktu, yani o parayı verebilip de alacak kimse yoktu. Yakalanan balıkların yüzde doksanı balıkhaneye yollanırdı ki para etsin. Bir tek şimdiki Mimoza'nın karşısında göbekli

7 Huyn (Erm.): Rum.

bir Rum vardı, o arada sardalye, tekir satardı. Başka da balıkçı yoktu. Büyük balıkçılardan bir Husik Reis vardı; balık Büyükkada'nın arkasında bol olduğu için İstanbul'a gidip gelmesi zor diye adadan ev almış, yaz-kış adada otururdu. Öbür balıkçılar da benzer nedenlerle adaya yerleşmiş, sonra da kalmış olmalılar.

Balığın cinsine göre balığa çıkma zamanları farklıydı. Tekirin, barbunyanın ağları da başka başkaydı. Ağı sererler denize, güneş çıkmadan taşlarlar ki balık hücum etsin, çünkü balık daima güneşe doğru gelir. Sonra ağlar toplanır, ağın içinden balıklar ayıklanırdı. Toplanan balık bolsa balıkhanede mezata, azsa Kumkapı'daki çeşme meydanına götürülür, orada satılırdı.

Eskiden sekizer kişiden iki kayık 16 kişi, motorda da kaptanla birlikte üç kişi, toplamda on dokuz kişi çalışırlardı. Sonradan bunları azalttılar, bir kayık bir motor yaptılar ve avantaj olarak motorlara mutfak koydular. Motorun içine tayfanın ısınıp oturabileceği bir yer yaptılar, daha güçlü motorlar koydular. Mesela ben bunlardan bir tanesine tesadüfen denk gelmiştim; 660 beygir motor vardı. 660 beygir ne demek! Koskocaman, izbandut gibi motor. Şimdi ne istersen var motorlarda, su altı kontrolü var, radarları var... O zaman teknenin önünde direk olur, direğe biri tırmanır ki balığı görsün. Balığı gördü mü, "Reis, balık şurada!" der, onu kuşatırlar. Şimdi balığı bilgisayarda görüyor, tak diye üstüne gidip konuyor. Dünya da değişti, çağ da sistem de değişti.

Balıkçıların yüzde doksan beşi Ermeni'ydi

Gelelim Kumkapı'ya... Kumkapı'da tren köprüsünün altından geçtin mi meşhur Küçük Deniz Caddesi, sırf balıkçıların olduğu cadde. Girer girmez Kevork Reis'in evi, onun az karşısında Hacı Haçık'ın kahvesi ve sıradan balıkçıların evleri vardı. Kumkapı bu kadar ufak değil ama balıkçıların toplanıp sohbet ettikleri yerler balıkçıların kahveleri. Tam meydanda Minas'ın kahvesi, çeşmeden Kumkapı sahiline giderken postane vardı, onun üst tarafında Artin'in kahvesi... Kahvelerde toplanma zamanları mekânına göre değişirdi; mesela Artin'in kahvesine akşamüstü, Minas'ın kahvesine öğlen,

Hacı Haçık'ın kahvesine sabah öğle akşam giderlerdi. Hacı Haçık'ın kahvesi tüm gün açık olurdu, kapıdan içeri girince tam karşında bir de ayna vardı. Sakal tıraşı da onun kahvesinde yapılırdı...

Küçük Deniz Caddesi 83 numarada benim rahmetli büyükannem ile babamın yeri vardı. Çocukluğum biraz da o caddede geçti. Caddenin meşhur simalarından mühendis Hako Akkoyuncuyan vardı, bir hayli ev yapmıştı. Bir de Tatos diye bir çocuk vardı, o da Büyüka'da lokanta açmıştı bir zamanlar. Kumkapı meydanında bir çeşme vardı, Kumkapı çeşmesi. İster yukarıdan Bali Paşa Yokuşu'ndan, ister Beyazıt'taki Azak Yokuşu'ndan in, yollar yine o çeşmede birleşirdi. Çeşmenin karşısında sınırlı miktarda balık olurdu, çünkü İstanbul'da tutulan balıkların yüzde doksanı balıkhaneye gider, orada belediyenin mezarında satılırdı.

Balıkçılar Cemiyeti de balıkhaneye gibi Kumkapı'daydı. Balıkçılık yapmak istiyorsan cemiyet reisine gidip kaydolman gerekirdi. Kefil de isterlerdi diye hatırlıyorum. Eğer balığı balıkhaneden alıp kendi dükkânında satacaksan cemiyete adını verip bir teminat yaptırmış olman lazım gelirdi. Mezatı yürüten, 'pazarbaşı' tabir edilen biri olurdu. Aldığın balığı pazarbaşı kâtibine kaydettirir, ertesi gün gidip balığın parasını öder ve balığını alır, ya da aynı biçimde satışını yapardın.

Balıkçıların yüzde doksan beşi Ermeni'ydi. Tren köprüsünün altından Kumkapı'ya girdin mi Allim Bahçesi dedikleri bir yer vardı; bir kazan koymuşlardı, balıkçılar oraya ağlarını dayarlardı. O toplum aile gibiydi, çoğu birbirine akrabaydı, birbirlerinin yardımına koşan insanlardı. Sonradan Karadeniz'den de tayfalar gelmeye başladı; Karadeniz'de istenilen randımanı bulamayınca buraya gelip çalıştılar. Çalışa çalışa kimi patron oldu, kimi ırgat kimi de tayfa kaldı.

Neler olacağını herkes biliyordu

57 numaralı Tarabya gemisinin kaptanı arkadaşımı. Onunla aynı dönemde denizcilik ehliyeti almıştık. Ben sabahları amatör balıkçılık yapardım sandalla, o da adalardan ring seferi yapardı. O gün

Burgaz'da, saat dokuz sularında *lostromosunu*^a yollayıp beni gemiye aldirdi, sandalımı da gemiye çekti. Ne olduğunu anlamadım, çıktım yanına, kaptan köşküne, "İçimden geldi, bu akşam benim misafirimsin" diye ısrar edince ben de kırmayıp, oturdum. Sohbet muhabbet saat on iki miydi yarım mıydı, alt salonda hepimiz sızmışız. Bir de baktık Bostancı iskelesinden bize doğru bir gürültü patırtı geliyor. Bostancı iskelesinin bir tarafına Tarabya araba vapuru, öbür tarafına da 51 numaralı Nimet vapuru yanaşırdı. Önden insanlar bağıra çağıra geliyor, aralarından bir tanesi, "Kaptan kalk, bizi adaya götür, kalk adaya götür" diye bağırıyor. "Yahu ne adası, bu saatte böyle bir tarife yok" diyor kaptan. "Yok illa götüreceksin, bu memleket meselesi" diyor kalabalık. Kaptan kalabalığın gemisini taşıyamayacağı kadar çok olduğunu, Kartal'daki Kuruçeşme araba vapurunun ancak bu kalabalığı kaldırabilecek büyüklükte olduğunu söyleyerek ikna edebiliyor insanları. Bu hâliyle binseler gerçekten batardı gemi. Kalabalık gidince manyetolu telefonla durumu Kartal'a bildirip, vapuru açığa çekmeleri konusunda uyarıyor. Onlar da dediğini yapıyor da adaya bir saldırı engellenmiş oluyor.

Kaptan o akşam beni misafir etmekte niye ısrarcı oldu? Çünkü biliyordu neler olacağını, hepsi biliyordu. Bütün resmî vazifesi olanlar biliyordu. O da beni korumak istedi belli ki. Kınalı'ya çıkmak isteyenleri de adanın komiseri korumuş. Tabancısını çekip "Biriniz buraya çıkarsa, temizlerim" demiş ve kesinlikle kimseyi sokmamış adaya.

Ertesi gün İstanbul'a indim. Vapur Bostancı rıhtımına yanaşınca, rıhtımdan bir motora binip Eminönü'ne doğru gittim. Bir de ne göreyim; tanklar, askeri arabalar... Şaşkınlık içinde motorcuya neler olduğunu sordum. Adam, "Yunanlılarla harp ettik" diyor. "Ne zaman harp ettik, daha dün buradaydım" desem de illa, "Harp ettik!" diyor. Eminönü'ne geldim ki koca koca kümelenmiş yığınlarda ki-taptan kumaşa, ocaktan lambaya kadar ne istersen var. Vesait yok, Eminönü'nden Şişli'ye kadar yayan gidip baktık evlerimize bir şey olmuş mu diye, olmamıştı.

Kinalıda kayıkhanesi (20. yüzyıl başları)

kaynak: İBB Taksim Atatürk Kitaplığı

Görüşülen kişi 1944 İstanbul doğumlu, kadın, oyuncudur.

Mülakat 24 Temmuz 2020’de, İstanbul’da, kendi evinde yapılmıştır.

İstanbullu bir Ermeni sanatçı

1944'te İstanbul'da doğdum. Ermeni kimliğine değer veren bir ailenin tek çocuğuyum. İlkokulu bir Ermeni okulunda tamamladıktan sonra bir Fransız okuluna gittim ve oradan mezun oldum. Yalnız büyütülmeye özen gösterilmiş bir çocuğum. Onun için kendime kardeş olarak tiyatroyu ve sahneyi seçtim. Çünkü sahneye çıktığın ya da tiyatro çalışmaları yaptığın zaman kimse seni engelleyemiyor, yönlendirmiyor veya istediğini yaptırmaya çalışmıyor. Sen kendi yeteneklerinle ve kendi isteğinle orada bir çerçeve içinde yaşıyorsun. İşte bu benim için çok önemliydi.

Büyüklerin de içinde olduğu bir tiyatro grubumuz vardı, *Yeridasartats Taderahump*.¹ Grubun yönetmen ve oyuncularını devrin sinema sektöründen insanlardı. Oyunlar Harbiye İnci Sineması'nda oynanırdı. Provalar evlerde yapılır, bunun için evlerin salonları boşaltılırdı. O grupla oynadığımız *Sefiller* (Victor Hugo) oyunundaki meşhur küçük çocuk Kozet benim. Uzun zaman kendi adıyla değil Kozet

¹ *Yeridasartats Taderahump* (Gençler Tiyatro Kumpanyası) Sisi ve Yetvart Yeretsyan tarafından kurulmuştur; *Temaşa Tiyatrosu* adıyla da anılır.

diye anıldım. Aynı oyundaki Tenardiye'yi de Nubar Terziyan oynamıştı. Yine İnci Sineması'nda sahnelenen Son Buse oyununda da rol aldım. Sonrasında Millî Eğitim Müdürlüğü'nden okullara gelen, öğrencilerin profesyonel çalışmalara katılma yasağı talimatına mecburen uyarak gruptan ayrıldım ve Bardez Çocuk Tiyatrosu'nun² Beyoğlu SES Tiyatrosu salonundaki gösterilerine, oyunlarına katıldım. Hep başrolde oynadım.

Altı yedi yaşlarındayken çocuk oyuncu olarak sinema sektöründen istediler beni. O zaman elimden tutan Ermeni bir sinema oyuncusudur; alıp götürmüştür beni görüşmeye. Nasıl olduysa annem müsaade etmişti de görüşmeye gidebilmiştik. Maddi konularla ilgili olsa gerek, sonrasında ailemle konuşmak istediklerini söylemişlerdi. Ailem, tiyatro ve tüm sanatsal faaliyetlere katılmamı mutlulukla karşılıyordu ama babam sinemaya izin vermedi. Çok da haklıydı. Ben şimdi görüyorum setlerdeki çocuk oyuncuların hâllerini, üzülüyorum.

Benim bütün sahne masraflarımı ailem karşılardı. Ben ailemden öyle gördüm. Çocukluğumdan bugüne kadar kendi cemaatim için yaptığım işlerde katiyen maddiyatla ilgim olmamıştır. Elimden gelen her şeyi yaparım. Maddiyat, yani kendi cemaatimden herhangi bir maddi gelir sağlamak bana çok zor geliyor. Yenilere de söylüyorum, “Kendi cemaatiniz için yaptığınız şeyleri maddiyat bekleyerek yapmayın” diyorum. Bilmem hoş karşılanıyor muyum... Herhâlde karşılanmıyorum.

Kimse, “Sen Ermenice tiyatro yapma, Türkçe yap!” demedi

İlk olarak Beyoğlu Üç Horan Kilisesi'ne bağlı olan Naregyan Salonu'nda sahneye çıktım. İlk sahne tozunu orada aldım. Başka bir çocuk oyuncunun yerine apar topar beni hazırlayıp çıkardılar. Sahnenin ışıkları yandığı anda benim de elim ayağım titremeye başlamıştı. Ben de yıllar sonra Mihitryan Okulu'nda Yetişenler

2 Bardez (Bahçe) Çocuk Tiyatrosu 1952 yılında Pakrat Tevyan, Adrine Dadıryan ve Armenuhi Özer'in çabalarıyla kurulmuştur.

Derneği'nde, "Birkaç çocuk toplansam da bir çocuk tiyatrosu kursam" dedim. Okula da söyledik ki katılmak isteyen olursa gelsinler. Çok karlı bir gündü. Kızım ile oturmuş merakla bekliyoruz. Ben, hele böyle bir havada, kimse gelmez diye düşünürken bir baktık, akın akın geliyor çocuklar. Kızım, "Anne bak! Patil³ patil geliyorlar" dedi. Böylelikle tiyatro grubumuzun adını Patil koyduk. Patil Tiyatro Grubu on yıl sürdü. On yılın sonunda maalesef kapatmak zorunda kaldım.

Bize gelince, Pangaltı Lisesi'nden Yetişenler Derneği'nde 1959 yılında Ermenice tiyatro yapıyorduk. Fazla tanınmıyorduk ama gelen seyirciler arasında önemli kişiler oluyordu. Ermenice tiyatroyu izlemeye gelen çok muhterem yabancı seyircilerimiz vardı. Hep tercüme isterlerdi benden, ben de onlar için tercüme yapardım. Sonrasında biraz daha dışarıya açılmamız istendi. Yani insanlar kendilerini göstermek, tiyatromuzun ve kendilerinin tanınmasını istediler. Oyunlarımızı Türkçe oynamaya başladık. Ben başarabileceğimizi zannetmiyordum ama neticede bu işi bir ekip olarak yapıyorduk. Yani bize bu memlekette hiç kimse kalkıp, "Sen Ermenice tiyatro yapma, Türkçe yap!" demedi, biz yaptık. Dışarıya açılmak için para lazım, sermaye lazım. Bir gişen olacak. İnsanlar gelip bileti gişeden alacak ama gişe yok. Elden bilet satmakla olacak iş değildi.

Gelelim Patil Çocuk Tiyatro Grubu'ma. Oyuncu çocukların birkaçının ailesinde Ermenice veya Türkçe değil, Kürtçe konuşuluyordu. Tiyatro oyunları Ermenice olunca, ben o çocukları Ermeniceyle sahneye çıkardım. Çocuklar ailelerinin gelip sahnede onları izlemelerini istiyorlardı ama aile dili anlamadığı için, oyunları ücretsiz izleyebilecekleri hâlde gelmiyorlardı. Sonra bir de baktım ki bir gün Kahta'dan bir hanım gelmiş. Böyle saçları, kafası örtülü bir *medz mayrig*.⁴ Kürtçe konuşuyor kadın, ta Kahta'dan tiyatro seyretmeye gelmiş. O zaman dedim ki bu insanları memnun etmek lazım. Bu insanların çocuklarını derneklere yollamaları lazım. Bu insanların, çocuklarını Hay

3 patil (Erm.): Kar tanesi.

4 medz mayrig (Erm.): Büyükanne.

joğovurtun⁵ içinde büyütmesi lazım. Onlara yardımı olması için çok güzel bir Ermenice oyun yazdım ve sahneye koydum. Oyuna da bir-iki sahnelik Türkçe bölüm ekledim. Bu kez salon doldu, çünkü böylelikle bütün aileler oyunu izlemeye geldi. Çok da iyi yapmışım. Akabinde her yıl bir Türkçe ve bir Ermenice oyunla alkışları hak ettik.

Patil'den sonra, tiyatro arkadaşlarımı toplayarak Parev⁶ Tiyatro Grubu'nu kurdum. Ermenice oyunlar sahneledik. Türkçe oyunlarımız da oldu. Artık tek bir salonda olmayalım diyerek Kadıköy'e, Ortaköy'e, Feriköy'e ve Bomonti'ye taşındık oyunları. Oradaki Ermeni derneklerinde tiyatro yaptık. Çocukluğumda annemin, içinde sahne kostümleri olan valiz elinde beni hafta sonları o dernek bu dernek taşıdığı gibi, ben de tiyatroyu taşıdım. Ermenice tiyatronun devam edebilmesi için bir kere salonun dolması, teberru toplanması lazım dedim. On yılın sonunda böylelikle kapattık Patil'i ama Parev devam etti. Şimdi ebru sanatıyla ilgileniyorum, sergiler açıyorum.

Bildiğim kadarı bana yetsin

Annem Kadıköylü, babam Samatyalı. Dedeler, yayalar⁷ da İstanbullu. Onlardan önceki kuşağı bilmiyorum. E-devlete girip bakmam lazım ama niye bilmiyorum, bir çekingenliğim var. Aman diyorum, bildiğim kadarı bana yetsin. Bir de bakarsın öğreneceklerimden içim yanar. Ama bizim ailede çart⁸ yoktu. Eşimin ailesi çarta uğramış; kayınpederim Muşluydu, o ailesini bırakmış gelmiş. İstanbul'daki Alman Konsolosluğu'na gitmiş, demiş ki, "Ben böyle böyle durumda Muş'tan buraya geldim. Almanca bilirim." Düşünün ki o zaman Muş'ta Almanca öğrenmişler. Konsoloslukta bakmışlar karşılarında 1.90 boyunda bir adam, Almanca biliyor. Üstelik de Hristiyan. İşe almışlar. Orada eşiyle tanışmış. O da harpten kaçmış gelmiş bir Alman kadın. Evlenmişler.

5 Hay joğovurt (Erm.): Ermeni toplumu.

6 parev (Erm.): Merhaba, selam.

7 yaya (Erm.): Büyükanne.

8 çart: Ermenicede 'kıyım', 'kırım'. Ermeniler arasında, 1915 Soykırımı için yaygın olarak kullanılan bir tanımlamadır.

Annemle babam *horakuyrum*⁹ vasıtasıyla tanışmışlar. Annem çok genç yaşta annesini, babasını ve kız kardeşini kaybetmiş. Üçü de hastalanıp ölmüşler. *Horakuyrum* -ki sonradan Amerika'ya göçmüş-tür- annemin arkadaşıymış. Bu sırada annem, hiç görüp tanımadan, Romanya'dan Ermeni biriyle nişanlanmış. Adam varlıklı birisiymiş. Artık annemi adama nasıl anlattılsa, herhâlde tüm ailesini kaybetmiş yalnız biri demiş olmalılar... *Horakuyrum* bilmediği bir yere kalkıp gitmesinin doğru olmadığını, başına bir şey gelirse oralarda yapayalnız çok zor olacağını söylemiş ve annemle babamı tanıştırmış. Babam güzel adammış. En nihayetinde annem Romanya'ya gitmekten vazgeçmiş ve babamla evlenmişler.

Babam eski Samatyalılardan, sanatla çok ilgili bir kişiydi. Annem hayat boyu öğretmenlik yapmış bir hanım. En son Mihitryan'da öğretmenlik yapmıştı. Sert mizaçlı bir kadındı; öyle pek hayvanı çiçeği böceği sevdiğini hatırlamıyorum ama mesleğini severdi.

O kapının önünden geçince içim yanıyor

Biz 1953'te gelmeye başladık adaya. Adadan önce yazları Yalova'ya giderdik. Eskiden Ermeniler çoklukla Yalova'ya giderlerdi. Yalovalılar Ermenileri severlerdi. Niye? Çünkü Ermeniler dürüsttür, düzgün insanlardır. Ermeni temiz giyinir, temiz konuşur. Biz böyle tanınmış bir cemaattik o zamanlar. Ben biraz daha büyümeye başlayınca babam, "Bizim muhitemiz içinde bir yere gidelim, kız büyüyor artık" dedi. Ermenilerin arasında olalım istedi. Evlendirme düşüncesiyle değil tabii, çünkü daha çocuktum aslında. Eskiden insanlar ne yapıp edip kızlarını Kınalı'ya getirirdi ki, belli bir yaştan sonra bir ilişki, bir evlilik olacaksa kendi toplumunun içinden olsun. Şimdi pek öyle düşünen yok.

Kınalıada'da ilkin Şahap Otel'de oturduk. Şahap Otel bir Ermeni ailenin oteliydi. Orada çok güzel dostluklar yaşandı. Çok düzgün insanlar gelirdi, bir asalet vardı. Dans geceleri tertiplenir, vals

9 *horakuyr* (Erm.): Hala.

dönülürdü. Sonra el değıştirdi, bir daha da toparlanamadı. İim ya-
nıyor şimdi o kapının önünden geçince.

şahap Otel'den sonra yine onunla aynı sıradaki beyaz evi kiraladık. O evin bahçesinde kocaman ortancalar vardı. O zamanlar adada çok azdı ortancalar, o yüzden eve 'Ortancalı Ev' deniyordu. Sonra da Yarbaşı'nda Poyrazlı Köşk'ün yanındaki evi kiraladık. Evin va-
risleri arasında çıkan anlaşmazlıktan ötürü orası şimdi metruk bir
hâlde duruyor. En sonunda kendi dairemizi aldık.

Akasya Kızları

Denize gitme saatleri farklıydı o zamanlar; sabahleyin kalkar 11'e
doğru denize gidilirdi. Saat 09.30'ta denize gidene ıltig¹⁰ derlerdi.
13.30 vapurundan sonra sahil yavaş yavaş boşalırdı. Havanın çok sı-
cak olduğu zamanlarda öğleden sonra ikiye, iki buçuğa kadar oturu-
lurdu. Sonra evimize gider, öğlen yemeği sofrasına otururduk. Öyle
ekmek arasıyla, mısırla geiştirilmezdi öğle yemekleri. Ama az ama
Çok, oturup bir kap bir yemek mutlaka yenirdi.

Biri keman, biri piyano alan sanatçı iki kardeş Hanesyanlar vardı.
Onların evine piyano dersine giderdim. şimdiki iskeleden çıkıp düz gi-
dince sağ tarafta kasap var, kasabın yanında da Sarıyer Börekçisi. Bö-
rekinin yanındaki küçük evdi onlarınki. Yazları bizim evimizde piyano
olmadığı için haftanın çoğu günleri çalışmaya onların evine giderdim.

Öğleden sonra dört sularında kız arkadaşlarım gelir, onlarla dolaş-
maya çıkardık. Dolaşmaya çıktığımızda üzerimize ne giydiğimiz,
saçımızın düzgün olması önemli şeylerdi. Akasya Kızları'ydı bizim
grubumuzun adı. Başka gruplar da vardı; Ermenilerin, Rumların
kendi aralarında grupları vardı. Çok azı karma olurdu. Rum erkek-
leri Ermeni kızlarına meraklıydı, flörtleşmeler olurdu. Akasya'dan
sahildeki Flamingo Yolu dediğimiz yere doğru yürürdük. Flamingo
Çok güzel bir kuştur, o sahildeki yol da öyle güzeldi ki oraya Flamin-
go Yolu derdik. Orada yürüyenlerin ayakkabısı, elindeki çantası,

10 ıltig (Erm.): Patlıcan yemeği; hızlıca yapılan yemek anlamında da kullanılır.

saçı başı çok düzgün olurdu. Öyle ki mesela Bostancı'da oturan ar-
kadaşlarım vardı, derlerdi ki, "Aman biz Kınalı'ya gitmeyiz, sabah
akşam insanlar üst baş değiştiriyorlar..." Kınalı bu açıdan farklıydı.
Belli bir saatte babamızı ya da eşimizi karşılamak için iskeleye iner-
dik. Hanımlar şıklıkta birbiriyle yarışıyorlardı. Gece vakti çıktığımızda
daha özensiz giyinirdik ama; çekerdik üstümüze alelade bir giysi,
ayağımıza bir terlik, öyle çıkardık. Bir meydan vardı oraya giderdik,
annelerimiz de gelirdi. Orada otururduk, bazen bana şarkı söyle-
tirlerdi. Sonra, 1961 yılında olmalı, açık hava sineması açıldı. Şahap
Otel'de oturan *baron*" Zare Antranikyan açmıştı sinemayı. Sinema-
nın açıldığı yer önceden mini golf sahasıydı. Çocukken gider orada
golf oynardım ben. O kadar hoşuma giderdi ki... Tabii annelerimi-
zin de hoşuna giderdi, çünkü bir para veriyorsun, karşılığında bili-
yorsun ki çocuğun dört saat oradadır. Zaman içinde Mimoza'dan
sonra Pergola gibi, giyinip kuşanıp canlı müzik eşliğinde yemek ye-
nilebilecek mekânlar da açıldı.

Vartavar'da¹² mutlaka kiliseye gidilirdi. Şimdi de gidiyorum kiliseye
Vartavar'da. Kiliseden sonra birbirimizi resmen denize atar, çok eğ-
lenirdik. *Asdvadadzin*'i¹³ de etkili şekilde kutlardık. Hâlâ da sakladığ-
ım bir tepsimiz vardı; babam cumartesi günü üzüm getirir, o tepsi
üzümle doldurulurdu. *Asdvadadzin*'den önce ağzımıza bir tek üzüm
koymazdık. Gelenekler bunu getirirdi. Ama şimdi kışın da üzüm ye-
niliyor. O pembe üzümler her yerde satılıyor. Diyelim ki mayıs ayında
cemaatten olmayan bir dost sofrasına davet edilmişsem ve o sofrada
daki pembe üzümleri herkes yiyorsa, ben de yerim. Manavdan satın
alıp kendi soframa koymam, o ayrı.

11 *baron* (Erm.): Bayım, beyefendi.

12 Hristiyanlık öncesinde Tanrıça Asdğig'in nehirde yıkanışının kutlandığı bayram
olan Vartavar, Hristiyanlıktan sonra İsa Mesih'in 'suret değiştirme' günü olarak
kutlanan *Baydzaragerbutyun*'la birleştirilmiştir. 'Su Bayramı' olarak da anılan
Vartavar gününde güvercinler uçurulur, güller saçılır, insanlar birbirini ıslatır, bu
gelenekle Nuh Tufanı anılır.

13 Apostolik Ermeni Kilisesi'nin geleneklerine göre, her yıl 15 Ağustos'a en yakın
pazar günü kutlanan *Surp Asdvadadzin* (Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi) Yoru-
tusu'nda, ayinin ardından üzüm yeme yasağı kalkar. Üzümlerin olgunlaşmadan
tüketilmemesi, Hristiyanlık öncesi döneme dayanan bir âdettir.

Yıllar içinde dünya da insanlar da değişti; Kinalı da bu değişimden nasibini aldı. İskelenin sol tarafında oturanların yaklaşık yüzde doksanı Rumlardan, sağ tarafındakilerin de neredeyse tamamı Ermenilerden oluşurdu. Burası bir nevi Ermeniliğini kabul ettirmiş bir adaydı. Sokakta kiminle karşılaşırsanız sizi hep Ermenice “Parev” diyerek selamlardı. Eski muhtarımızın ada gazetelerinde yayımlanmış yazıları var. Yazılarda nasıl Ermenilere baka baka kendilerini eğittiklerini, bizlerin yaşamlarını nasıl örnek aldıklarını anlatmıştır. Yalnız sosyal yaşantılarını değil, eğitim ve kültür alanlarında da Ermenileri örnek aldıklarını hem söylemiş hem de yazılarında anlatmıştır.

“Çocukluk arkadaşlarımızı kaybettik”

Adadaki Rumlar Kıbrıs olayları esnasında büyük sıkıntı yaşadılar. O dönem her yerde olduğu gibi adaya da koruma amaçlı jandarmalar geldi. Çok kişi de jandarmalarla iyi arkadaşlıklar kurdu, hatta bazı kızlar tepsi tepsi börek götürdüler onlara. Benim mavi üstüne beyaz puantiyeli bir elbisem vardı, bir partiye giderken giymek istemiştım de annem engellemişti. “Rumların bayraklarının rengidir bu! Aman giyinmeyesin” diyerek. Adadaki Rum kızları hep maviler beyazlar giyerlerdi; Rumlar daha fanatiktir böyle durumlarda. Mesela koca bir ailenin içinde bir kişi Rum olsun, artık ailedeki herkes Rumca konuşur ama o Rum tek kelime senin lisanını konuşmaz.

Sonra da 1964’te Rumların göçü oldu. Yanlarına sadece 20 kilo eşya alıp bir gecede gitmek zorunda kaldılar. Ne hikâyeler var. Ben bütün arkadaşlarımı kaybettim. Eski muhtar Seyfi yazmıştı, “Biz çocukluk arkadaşlarımızı kaybettik” diye... Ama öyle, kaybettik. Boşaldı ada. Rumların olduğu zaman daha farklıydık, daha hareketliydik. Onların keyfi başkaydı. Bir de ‘mehtap geceleri’ olurdu. Var mı şimdi? Mehtabın ne olduğunu bilmeyen çocuklar var artık. Büyük aşklar yaşanırdı mehtaplı gecelerde. Yakışıklı bir genç vardı, bir de onun sevgilisi. Kızın saçları böyle beline kadar. Çok kibar, çok tatlı bir kızdı. Mehtap oldu mu o çocuk mutlaka sandalını çıkaracak. Kendi kürek çekecek, kız da karşısında oturacak. Görülmemiş şeyler, böyle büyük aşklar vardı adada. Hepsi evlenmedi. Kolay değil,

çok kalp kırıklıkları oldu öyle. Bazıları çıktı gitti, geride anasını babasını bıraktı. Bazısı evladını bıraktı, gitti. Parası pulunu, malını mülkünü bıraktı...

6-7 Eylül'de motorlarla geldiler adaya. Yakıp dökmek için. Adadaki komiser gidiyor iskeleye, "Nereye gidiyorsunuz? Burada Ermeni de yok, Rum da yok!" diyor. "Bizi mi kırmaya geldiniz? Çekip gidin!" diyor. Böylelikle adalıları koruyor. Ermeniler de bunun karşılığında toplandılar, kocaman bir bina yapıp, ona hediye ettiler. Böyle insancıl komiserler vardı. O zamanlar herkes herkesi tanırdı, şimdi kimdir adadaki komiser, bilmem bile.

Kırlangıçlar gitti

Artık kuşlar bile değişti. Benim balkonumda kırlangıçlar yuva yapmıştı. O yuvada ne kırlangıçlar büyümüştür. Bilirim bütün hayatlarını. Hayat boyu onları seyretmişimdir; yavrularını uçurmalarını... Artık bir tane bile kırlangıç yok. Kırlangıçlar gitti. Gece kuşları gitti. Eskiden Kınalı'da martı görmezdik, şimdi martılar çoğaldı. Çöplükler oluşunca martılar bu tarafa geldiler. Şimdi Taksim Meydanı'nda da martı görüyorsun ki yoktu eskiden. Adada karga vardı, güvercin yoktu. Biri aldı iki üç güvercin getirdi, ondan sonra güvercinler çoğaldı. Güvercin var ama mesela kumru yok...

Kınılıada, Akasya Caddesi, Şahap Oteli (10 Ağustos 1920)

kaynak: loc.gov (Amerikan Ulusal Kızıl Haç Fotoğraf Koleksiyonu)

Görüşülen kişi 1958 İstanbul doğumlu, erkek, sanayicidir.

Mülakat 14 Eylül 2020’de, İstanbul’da, kendi evinde yapılmıştır.

Kınalı bir özgürlük köyüydü, başka da köyümüz yoktu

1958'de Kumkapı'da, şirin bir mahallede doğdum. İlkokulu Bezciyan'da¹ tamamladıktan sonra Kurtuluş'a taşındık. Çocukluğumda Mahmutpaşa, Kapalıçarşı, Çarşıkapı ve Beyazıt'ta çalışarak büyüdüm. Biz ailece yazları Florya'ya giderdik, babam orada yazlık tutmuştu. 70'li yılların sonlarına doğru Florya'da oturduğumuz Şenlikköy Mahallesi'ndeki evin hemen arkasında bir Amerikalı subay vurulmuştu. O yıllarda ülkenin gidişatından endişe duyan babama, 1971'den beri Kınalıadalı olan amcam, "Çocukları topla, buraya gel abi" deyince, babam 1978 yılında Kınalıada'da ev tutup, bizleri bu şirin adaya taşıdı. Önceleri çok yadırgadık, ayak diremiş ve istemeye istemeye gelmiştik adaya; Florya'da büyümüştük sonuçta, alışmıştık oraya. Kolay olmayacaktı ayrılık. Lakin kısa sürede alışverişik ve çok sevdik Kınalı'yı. Şenlikköy'den sonra yeni köyümüz burası olsun istedik. Buranın farklı bir gizemi vardı. Burası bizim çocukluğumuzdan beri hiç görmediğimiz, nerede olduğunu bile bilmediğimiz,

¹ Özel Bezciyan Ermeni İlköğretim Okulu.

büyüklerimizden hikâyelerinden etkilenip hayallerimizde şekillendirip içimizde yaşattığımız bir 'özgürlük' köyüydü âdeta; Kınalıköy.

Oyun oynamadan büyüdük

Köklerim Kayseri Develi'den, eski adıyla Everek. Bizler Anadolu'da ezilmiş, bir avuç kalmış 'kılıç artığı' insanların torunlarıyız. Bu acıları benim ailem de yaşamış; Anadolu'nun bağrında ezilmiş, mektep medrese görmeden büyümüş ve doğduğu ata topraklarında ötekileştirilmenin zulmünden bezip İstanbul'a göçmüşler. Tabii ki köyden kente göçün ve kendi öz topraklarında göçmen durumuna düşmenin hüznünü de yaşamışlar uzun bir süre. Biz bu hikâyelerin ve sıkıntıların içinde büyüdük hep, iliklerimize kadar da hissettik.

İstanbul'da ekmeğe tutunup yaşamışlar. Küçük yaştayken hem okuyup hem çalışmayı, ekmek tutmayı öğrettiler. Daha okula başlamadan, beş-beş buçuk yaşlarındayken, Mahmutpaşa'da bir işportacının yanına çırak olarak vermişti amcam beni. Daha sonra amcamın dükkânına geçtim. Sekiz yaş büyük kuzenim Misak, benden önce başlamıştı burada, aynı dükkânda birlikte yetiştik. Sıkıştı-ğımda arkasına saklanırdım, o da sahip çıkardı bana. Doğruyu hep tokatla, azarla öğrettiler bize. Öyle pozitif ayrımcılık falan yoktu. Aç kaldık, ağladık, yorulduk, saklandık, uyuyakaldık kumaş parçalarının arasında. Kimse bakmadı gözümüzün yaşına! Öyle ki, üvey evlat mıyım acaba diye iç geçirdiğim olurdu bazı zamanlar. Nereden bilebilirdim ki tüm bunlar küçük yaşta zorlukların üstesinden bir başıma gelebilmeyi ve ayaklarımın üzerinde dimdik durabilmeyi öğrenebilmem içinmiş. Babamla amcam uzaktan yoklarmış meğer beni, yüz bulmayayım diye kendilerini belli etmezlermiş. Zaten zamanında onların da elinden tutan olmamış. Anadolu'da yoksulluk içinde, hangi travmalarla... Çocukluklarını bile yaşayamadan nasıl tedirgin büyüdüklerini varın siz düşünün artık bu insanların. Çocuklarını kucaklarına alıp başlarını okşamaya dahi korkar olmuşlardı.

2 Soykırımın sağ kurtulanlar için kullanılan, aşağılayıcı ifade.

Böylelikle biz de çalışarak, okuyarak; oyun oynamadan hayatı öğrenip, büyüdük. Oyun oynama fırsatı bulursak bu bizim için pasta-
nın üzerindeki krema gibi bir şey olurdu. Geç saatte işten gelirdim,
mahallede oyun oynayan arkadaşlarım beni beklerlerdi görmek
için. Kumkapı'da sen Ermeni'sin, Türk'sün, Rum'sun gibi bir ayırım
olmazdı hiç, en azından çocuklar arasında. O zaman daha özgürdü
insanlar. Bütün bayramları beraber kutlardık. Kapılarımız açık ya-
tardık, komşuluklar çok güzeldi; Türk, Ermeni, Rum, Kürt, Süryani
komşular akşam yemeğinden sonra sokağa kilimleri serer oturu-
lar, çaylarını demler, birlikte sohbet ederlerdi. Televizyon yoktu o
zamanlar. Erkekler tavla oynardı bir tarafta, kadınlarsa kendi ara-
larında sohbet ederdi. Biz de karanlıkta saklambaç oynar, bazen de
muziplik eder, komşu mahallenin kapı zillerini çalıp kaçırdık, kova-
lamaca oynarken. Sokakta rahatça Ermenice, Rumca konuşulabi-
liyordu. Papazlar, boynunda asılı kocaman haçlarıyla hiç rahatsız
olmadan yürüyebiliyorlardı. Öyle ki onları görünce *mamalar*,³ ya-
yalar;⁴ "Koşun koşun elini öpün" diyerek koşuştururdu çocuklarını,
torunlarını. Hiç de garipsenmezdi bu durum. Hatta bazı zamanlar
Türk ve Kürt arkadaşlarımızın da bizimle birlikte el öpmek için koş-
tuğu olurdu.

Amcamın bende çok emeği vardır. Babam bana hiç karışmazdı,
bende amcamın hükmü oldu büyüyene kadar. Evlat yerine koydu
beni. Ben de onu babamdan önde tuttum hep. Babam da öyle is-
tiyordu. Adaya da o çok istediği için gelmiştik zaten. Babam sessiz
ama çok özel bir adamdı. Okuma yazması yoktu, askerde öğrendi-
ği kadarıyla idare ediyordu. Çok sevilen, babacan, koca yürekli bir
Anadolu adamıydı. Acısını ağzında değil yüreğinde yaşasa da ba-
zen gözleri dalıp gittiğinde yüz hatlarına yansırı. Adadaki bahçe
kapımızın önünden çayını, kahvesini içirmeden geçirmezdi kimseyi.
Çöpçüsü, bekçisi, pazarcısı, kimseyi ayırmazdı ötekenden. Pazar
kurulduğu günler ise önce gider sabah erkenden alışverişini eder,

3 *mama* (Erm.): Anne.

4 *yaya* (Erm.): Büyükanne.

sonra da pazarcıların ihtiyaçlarını sorardı. Yiyeceklerini getirir dolaba koyar, soğuk su götürür dağıtır, öğlenleri de evde sıcak yemek yaptırır verirdi. Hepsiyle ayrı bir muhabbeti vardı. Tam bir halk adamıydı babam. Bu yüzden de çok sevilirdi ya... 2010 yılında kaybettik babamı. Adadaki bahçemizde taziye gelen giden eksik olmamıştı aylarca. Esnafı, memuru, pazarcısı tüm ada halkı... Duyanlar cenazesine koştu geldi, duymayanlar ise bahçemize geldi, ağladı. Hafiflettiler acımızı.

Amcam ise çok faal, özgüveni yüksek ve güçlü bir insandı. Adada birçok inşaat yapmıştır. İyi bir iş adamı ve hayırseverdi. Cemaatten, cemiyetten çekmezdi elini hiç. Ada halkı onu da çok severdi. Aynı zamanda tüm adalarda ayrı bir itibarı vardı amcamın. Yerel seçimlerde bütün başkan adayları onun kapısını aşındırırlardı destek istemek için. Ne hikmetse, her defasında da desteklediği aday seçilirdi. Bununla çok gururlanır, mutlu olurdu. İyi bir liderdi ama hep arka planda kalmayı yeğlerdi. Gençler öne çıksın çok isterdi. Onun gösterdiği yön çok önemliydi bizim için. Çok sevilen, sayılan bir insandı, 2020'nin başında kaybettik. Cenazesi doldu taşı sevenlerinden.

O köy de ayaklarımızın altından kayıp gidecek gibi

Çocukluğumuzda ada, ulaşılamayacak bir yer gibi gelirdi. Mesela Bezciyan'dayken sadece kampa⁵ yazılan çocuklar gelirdi. Ben bir iki kere kampa yazılmak istedim, mamamın babamın haberi olmadan okula ismimi yazdırdım. Hem yazın çalışmaktan kurtulacak, hem de adayı görecektim. Olmadı, her defasında yakalandım. 1978'e kadar kampı hiç göremedim. Tabii o zamanlar adaya gitmek lükstü bizim için. Arada amcamı ziyarete gelirdik ama o zamanlarda da pek dolaşamadan geri dönerdik.

Bize adayı sevdiren de amcamdır. Yoksa ben adaya gelmezdim, deli dolu bir adamdım gençliğimde. Adalar deniz aşırı ve ben bir ayağım

5 1966 yılında Karagözyan Okulu'ndan Yetişenler Derneği'nin kullanımına tahsis edilen, her yaz döneminde 150-200 kız ve erkek öğrencinin kaldığı Kınalıada Kampı Çocuk Dinlenme Evi.

hep karada olsun isterdim. Amcam dışında kimse getiremezdi beni buralara. Sonraları ise malum, Kınalı bizim köyümüz oldu. Başka da köyümüz yoktu zaten. Anadolu'nun bağrından kopup gelmiş insanların çocukları olarak hep onların anlattığı köyü hayalimizde yaşadık. Adada ona tutunmaya çalıştık. Şimdi bakıyorum, o köy de ayaklarımızın altından kayıp gidecek gibi duruyor.

Ada bizim için hakikaten Anadolu'dan sonra bir başka tarih oldu. Kimi zaman çok keyif aldığımız, güldüğümüz, eğlendiğimiz, kimi zaman üzüldüğümüz, ağladığımız. Yeri geldiğinde önünden yürüyüp geçtiğimiz balkonlarda *Hayeren*⁶ konuşulduğunu duyup güven duyduğumuz; sabah çıkarken *pari luys*,⁷ akşam geçerken *kişer pari*⁸ dediğimiz *kuyrig*lerimizi,⁹ *mayrig*lerimizi¹⁰ görmek büyük bir onurdu, özlediğimiz şeylerdi. Dolayısıyla ada iç içe geçmiş kitlelerin ve özel olarak da *Hayların*¹¹ bir arada yaşadığı güvenli bir limandı. Oysa, Florya hiç de öyle değildi; üç tane Ermeni ya da Rum birbiriyle kı sık sesle konuşurlardı. İnsanlar balkonlarından birbirine istediği dilde, özgürce seslenemezdi. Sokakta oynayıp, Ermenice, Rumca şarkı söyleyebilen çocuklar yoktu. Sona Kınalı'da bunların normal karşılandığını gördük. Çocukluğumdaki Kumkapı'da da gördüğüm, özlediğim şeyleri burada bulmaya başlamıştım. Türk, Ermeni, Rum, Kürt, Süryani misketi beraber oynar, topacı birlikte çevirir, beraber top oynayıp beraber balığa çıkardık, iç içeydik. Ada halkı komşusundan, arkadaşından onun anadilini öğrenmeye uğraşır ve belli bir oranda da konuşup anlayabilirdi. Hatta esnaf sokakta pazarda mal satarken çoğu kez Ermenice, Rumca bağırırdı. Hiç yadırganmazdı bu, ayırımız gayrımız olmazdı hiç. Akşamları kimin evinde güzel yemek varsa oraya çöreklenirdik. Bazen de boş ev arardık geyik yapabilmek için. Adaya dışarıdan gelenler bu durumu şaşkın şaşkın

6 *Hayeren* (Erm.): Ermenice.

7 *pari luys* (Erm.): Günaydın.

8 *kişer pari* (Erm.): İyi akşamlar.

9 *kuyrig* (Erm.): Kız kardeş.

10 *mayrig* (Erm.): Anne.

11 *Hay* (Erm.): Ermeni.

izlerdi. Hafta sonları çok güzel maçlar olurdu. Sahakyan, Taksim, Sarıyer ve diğer adalar maç yapmaya gelirdi. Yek vücut olurduk gelenlerin aidiyetine bakmadan. Kavgalarımızı da beraber yapardık, sevinçlerimizi de birlikte yaşırdık. İçlerinde üç büyüklerde oynayan ünlü futbolcular da olurdu. Önce kıran kırana maçlar yapılır sonra mangallar yakılır, birlikte yemekler yenir, rakılar içilirdi Jarden'de.¹² İç içe çok güzel eğlenirdik. Sıkıysa, bir yabancı ada halkından birine sataşsın, hemen topluca savunmaya geçilir, haddi bildirilirdi. Böyle bir yerdi Kınalı, birlik beraberlik güzeldi. İstanbul'un kötülüklerinden biraz daha bağımsızdı. Halkların kardeşliğine tam bir örnekti.

Bir de eskiden ada vapuruna bindiğin zaman, selam vermeden geçeceğin insan sayısı çok azdı. Vapurlarda birinci, ikinci ve lüks mevkiler vardı. Çarşılar genelde vapurun arkasında ve arka dış yanlarda birlikte otururlardı. Kimi pastırma, sucuk, salam getirir, kimi abartır kızartılmış balık getirirdi. Kurlardı çilingir sofrasını, adaya gelene kadar keyifle yer içerlerdi. O zamanki Paşabahçe, Dolmabahçe, Fenerbahçe ve Sarayburnu isimli vapurların üst katında bar vardı, içki serbestti. Bazen orada oturur, keyfimiz yerindeyse iki duble atar öyle gelirdik adaya. Büyükadalı, Heybeliadalı ve Burgazlıları da vapurdan tanırdık. Çoğuyla da arkadaşlık zaten. Ada vapurları bir şölendi; Kapalıçarşı'dan, Mahmutpaşa'dan, Çarşıkapı'dan, Beyazıt'tan ve İstanbul'un çeşitli semtlerinde çalıştığımız yerlerden çıkıp akşam ada vapuruna binip adaya gelmek için can atardık. Son on seneye kadar her şey çok güzeldi. Ondan sonra her sene bir öncekini özler olduk.

Adamızın her yerinden denize girerdik eskiden. Kınalı'nın arkası son derece bakirdi. Yürürken nereyi gözümüze kestirirsek, oradan girerdik. Dere tepe dinlemez yürür, kayalardan atlar girerdik. Hiçbir yeri beğenmezsek, "Arka koyumuz mutlaka güzel olur" deyip oraya gider, yüzerdik gönlümüzce. Her yeri çok güzeldi adanın. Şimdiki

12 1946'da Kınalıada'nın güney tarafında açılan gazinonun ismi. Aynı isim gazinonun çevresindeki bölgeyi ve özellikle adanın güney tarafını belirtmek için de kullanılır.

gibi şezlong kirliliği yoktu. Şezlong mafyasına yol verip ada halkını kaybettiler. Bu kadar güzide bir yerin bu rantçılar tarafından kirlenmesine izin verilmemeliydi. Eskiden öyle plaj falan yoktu, havlusunu alan gider bir yere uzanırdı. Şimdi parası olan insanlar ya havuza üye oluyor ya da kalabalık gürühtan kurtulup nefes alıp serinleyebilmek için Teos'tan¹³ giriyor. Benim hiç hoşuma gitmiyor bu durum. Ben ayağıma terliğimi giyip, keyfime göre nereden istersem oradan girebilmek istiyorum denize, aynı çocukluğumdaki gibi.

Eskiden adanın çocukları hiçbir yaşlıyı ayakta bırakmazdı. Bavul gören arkasını dönüp görmezden gelip gitmezdi. Bütün büyüklerimize koşardık, yardım ederdik. Kumkapı'da da böyleydi; odun geldiğinde bütün mahallenin çocukları yardıma koşardı. Kimse hamal tutmazdı, mahallenin çocuklarını beklerdi. At arabalarıyla odun gelirdi; hayde... Kimin evine geldiyse artık, hep birlikte oraya koşar odunları taşırdık. Evin sahibi de bizim karnımızı doyurur, küçük ceplerimize bahşişler koyardı. Yani bütün çocuklar büyüklerine yardım eder, onlar da onları sevindirirdi; işbirliği, sevgi ve saygı vardı. Gerçi İstanbul da çok kalabalık değildi o zamanlar. Devletin bilinçsiz politikaları sonucu, köyden kente plansız göçler hızlandı ve kent yaşamı çekilmez bir hâl aldı. Önce İstanbul kirlendi ve yavaş yavaş adayı da kirletti. İnsanlar hafta sonları evinden dışarı çıkamaz oldu artık. Git gide de kötüleşiyor. Kontrolsüz, kalabalık bir grup adanın üstüne bir kâbus gibi çöküp, fütursuzca kirletip gidiyorlar her yeri. Hafta sonları bırakın keyifle denize girmeyi, sokağa çıkıp yürümek bile gelmiyor insanın içinden.

İnatla burada yaşamaya devam ediyoruz

Ada'daki eski bayramlarla yenileri arasında siyahla beyaz kadar fark var. Bayramlarımızı eskiden birlikte kutlardık. Ayşe, Mayreni'ye yemeğe giderdi bayramda. Ahmet Agop'la, Coşkun Niko'yla,

13 1964'te Kınalıada'da açılan, 90'lı yıllarda ise açık hava sineması olarak işletilen, bir dönemin meşhur eğlence yerlerinden Klöb X'in yerinde açılan; restoran, plaj ve gece kulübü hizmeti veren işletmenin adı.

Avedis Mustafa'yla birlikte giderlerdi bayramlaşmaya. Birbirlerinin evinden çıkmaz, aynı evin çocuğu gibi davranırlardı. O dönemler büyüyenlerin, eski günler konuşulduğunda gözleri doluyor; “Biz Ermeni, Rum nedir bilmeden büyüdük” eskileri. Önce insan olmak, sonra doğruyu bulmak önemli. Ondandır Ermeni, Rum, Türk olmuşsun, bunun hiçbir önemi yoktur insan olana. Bayram dediğin insanın içindeki coşkudur. İçinde vicdan yoksa coşku da olmaz zaten. Bayramlar da bayram olmaktan çıkar böylece. Bugün bayram havasını yaşayacak, kutlayacak ne tat kaldı insanlarda ne de o coşku. Zaten ülke karpuz gibi ikiye bölünmüş. Bizim gibi düşünen insanların da sayısı azalıyor gitgide. Gün gelecek, çocuklar eski bayramları sadece kitaplarda okuyup şaşırarak.

Her şey değişiyor, mesela adada Rumlar da çok azaldı. Nesli tükenmeye yüz tutmuş kuşlar gibiler artık. Geçenlerde birine rastladım kooperatifte çay içerken. Aslen İmrozluymuş. Anası Ermeni, babası Rum. Öyle güzel konuşuyordu ki, çok hoşuma gitti. Anladım adanın eskilerinden olduğunu. Bayağı bir sohbet ettik, doyamadım. Özlemiştim belli ki Rum kardeşlerimi. Birkaç sene önce manastırda bir ayin olmuştu. Dönemin Adalar Belediye Başkanı Atilla Aytaç aradı pazar sabahı, “Hazırlan geliyorum seni de almaya, yalnız bırakma beni” dedi. Gelip aldılar. Beraber çıktık manastıra. Patrik Bartholomeos¹⁴ gelmişti ayini yönetmeye. Bir karnaval havasındaydı, bahçeyi de süslemişlerdi. Rumları, yıllar sonra bu kadar kalabalık, orada gördüm. Çok şık giyinmişlerdi. Çocuklar Rumca şarkı söylüyorlardı coşkuyla. Hiçbiri bu adanın simaları değildi sanki; ya bütün adalardaki Rum topluluğuydu ya da İstanbul’dan gelmişlerdi. Zaten bütün İstanbul’da kaç kişi kaldılar ki!? İki bin bile yoklar artık. Biz onlar gibi olmak istemiyoruz; Anadolu’nun çocukları olarak köklemimize, topraklarımıza asılıyoruz. İnatla burada yaşamaya devam ediyoruz, edeceğiz de. Tam da Hrant’ın dediği gibi “Bu toprakların üstünde değil, altında gözümüz var; çoğu mezarı bile olmayan atalarımızla birlikte girip altında yatmak için.”

14 İstanbul Ortodoks Patrikhanesi Ekümenik Patriği ve İstanbul Başepiskoposu I. Bartholomeos, doğum adıyla Dimitris Arhondonis.

Hrant'tan sonra hüüzün çöktü

Yıllar sonra Jarden'in üstündeki büyük bahçenin içindeki Sabunca-kis'in tarihî köşküne taşındık. İçinde asırlık çam ağaçları olan, çok güzel bir yerdi. Birçok inşaat yapmış olan amcam köşkün üst bahçesine şimdiki oturduğumuz evleri yaptı. O bahçenin içinde çok güzel insanlar yaşadılar. Mesela tarih kokan babam ve amcam... Anadolu'nun bağrından kopmuş gelmiş, tüm çileleri yaşayıp yüreklerine taş basmış, hayata tutunmuş, bizleri büyüttmüş kadim ailem...

Sonra Hrant da katıldı bahçemize. Hrant benim çocukluğumdan, Kumkapı'dan da *ahparig*imdi.¹⁵ Hrant'la geçen günler çok keyifli ve özeldi. Torunlarını bu bahçede büyüttük. Babamın bahçede küçük bir tarlası vardı; domates, hıyar, biber ekerdi. Hrant gazeteye gitmediği zamanlar, sabah erkenden kapar gelirdi torununu kucağında. Herkes uyurken, atarlardı babamla birlikte torununu domateslerin içine. Babamın koparıp eline verdiği domatesi somura somura yerdi, üstü başı leke içinde kalarak. Bahçenin maskotu olmuştu. Hrant'ın ilk göz ağrısıydı. Ona bakarken tebessümle dalıp giderdi *ahparig*, kim bilir ne düşünürdü. Muhteşem günlerdi o günler, ta ki karanlıktaki ellerin sıktırdığı kahpe kurşunlarla Hrant'ı bizden aldıkları güne kadar.

Çok keyifli günlerimiz geçti. Gazeteyi çıkardıkları günler sabaha kadar çalışır, ardından hiç uyumadan adaya gelir, balığa çıkardı. Bir hasır şapkası vardı, kafasına onu geçirip üstüne salaş bir tişört giyip doğru balığa giderdi. Balık bereketliyse, dönüşte bize de mutlaka bir şeyler bırakırdı.

Rumların, Ermenilerin, Türklerin iç içe yaşamının bir örneğiydi evimizin bahçesi. Çoğu sabah millet uykudayken Hrant'la bahçede oturup sohbet eder, dertleşirdik. En son Ekim ya da Kasım ayıydı, babamla bahçeye bakmaya gelmiştik. Kimsecikler yoktu. Bahçe kapısında birden beliriverdi Hrant. Konuştuk ayaküstü. Sıkıntılı

¹⁵ *ahparig* (Erm.): Ağabey; söyleyişte 'ahparig'.

görünüyordu. “Gel seni bir alnından öpeyim” dedim. Havayı dağıtmak için, sarıldık birbirimize. Nereden bilebilirdim bunun son kucaklaşmamız olduğunu. Son bir televizyona çıkmıştı, göğsüm kabarak izlemiştim. Hrant, tüm Türk halkının da takdirini kazanmıştı. Cesur yüreğimizdi o bizim. Son yazısında yazmıştı, “Kendimi bir güvercinin ruh tedirginliği içinde görebilirim, ama biliyorum ki bu ülkede insanlar güvercinlere dokunmaz” diye. Ama dokundular, kahpe bir kurşun katletti Hrant’cığımızı. Canımız gitti onunla beraber. Babam 80 yaşında Hrant için Agos’un önünden Kumkapı’ya kadar yürüdü. Hrant’tan sonra hüzün çöktü bahçeye. Hiçbir şey eskisi gibi değildi artık, hep bir tarafımız eksik kaldı. Her geçen gün o hüznü iliklerimize kadar hissediyor, her sene bir öncekini arıyoruz.

Tutunduk bu dala ne zaman kırılacağını bilmeden asılıyoruz

Ada’dan ne Rumlar, ne Ermeniler, ne güzel adamlar geldi geçti. Kimi ürkütölüp kaçırıldı; kimisi kahredildi, kimisi de eceliyle gitti. Yerlerine de onlar kadar bu kültürü yaşatacak insanlar gelmedi.

Geçmiş dönemlere bakınca adanın bir bağnazlığı yoktu. Ermeni’si, Rum’u, Süryani’si herkes kendi ismiyle çağırılırdı; Agop’a Agop, Ohannes’e Ohannes, Yannis’e Yannis, Gabriel’e Gabriel denirdi. Adadan inince, mesela Kapalıçarşı’da, Mahmutpaşa’da, Gedikpaşa’da hepsinin adı Ahmet, Orhan, Yakup, Galip oluveriyordu. Ama adada, hepimiz adalıydık. Kınalı bir özgürlük köyüydü sanki, başka da köyümüz yoktu. Tabii, biz büyüdükçe her şey hızla kirlenmeye başladı.

Genele bakıldığında adada bir ölü toprağı hâkim; eski güzellikler yok artık, herkes birbirine belli bir mesafede duruyor. O eski doğallık, samimiyet bitti. Denizde balık bile kalmadı artık. Biz çocukken denize çıktık mı livarı doldurup getirirdik. Boklu izmaritimiz vardı. İstavrit zaten o kadar çoktu ki hiçbir şey bulamazsak akşam onu tava yapıp yerdik. İstavriti, izmariti sabah erkenden tutar, lüfer yem ederdik. Şimdi istavriti bile arar olduk. Lüferi gören zaten cennetlik. Tüm balkonlar, bahçeler balık kokardı. Şimdi balık nimet oldu. Etrafında bereket kalmayan bir kara parçasında; ne huzur, ne

de keyif kalır. Oyun oynayan çocuklara bakıyorum da bizim çocukluğumuzla mukayese ettiğimde ne kadar da şanslıymışız. Biz daha yaratıcı ve doğal oyunlar oynardık. Oyuncağa para falan vermezdik, kendimiz yapardık ya da büyüklerimiz yapardı. Eski güzellikler kalmadı ama başka da köyümüz yok. Mecburuz geliyoruz, inatla çocuklarımızı burada büyötmek istiyoruz. Burası bizim memleketimiz, Anadolu'da binlerce yıldır kök salmışız. Bizim atalarımız öyle ya da böyle, mezarı var ya da yok, burada yatıyorlar. Biz de tutunduk bu dala, ne zaman kırılacağını bilmeden asılıyoruz. Gönöl, dalların hiç kırılmadan ağacın yeşerip serpildiğini, köklerinin daha da gelişerek heybetiyle gölgesinde oturanlara huzur vermesini ve torunlarımızın da bu heybetli ağacın altında güvenle oynayarak büyüdüğünü görmek ister, ama unutmayalım ki, hayaller satın alınır, gerçekler yaşanır bu dünyada. Bu yüzden bunu ne kadar becerebileceğimizi yaşam bize gösterecek.

Kınalıada'daki evlerinde, Zabel Asadur ve eşi Hrant Asadur çocuklarıyla birlikte

Görüşülen kişi 1948 İstanbul doğumlu, kadın, sanatçıdır.

Mülakatlar 10, 14 Ağustos 2020’de, İstanbul’da, açık havada yapılmıştır.

Ada, evimin arka bahçesi gibiydi

1948'de İstanbul'da doğdum. Kardeşim yok, tek çocuğum. Evliyim, bir kızım bir oğlum var. Gelinim Rum'dur. Kızımdan bir erkek, oğlumdan da bir kız torunum var. Torunlarım iyi Ermenice konuşurlar.

Ben sanatın içine doğdum. İki buçuk yaşındayken annem beni baleye başlattı. Bale hocam Lydia Krassa Arzumanova olmuştur. Türkiye'ye baleyi getiren ilk hocaydı. 1917 Rus Devrimi'nden sonra Türkiye'ye gelen sanatkârlardan biriydi. O zaman henüz konservatuar yoktu. Annem Maksim'deki halkevine götürürdü beni. Sonra, Ninette de Valois Ankara'da Devlet Opera ve Balesini kurdu.

Çok uzun yıllar bale ve dans dersleri verdim, koreografiler yaptım. On sene Patil Çocuk Tiyatrosu'nun¹ koreografilerini hazırladım ve çocukları çalıştırdım. Şu anda resim yapıyorum, yirmiye yakın karma sergiye katıldım.

¹ 2002'de Pangaltı Lisesi'nden Yetişenler Derneği çatısı altında kurulan topluluk on yıl boyunca faaliyetlerine devam etmiştir.

KİSİM yapmaya da küçük yaşta başladım. O kadar yetenekliydim ki ilkokul öğretmenim resimleri benim yaptığıma inanmayıp anneme, “Siz yapmayın resimleri, bırakın çocuk yapsın” demiş. Yaptığım şeyleri her zaman çok iyi yapabilmeyi istemişimdir. Portre yapmayı, realist resim yapmayı seviyorum. Soma’dan çok etkilenmiştim, madencilerin resmini yaptım; 250’ye yakın hakiki maden kömürüyle bir tablo yaptım. Daha çok projelerim var...

“Yastığımın altında yılan var”

Annem, 1914’te İstanbul’da doğmuş. Babası Gedikpaşa’da, zannediyorum Mesropyan okulunun müdürüydü. Galatasaray Okulunda ders veriyordu. Türkçe dil bilgisi kitabı çıkarmıştı, Türkologdu. O da 24 Nisan 1915 gecesi tutuklanarak Çankırı’ya sürgüne yollanan aydınlardandı. Orada da öldürüldü. Yayam² o kadar güzelmiş ki, dedem sokağa çıkmasını hiç istemezmiş. Bir gece evi ablukayı alıp dedemi tutuklamışlar. Sonrasında dedem, yayama mektup göndererek, “Al çocuğu ‘dışarı’ çıkar” diye yazmış. Mamam³ o zaman yedi aylıkmış. Bu esnada devletin ileri gelenlerinden birinin, “Onun karısı benim olacak” dediğine dair bir söylenti çıkıyor. Böylelikle yayam yurtdışına kaçmaya karar verip Bulgaristan’a doğru yola çıkıyor.

Annemin dayısı Amerika, İngiltere, Bulgaristan ve Yunanistan gibi ülkelerde *araçnort*⁴ olmuştur. Çok okumuş, bilgili bir insandır. Vazaları bir ekoldür, bir de kaligrafisi. Alıyor yanına mamamla yayamı, Bulgaristan’a, Sofya’ya kaçıyorlar. Türkiye, siyasi suçlu olduklarını söyleyerek Bulgaristan’dan iadelerini istiyor. Dayısı Bulgaristan kralını tanıyormuş, hatta kralın ona verdiği bir haçı varmış, o haç hâlâ bendedir. O da iade edilmemeleri için krala gidiyor, “Varsa eğer verilecek bir cezamız, burada verin, oraya yollamayın” diyor. Kralı tanıyormuş ama Türkiye’den nasıl bir sürgün emri gitmişse artık, Bulgaristan’da kaldıkları günler çok zor geçmiş. Yayam “Bir gün kalktım ki yastığımın altında yılan var” diyor. Tezeklerin içinde yatmışlar. Bu

2 yaya (Erm.): Büyükanne.

3 mama (Erm.): Anne.

4 araçnort (Erm.): Dinî önder.

şekilde iki-üç sene kalıyorlar Bulgaristan'da. Bulgarca konuşurdu yayam. Türkiye'ye döndüklerinde hiçbir şeylerinin kalmadığını görüyorlar; İzmit'te malları mülkleri varmış, hepsi gitmiş. Yayam çok çekmiş hayatında ama evimizde konuşulmazdı yaşadıkları felaketler. Anlatmazdı yayam. Düşmanlık duygumuz hiç olmamıştı.

"Beni anaokulunda hiçbir şeye katmazlardı"

Annem 13 yaşında Paris'e gidiyor, orada okuyor. Tek başına gitmiş onca yolu. Sonra Paris'ten İngiltere'ye gidecekmiş ama dayısı öldürülünce okulu bitirip Türkiye'ye dönmüş. Dayısı, New York'ta araçnort olduğu dönemde, 24 Aralık 1938'de bir Ermeni kilisesinde ayin sırasında öldürülüyor. *Taşnagtsaganlar*⁵ ondan kiliseye Ermeni bayrağı asmasını istiyorlar. O da bunun kendisini ilgilendiren bir konu olmadığını, kendisinin bir araçnort olduğunu söyleyerek itiraz ediyor, asmıyor bayrağı. Vaaz okuduğu sırada karaciğerinden bıçaklanarak öldürülüyor. Bu olayın ardından *mamamla* yayam her şeyi arkalarında bırakıp dönüyorlar. Sonraları, eğer bu cinayet yaşanmasaydı hayatları nasıl olurdu diye *mamamla* çok konuştuk.

İstanbul'da öğretmenlik yaptı *mamam*. Çok kişinin hocasıdır; 200-300 talebesi olmuştur diyebilirim. Hepsinin de, "Hayatımda bir o hocamı çok severim" dediği hoca olmuştur. Diplomalı terziydi aynı zamanda. Yardımcısıyla birlikte çalışırdı. Çok sol kafalı bir kadındı, sadece zenginlere değil yoksullara da terzilik ederdi. Sokaktaki Çin-geneyi eve çağırır, çocuğunu yıkar, paklardı. Ben 11 yaşındayken gazete okumadığım için bana kızardı. Annem öyle bir anneydi, çünkü. Gazete okumadığım için belki, o zamanlar o kadar korkmuyordum. Sonra evlendim, çocuklarım oldu. Kızım okula gidecek, Ermeni okuluna koyamıyorduk babası Ermeni değil diye. Rum okuluna da koyamıyorduk, çünkü Rum değil. Çok gençtim, tabii çok üzülmüş-tüm. Türk okuluna koyduk. Daha yeni yeni anlatıyor kızım, "*Mama*" diyor, "Beni anaokulunda hiçbir şeye katmazlardı" diyor. Üzülüyorum hâliyle. Çok iyi talebelerdi çocuklarım.

5 *Taşnagtsagan* (Erm.): Ermeni Devrimci Federasyonu taraftarı.

'Efsane kadın'

Baba tarafımın soyağacı 1600'lere kadar gidiyor. Babaannem 1800'lerin sonunda Erzincan'da, Eğin'de⁶ doğmuş. O yıllarda orada da çok kötü şeyler olmuş. Babası kaymakammış. Haber yollamış eve yardımcısıyla, "Hemen kapıları kapatsın, çocukları alsın, içeri girsin" diye. Artık olanları yapanlar Kürt müydü, Türk müydü onu bilmiyorum. Duyduğum, babamın yayasının kendini ateşe attığı ve öldüğü. Kendini hangi ateşe atıyor, nasıl atıyor onu tam kestiremiyorum. O zamanlar bahçelerde ocak olurmuş. Artık yangın mı çıkıyor ne oluyorsa, öyle kendini ateşe atıyor. Bir erkek çocuğu kundakta, öbürü ayakta. Öyle çizilmiş bir resim var ama ne resimdir o... Şişli'deki Ermeni mezarlığında yatıyor, isminin altında mitolojide 'efsane kadın' anlamına gelen bir yazı var. Babaannem o sırada 12-13 yaşlarında, o kurtuluyor. Kızımın bir arkadaşının dedesi ona anlatmış: Herkes yayama, "Atla atla atla" diye bağıırıyormuş. Ağaca tırmanmış herhâlde, bilmiyoruz. O da atlıyor. Ben görmedim ama denirdi ki vücudunda duruyormuş bütün o yanık izleri. Kendisi hiç anlatmazdı. Babası yayamı alıyor, İstanbul'a geliyorlar. Kurtuluş'ta üç-dört katlı bir taş evde oturuyorlar. Babası, yani büyük dedem, kendini dine veriyor, *Değabah*⁷ oluyor. Kendini dine vermiş ama yobaz olmamış, kitaplar yazmış, kızını okutmuş. Vefat ettiğinde ben üç yaşındaydım.

Henüz hiç gitmedim ama çok istiyorum Erzincan'ı, Eğin'i görmeyi. Eğinli bir Türk arkadaşım söyledi, çok güzel kapılar varmış, Ermeni kapıları. Bir de dünyanın sayılı kanyonları varmış Eğin'de. Herhâlde onun için oradan çok yazarlar çıkmıştır; tabiat etkiliyor sanatı, edebiyatı.

Babam keman, ortanca kardeşi piyano, en küçük de çello çalar

Babam da annem gibi 1914'te doğmuş. Üç kardeşin en büyüğüydü. Babam keman, ortanca kardeşi piyano, en küçük de çello çalar. Dedem çok ders aldirtmiş onlara, bas, bariton, koloratur soprano ses

6 Şimdiki adıyla Kemaliye.

7 *değabah* (Erm.): Patrik kaymakamı.

renklerine sahip çok değerli opera sanatkârlarıyla provalar yapıyorlardı. Dedemle yayam çıt çıkarmadan oturur, izlerlerdi provaları. Evin bir odasında sadece kuyruklu piyano olurdu her zaman.

Şehir Orkestrası kurulmadan önce Mühendisyan Orkestrası vardı. Hayal meyal hatırlıyorum provalarını. Orkestradaki müzisyenlerin çoğu Ermeni'ydi, bir-iki de Rum vardı. Mamam da orada keman çalardı. Sona Ohanyan'la kuartetleri vardı. Tümü müzikle uğraşan Kavafyan Ailesi vardı mesela. Kavafyanlardan ikisi dünyaca meşhur oldular. Babam 19-20 yaşlarındayken Park Otel'de Çaykovski'nin bir keman konçertosunu Atatürk'ün önünde çalmış.

Beethoven'in 9. *Senfoni*'sinin son bölümü Schiller'in *Neşeye Övgü* kasesinin bestelenmiş hâlidir. O bölüm kardeşlik, evrensel bütünlük üstünedir. Ben ya çok ufağım ya da henüz doğmamışım, Açık hava Tiyatro'sunda 9. *Senfoni* ilk defa seslendirilecek. Babam da orkestrada. Rusya'dan bir bas bariton geliyor ama adam hastalanınca onun yerine babam çıkıyor sahneye. Beğenilmiş olmalı ki, bana sonradan onun kızı olup olmadığı epey sorulmuştur, özellikle kadınlar tarafından; çok hoş bir adamdı babam. Dokuzuncu *Senfoni* burada ilk defa icra edildiğinde babamın seslendirdiği nedense müzikologlar tarafından dillendirilmez, sadece tanık olanların bildiği bir şey olarak kalmıştır.

Babam ortaokulu High School'da⁸ okuyor. İlkokulu ya Mihitaryan'da ya Esayan'da okuyor, emin değilim. Çok iyi İngilizce bilirdi. Küçük amcam da ortanca amcam da Mihitaryanlı. Küçük amcam sonrasında Sahakyan, Tıbrevank, Mihitaryan ve Getronagan'da⁹ matematik ve astronomi dersleri, ortanca amcam da piyano dersleri vermiş. Ortanca amcam Rusya sefarethanesine sıklıkla gidermiş, sefiri tanırmış. Piyano çalarmış orada. O da fiilen bir hareketin içinde

-
- 8 İstanbul Nişantaşı semtinde bulunan lise, 1905 yılında English High School For Boys adıyla İstanbul'da yaşayan İngiliz topluluklar tarafından, eğitim kadrosunu Londra'dan getirtilerek kuruldu. 1979 yılında Nişantaşı Anadolu Lisesi adını alarak Türkiye'ye devredilen okul, günümüzde de eğitim vermeye devam etmektedir.
- 9 Özel Pangaltı Mihitaryan Ermeni İlköğretim Okulu ve Lisesi, Özel Esayan Ermeni İlköğretim Okulu ve Lisesi, Özel Sahakyan Nunyan Ermeni İlköğretim Okulu ve Lisesi, Özel Surp Haç Tıbrevank Ermeni Lisesi, Özel Getronagan Ermeni Lisesi.

olmamakla birlikte, sol görüşlü bir adamdı. Kendisi o kadar müzikle ilgileniyordu, ama en samimi arkadaşlarından biri marangozdu. O zamanlar şimdiki gibi değildi, insanlar çok takip edilir, izlenirmiş. Çok kere Ermenistan'a da gitmiştir amcam. Casusluk şüphesiyle takip edilmiş midir bilemiyorum. Tabii, casuslukla alakası olmamıştır. Bu yüzden amcam bir 15-20 gün bizde kalmıştır. O zaman bunları konuşamazdık, bilmezdik çünkü. Haber yoktu, Ermenistan'dan hiçbir haber yoktu. Sadece amcam dinlerdi o kırmızı radyodan. Ne anlar, nasıl anlarsa onları yazardı, ertesi gün gazeteye çıkardı yazdıkları. Şimdiki gibi havuz medyası yoktu o zamanlarda.

1995 yılında Sayat Nova Korosu, babamların onuruna bir jübile tertipledi Maden Fakültesi'nde. Babam o zaman sağ değildi tabii ama diğer kardeşler orada canlı olarak çaldı. Babamın çaldığı bölümleri de banttan yayınladılar.

İlk korkumdur, hiç unutmam

6-7 Eylül'de ben yedi yaşlarındaydım. Pangaltı'dan Dolapdere'ye giderken meşhur bir hamam vardı. Sonra Ramada'nın şimdiki yerinde *High Life* vardı, hem pastaneydi hem de restorandı. Şişli'ye doğru fırın vardı, sahiplerini tanırdık. Anneannemin arkadaşı bir balıkçı kadın vardı, balıkçı Anjel. O zaman Türkiye'deki belki tek kadın balıkçı. Buralarda hep siyaset konuşulurdu, çocuktum ama hatırlıyorum. Kurtuluş'a doğru girince şairlerin, aydın kişilerin gidip geldiği küçük bir dükkân vardı. *Mamam* da oraya gider, siyaset meseleleri tartışırlardı. Evimizde de iç politika, dış politika çok konuşulurdu.

Ortalık gerginleşmeye başladığında biz dışarıydık. *Mamam*, “*Jam araç dun ertank as değeri ağek çe*”¹⁰ demişti. Evimiz Harbiye Orduevi'nin karşısında. O zaman orduevi küçük, bahçede de Atatürk'ün bir heykeli vardı. Latife Hanım yakınımızda otururmuş. Olaylardan sonra gelip sormuşlar, “Şimdi iyi misiniz?” diye. “Nasıl iyi olmayayım, Atam karşımdadır” demiş. Bizim alt katımızda ev sahibimiz

¹⁰ “Bir an önce eve gidelim, buralar pek iyi değil.”

bir Türk kadın otururdu. Kocas1 defterdarlıkta görevli bir m1d1r-
d1; d1ř1n1n ki onların camlarını bile kırdılar. Yayam, geğmişte o
kadar çok şey yaşamış kad1n, 1st1nde 1t1 yapt1ęı bir masa vardı,
korkudan masayı hemen kapının arkasına getirip siper etmişti. Ba-
bamın subay elbisesinin evde ne işi vardı bilmiyorum, babama onu
giydirmişti. İlk korkumdur, hiç unutmam. Feci şeyler olmuş, savaş-
tan beter. Kapıların 1n1nde ęamařır makineleri, top top kumaşlar,
ayakkabılar... Herkes evlerine koştu. Hatta mamamın bir arkadaşı
vardı, o da şarkıcıydı operada, Rum'du. Onun kocası hemen alıp eve
getirmişti kadını. *High Life*'ın içindeki her şey gibi içki şişelerini de
kırıp d1kt1klerinden, sokaktaki ağır anason kokusu y1z1nden evde
camları bir ay aamamıştık.

1964'te arkadaşlarımız, Yunan tebaalı Rumlar bir gecede, ellerinde
b1rer valizle gitmek zorunda kaldılar. Kolay değil, her şeylerini arka-
larında bırakıp gittiler. B1yle çok giden oldu. şimdi Rumca konuşan
birini duyunca d1n1p bakıyorum. Benim kayınvalidem dindar bir Yu-
nanlıydı, her ezanda ha ıkarrır, dua ederdi. Nasıl etkilenmez ki insan,
Afrika'da bir olay oluyor ondan da etkileniyorsun.

"Gerçeği bilmek istiyorum"

Eşimle Taksim'de, sokakta tanıştık. Hakikaten sokağın ortasında
tanıştık. O da benim gibi bir yerlere ders almaya gidiyordu. Ben 16,
o 18 yaşlarındaydı tanışt1ęımızda. Eşime hem tipi hem aksanı ne-
deniyle nereli olduğu çok sorulur. İstanbulludur aslında. Babası
İtalyan annesi Yunanlı olduğundan dikkat çeker. Bir g1n arabayla
bir yerlere gidiyoruz. Durdurup nereli olduğunu soruyorlar, cevap-
lıyor. Ben arkada oturuyorum, "Peki hanımefendi nerelidir?" diye
sorduklarında ben 1nce sesimi çıkarmıyorum, ancak bir daha sor-
duklarında Ermeni olduğumu s1yl1yorum. O zaman merak ediyor
ve 1915'le ilgili ne d1ř1nd1ę1m1 soruyorlar. Çok 1steleyince cevap-
lıyorum, "1yle bir insana soruyorsunuz ki, tabii ki oldu" diyorum.
Bunun 1st1ne hoş olmayan şeyler s1yl1yor adam, k1t1 şeyleri as-
lında Ermenilerin yaptığını s1yl1yor. Ben de artık başkaca bir ce-
vap vermiyorum. Birkaç sene 1nce de benzer bir şey geldi başıma.

Taksiyle resim atölyesine gidiyorum. Arkadaşım da var yanımda. Onu yolda indirip atölyeye doğru ilerlerken genç şoför üniversitede okuduğunu, benim Ermeni olduğumu anladığını söyledi. “Böyle şeyler oldu mu gerçekten?” diye sordu. Ancak, “Gerçeği bilmek istiyorum” diye üsteleyince anlatabildim biraz.

Adadan ayrılmaya, İstanbul’a inmeye hiç heveslenmezdim

Ben kırk dokuz senedir adalıyım. Adaya geldiğimizde 22 yaşındaydım. Zannediyorsun ki çok olgusun ama çocuksun bir yerde. Kızım henüz 2 yaşındaydı. Senfoniydi, kuartetti, operaydı derken, babamın işlerinden dolayı çocukken gelemezdik adaya. Ben 10 yaşında sinüzit olunca doktor tavsiyesiyle gelmişliğimiz olmuştu, o kadar.

Adada enteresan bir evde otururduk, çok tarihî bir evdi. Ev sahiplerimiz çok tatlı insanlardı. Ev ahşap olduğu için yukarıda konuşulan her şeyi duyardık, ailemiz gibi olmuşlardı. Damadımın ailesi de enteresandır. Dedesi Karagözyan’da¹¹ şefti. Dedesinin kardeşi fotoğrafçı, hiçbir ışık kullanmadan çekermiş fotoğrafları. Damadımın amcasının karısı Sofi Tantig,¹² onun dedesi yapmış bu evi. Dede hayattayken biz oradaydık. O evden ayrılırken, kızım artık bir aylık anneydi ama çok ağlamıştı taşınıyoruz diye.

Eskiden Jarden’de¹³ mangal yapardık. Sonra yukarıda Faik vardı, oraya giderdik. Bir keresinde orada maskeli parti yapmıştık. Paris’ten arkadaşım, kuzenim, annemin Hollanda’daki arkadaşının kızı gelmişlerdi. Onun Hollandalı eşine benim elbisemi giydirmiştim. Tipi müsaitti, herkes kız sanmıştı onu. Biz de Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler olmuştuk. Pamuk Prenses esmer, kıvrır kıvrır saçlı bir adam, ona pembe yüнден saç yapmıştım. Eski bir adalı olan balerin arkadaşım cadı olmuştu, onun oğlu da prens. Öyle baltalar elimizde uzun ip belimizde, yürüye yürüye yukarı, Faik’e gitmiştik. Başka

11 Özel Karagözyan Ermeni İlköretim Okulu.

12 tantig (Erm.): Teyze.

13 1946’da Kınalıada’nın güney tarafında açılan gazinonun ismi. Aynı isim gazinonun çevresindeki bölgeyi ve özellikle adanın güney tarafını belirtmek için de kullanılır.

bir arkadaşım da her sene doğum gününde bir konsept yapardı. Bir keresinde Hollywood kahramanları temalı, başka bir sefer de miss Kınalı temalı parti yapmıştı. Miss Kınalı ama erkekler yarışıyordu. Biri İsveç'i, biri İtalya'yı temsil ediyor, mayolarla... Muhteşem yarışıyorlardı. Böyle çok renkli geçiyordu günlerimiz.

Motorlarla Burgaz'a giderdik. Çok güzeldi Burgaz. Kuzenim de orada otururdu. Bisikletlere binip sinemaya giderdik. İki katlı bir yapıydı sinemanın olduğu bina, şimdi ev olarak kullanılıyor. Kilisenin üstünde bir yer vardı, eskiden sık sık müzik dinlemeye oraya giderdik. Adadan ayrılmaya, İstanbul'a inmeye hiç heveslenmezdim. Haftada üç kez sabah denize girer, sonra İstanbul'a iner, *tap* dans¹⁴ yapmak için Sait Sökmen'e giderdim. Televizyona da ilk defa *tap* dans yapmak için çıkmıştım.

Eski güzeldir ama değişim de engellenemez

1975'ten sonra İstanbul'a her indiğimde şehrin yavaş yavaş değiştiğini görüyordum. Biraz olumlu bir insanım, yani değişimin olumlu tarafını görmeye çalışırım. Eski güzeldir ama değişim de engellenemez. Ada da çok güzeldi, şimdi kötü demek istemiyorum, yine çok güzel. Çok güzel arkadaşlıklarımız vardı. O zaman kozmopolit bir yerdi. Yani ada neydi biliyor musunuz, evimin arka bahçesi diyeyim, öyle bir yerdi, hâlâ da öyle hissederim. Herkes bir arada, hiçbir korku yok. Gece yarısı oldu, dinlemez, oturur konuşurduk. Eleniler, Şahanlar, Takiler vardı. Çok arkadaşlarımız vefat etti. Bu insanlar adanın temel taşlarıydı. Çok değerli kompozitörler de yaşamış adada. Ferit Tüzün onlardan biridir, bütün çocukluğu adada geçmiştir.¹⁵ Adadaki bir sokağa onun adı verilmiştir.

Her şey değişiyor tabii, ister istemez etkileniyorum. Başka türlü olsun istiyorsun ama değişiyor yemeler, içmeler, konuşmalar, davranışlar. Benim şu anda bir tek resim atölye grubum kaldı mesela.

¹⁴ Ayakuçları ve topukların yere vurularak yapıldığı bir dans türüdür.

¹⁵ Ferit Tüzün (1929, İstanbul – 1977, Ankara): *Midas'ın Kulakları, Çeşmebaşı Balesi, Esintiler* gibi yapıtlarıyla tanınan besteci.

88.2 var, radyoda TRT2'nin klasik müzik kanalı. Bundan altı-yedi sene evvel arıyorum arıyorum bir türlü bulamıyorum kanalı, antenle oynuyorum ama yok, kanal bulunamıyor. Ne olduğunu anlamak için Ankara'yı  ekinererek aradım, "Aman arayın, sorun! Dinlenmiyor diye kapatacaklar kanalı" dediler. Klasik müzik kanalı olduğu için kapatıyorlar      .

Coğrafya olarak muazzam bir değişim var. Ben müziğin içine doğdum. Dans provaları yaparken de ister istemez öğreniyorsun müziği. Torunlarım dansta müzikte çok kabiliyetliler ama klasik müzik de dinlemeleri, bilmeleri lazım. Akşam belki mangal da yapacak ama o müzikleri de dinleyecek. Amcam piyanistti. Televizyonda, hep aynı biçimde ve aynı şarkıları söyleyerek meşhur olan şarkıcıları gördükçe çok ah ederdi. Bugün artık hayat değişti, akıl almaz şarkılar muazzam paralar kazandırıyor. Böyle oldu, hayat bunu getirdi. Eskisi gibi değil artık. Zorlanıyorum ben de, yoruluyorum. Bilin lendik e daha çok yoruluyorsun.

Kinaliada'da kabare eğlencesi (18 Eylül 1954)

kaynak: P. Tuğlacı, *Tarih Boyunca İstanbul Adaları II*, (İst.: Say Yay., 1995), s. 366.

Görüşülen kişi 1995 Ankara doğumlu, erkek, tasarımcıdır.

Mülakat 19 Ekim 2020’de, İstanbul’da, çevrimiçi ortamda yapılmıştır.

Ben dışarıda kalmışım

1995'te Ankara'da doğdum. Endüstriyel tasarım eğitimi aldım. Mobilya üreten bir firmada tasarımcı olarak çalışıyorum. Annem, babam, teyzem, anneannem, dedem, hepsi Ankara'da yaşamışlar. Aralarından sadece teyzem, o da evlenince Ankara'dan ayrıldı. Aile içinde Ermeni olmamızla ilgili konular hiç konuşulmazdı, teyzem İstanbul'a gittikten sonra bu konu önemsenmeye başladı. Ailem Türk'müş gibi yaşıyordu. Hatta sıkıntı çekmeyeyim diye bana Türk ismi koymuşlar. Ailemin çevresi, her gün görüştükleri insanların hepsi Müslüman, hatta aralarında koyu Müslümanlar da var. Açıkçası, ailem onlarla yaşaya yaşaya dinî bilincini bir miktar kaybetmiş, ben de öyleyim. İlkokuldayken diğerlerinden ayrıldığının farkındaydım ama çaktırmamaya çalışıyor, din derslerinde arkadaşlarımla birlikte namaz bile kılıyordum. Dinî inancım olmamasına rağmen, onlara bakarak, ne yapıyorlarsa aynısını yapmaya çalışıyordum.

Aidiyet duygum kalmadı

Teyzem evlenip Ankara'dan İstanbul'a gidince, ben de o sayede on yaşımdan itibaren yazlarımı adada geçirmeye başladım. Ermeni

olduğumu tam olarak orada idrak ettim. Küçükken kökenimin ne olduğunun hiç önemi yoktu ve zaten ne olduğumu bilmiyordum. Benim için hâlâ köken önemli değil ama insanlar önyargılı olabiliyor. Kökeninin farklı olması seni çok değişik kılacakmış gibi düşünüyorlar.

Adada ilk tanıştığım Ermeni arkadaşımın adı kulağıma hem garip hem de çok güzel gelmişti. Sonra farklı isimlerle tanıştım. Öyle hoşuma gitmişti ki, keşke benim adım da onlarınki gibi olsaydı diye hayıflanmıştım. Bu değişik ortam çok hoşuma gitmişti. Akşamları insanların birbirine Ermenice *kişer pari*, sabahları *pari luys*¹ demelerini sevmiştim. Aralarında Ankaralı bir ben vardım herhâlde ki, benimle tanışan herkes Ankara'dan geldiğimi duyunca çok şaşırıyordu. Onlara *kişer pari* dediğimde ne kadar hoşlarına gittiğini görüyordum; “O kültürün içinde yetişmemiş birinin, onların yanına geldiğinde Ermenice konuşmaya gayret ettiğini görünce seviniyorlar” diye düşünmüştüm. Dillere genel olarak merakım var, bulunduğum ortamdaki dili konuşabilmeyi isterim, küçükken de öyleydim. Ermenice konuşanlar çok havalı geliyordu bana. O yüzden 50 kadar kelime öğrenmiştim ve onları kullanmak hoşuma gidiyordu. Bu dili konuşamamak bir eksiklik gibi gelmese de Ermeniceyi öğrenmek isterdim tabii. Hem farklı bir dil olduğu için, hem de benim kültürümün dili olduğu için.

Ermeni olmamız hep aklımın bir köşesinde olsa da Ermenilerin nasıl insanlar olduğunu ancak adaya gidince kavramaya başladım. Çocukluğumdan beri bir kültüre bağımlılığım yoktu. Orada da “Kiliseye gideyim, şunu şunu yapayım” gibi bir merakım olmadı. Sadece hoşuma gittiği için Ermenice kelimeler öğrendim, insanlarla konuştum. Küçükken bu ölçüde hissettiğim aidiyet duygum, büyüdükçe hiç kalmadı.

Adada eğlendiğim kadar hiçbir yerde eğlenmedim

Adadaki evimizde sabah kalkar, denize karşı kahvaltı ederdim. Karşımda bütün güzelliğiyle duran İstanbul’u seyredirdim. Bugün

1 Erm. “iyi akşamlar” ve “günaydın”.

hâlâ öylesine güzel başka bir manzara görmedim. Kahvaltıdan sonra bisikletime atlayıp aşağı inerdim. Bisiklet benim için spor araba gibi bir şeydi o zamanlar; beni istediğim yere götürebilen, özgürleştiren bir araç. Çocukken, o küçücük ada insana kocaman geliyor, yetiyor. Beraber vakit geçirebileceğin bir sürü yaşıtın var. Benim de yarısı Türk, yarısı Ermeni arkadaşlarım vardı. Sürekli futbol oynar, mahalle maçları yapardık. Bizim mahalle, toplu hareket etmeyi çok seven bir mahalleydi. Takımımız, formalarımız bile vardı. Formalarımızı bir komşumuz yaptırıp bize vermişti. Burak adında bir arkadaşımız vardı, teknik direktörümüz gibiydi âdeta; mahalle maçlarını o ayarlardı. Biz de oynar, çok keyif alırdık. Akasya'ya inerdik, Akasyalılarla maç yapardık. İskele Sokağı'ndakilerle maç yapardık. Her sokağın bir takımı vardı mutlaka. Kilisenin karşısındaki sahada futbol turnuvaları oluyordu. Maçlarda hiç kavga olmazdı. Mesela bu konuda Ankara öyle değildi; Ankara'da halı sahada mutlaka bir kavga çıkar, mutlaka biri birine ters bakardı. Adada öyle bir şey yoktu, daha kültürlü insanların bulunduğu bir yerdi Kınalıada.

Akşam olunca iskeleye iner, dondurma yerdik. Sonra çekirdeklerimizi, kolalarımızı alıp çıkar, yokuşta oturur, sohbet ederdik. Ermeni'si, Türk'ü, Rum'u, dindarı, ateisti, yirmi kişilik bir arkadaş grubuyla bunu yapıyorsunuz. Bugün yirmi arkadaşımı aynı yere toplayamam, ama orada toplanıyorduk. Sokak kültürünü adada yaşadığım gibi başka hiçbir yerde yaşayamadım. O nedenle ada benim için unutulmaz bir yer. Çocukken adada eğlendiğim kadar hiçbir yerde eğlenmedim.

Herkes hürdü o yaşlarda. Şimdi bakıyorum da o on yaşındaki hâlime, görsem başını okşarım. Çok özgürdü o çocuk. İsteddiği saatte eve giderdi. Arkadaşlarım arasında "Annem kızıyor, gitmem lazım" diyen birine rastlamadım. Benim için tek eve gitme nedeni bizim eve doğru dönen yokuşun karanlık olması ve orada karşıma bir şey çıkma ihtimalinden korkmamdı. Onun haricinde kimseyi kısıtlayan bir şey yoktu. Ankara'da olmayan bir rahatlık vardı adada. Ankara'da başına bir şey gelebilirdi ama adada gelmeyeceğini bilirdin.

Ada yetiyordu bana

Adanın denizi rezalet bir denizdi. Çakıldı olduğu gibi. Ayda yılda bir giderdim denize. O kadar seviyordum ki adayı, denizin bu hâli benim için sorun olmuyordu. Denize girememek bir yazlıkta en büyük sorun olmalı, ama orada öyle değildi. Çünkü çok daha güzel aktivitelerim vardı benim. Kamera almıştım, o kamerayla kısa filmler çekerdik. Mahalle arkadaşlarımla oynadığı bir ajan filmi çekmiştik. Başlatıyordum kamerayı, biri söyleyeceğini söylüyor, sonra duraklatıp diğerine çeviriyordum. Yani o yaştayken geçişler filan yapıyorduk. Sonra insanlara izletiyorduk, onların da dikkatini çekiyordu. Ortam adadaki gibi olunca, insanın kendi yaratıcı yönünü ortaya çıkarmak için fırsatı oluyor. Hâlâ saklıyorum o filmleri. Şimdi sorsanız arkadaşlarıma, hepsi o günleri çok özlüyordur.

Sonra, adada olduğum 13-16 yaş arası üç yıl boyunca yazları birer ay kuzenimin İstanbul'daki kuyumcusunda çalıştım. Sabahları 6.45 vapuruyla gidiyor, akşam geri geliyordum. Çalışan arkadaşlarımla beraber gidiyorduk vapurda. İş haricinde İstanbul'a herhangi bir ilgim olmuyordu, ada yetiyordu bana. Çalışırken de akşamları arkadaşlarla buluşmaya devam ediyordum. O vazgeçilmez bir şeydi benim için. Kimsenin öyle bir hayat mücadelesi yoktu. Benim de yoktu, çok rahattım. Çocukluğun verdiği rahatlıkla adanın rahatlığı birleşince mükemmel bir şey oluyordu benim için. Sonra hâliyle belli bir yaştan sonra ada küçük gelmeye başladı.

Bana hiçbir şey anlatılmadı

Kınalıada'da nasıl insanlar olduğumuzu, dinîmizi, haç çıkarmayı vb. öğreniyordum ama Ankara'ya dönünce, "Ermeni olduğumu anlamamaları lazım" diye düşünüyordum. Bir gün Ankara'da telefonumla ilgili bir işlem yaptırmaya gitmişim. Müşteri temsilcisi fotokopisini almak için benden kimliğimi isteyip kimliğimde Hristiyan yazdığını görünce afallamış, "Ama burada Hristiyan yazıyor!" demişti. Ben de, "Evet, yanlış yazılmış" diyerek çabucak geçiştirmiştim. Sonrasında bu tür olayları daha fazla yaşamamak için kimliğimden Hristiyan ibaresini sildirdim. Bu rahatsızlığımın, kimliğimi

gizlememin nedeni, neyin ne olduğunu insanların bilmemesi ve bu yüzden de 'ötekini' düşman olarak görebilmesi. Mesela, bir iş yaparsa seninle yapmamayı tercih edip, "Ben din kardeşimle yaparım" deyip gidebilmesi. Yaşayarak gördüm. Karşındaki insan her zaman mantıklı biri olmuyor. O insan için bir işi yaparken aynı dinden olmanız çok önemli, belki içinden, "Başka dinden gelen beni dolandırır" diye geçiriyor. Bilmiyor ki insan kendine nasıl davranılmasını istiyorsa öyle davranmalıdır herkese. Bir de benim Ermeni olduğumu bilmeden, "Bunlar Ermeni, Ermeniler şöyledir, böyledir" diye konuşan insanlar oldu. Ankara'da büyüdüğüm için kimliğimi belli etmeyerek onlara fırsat vermiyorum, aksine onlar gibi olabiliyor, öyle davranabiliyorum. Karşımdakinin Ermeniler hakkında söyledikleri umurumda olmuyor, çünkü kendimin ya da ailemin yapmadığı hiçbir şey beni ilgilendirmiyor. Kötülük etmenin, edebilmenin insanın hangi milletten ya da dinden geldiğiyle bir ilgisi olduğunu düşünmüyorum.

Eskiden olan olayları çok fazla bilmiyorum, birey odaklıyım ben. Adam sana, senin soyuna küfrediyor, sen rahat durabilir misin? Söylediklerini onaylamam ama ben rahat durabilirim. O anda işime ne geliyorsa onu yaparım. Belki de yanlış bir şey ama tarihimizle ilgili bilgim de merakım da yok açıkçası. Bir de, ne küçükken ne de büyüyünce bana hiçbir şey anlatılmadı. Belki ailem de burada yaşadığı, buraya alıştığı için, onlar da kültürümüzü pek bilmiyorlar. Burada yaşamayıp, tarihi bilen insanlar iç içe yaşadıkları için biliyorlar, ben dışarıda kalmışım, öyle hissediyorum. Yazları adaya gelmemiş olsam belki hiçbir şeyden haberim olmayacaktı.

Ankara'da insan kendi kendine kalıyor

Ben Türk vatandaşım. Hiçbir şekilde hiçbir millete kendimi ait hissetmedim, aidiyet hissi duymadım. Zaten Türk gibi, Müslüman gibi yetiştirildim. Sadece yazları adaya geldiğimde çevremde Ermeni arkadaşlarım, Hristiyan arkadaşlarım oluyordu. Onun haricinde tamamen Türk kültüründen geliyorum. Türk olarak büyüdüm ama milliyetçi değilim, herhangi bir milliyete aidiyet duygum yok.

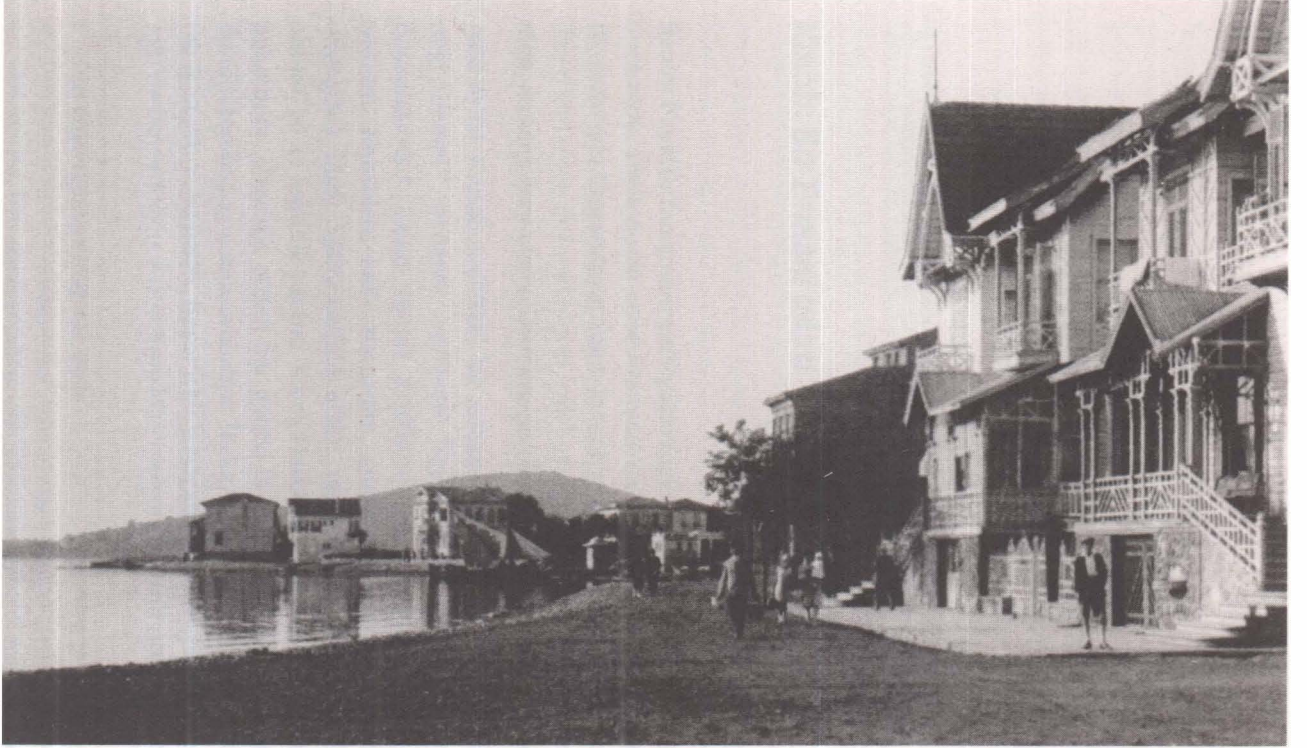
Ankara'da Ermeni nüfusu İstanbul'daki gibi olsa ve ben aralarında yaşasaydım farklı olur muydu? O durumda daha çok Ermeni arkadaşım olurdu desem yalan olur. O zaman da benim için Ermeni, Türk fark etmezdi. Seçeceğim kişileri yine benim gibi, benim kafa yapıma uygun, milliyet duygusu çok olmayan insanlar olurlardı. Arkadaşlığın başka türlü olamayacağını düşünüyorum. Birilerinin egosu yüzünden, milliyet duygularıyla ya da saçma sebeplerle savaşa girmek istemem; ama aileme, topluma karşı bir tehlike varsa da en önde giderim.

İstanbul'dakilerle Ankara'dakilerin farkı şu: İnsan kendi kökeninden çok fazla insanla bir arada olunca bu konular çok yoğun konuşuluyor. Dolayısıyla size anlatılan yaşanmış olaylardan daha çok etkileniyor, daha çok hissedebiliyorsunuz. Ama Ankara'da insan kendi kendine kalıyor ve giderek o duygular azalıyor. Bu nedenle benim bir Müslüman'dan farkım yok.

Ada aynı, değişen insanlar

Kışları Ankara'ya döndüğümde alışana kadar iki-üç hafta bunalıma giriyordum. Adadaki rahatlığım gidiyor, okula gidip gelmeye başlıyorum. Hava buz gibi. Güzel bir arkadaş ortamım yok, sıcak bir ortam yok. Büyüdükten sonra da özlemeye başladım. Bizimkiler adadaki evi tutmayıp Marmaris'e gitmeye karar verdiler. Başımdan kaynar sular dökülmüştü. Düşünüyorum da, şimdi adaya gitsem, hâlâ oradaki evimiz olsa... Ama istemem büyük ihtimalle, her şey zamanında güzel. Yine de ilerde çocuğum olursa bunu düşüneneğim. Kınalıada, bir çocuğun yazını geçirebileceği çok güzel bir yer bence. Yani kendi kültürünü de hissetmek isteyenlerin tercih edebileceği en güzel yer.

Bugün adaya baktığımda değişen hiçbir şey yok, olmadı. Sadece gelip geçenler değişti. Adaya en son iki yıl önce gittim, gördüğüm şey şuydu: Sokakta gene benim o zamanlardaki yaşıtlarım aynı oyunları oynuyordu. Her şey aynıydı. Onlar da çok eğleniyordu. Değişen tek şey insan oldu orada. Yaş aynı kaldı, yaşadıkları eğlence aynı kaldı. Ben öyle düşünüyorum. İnsanlar geldi ve geçti, sonra yenileri geldi. Bu böyle devam edecek.

Kınalıada sahili, sağda Sirakyan İkiz Evleri (20. yüzyıl başları)

kaynak: C. Pinguet, *Ağalara Çıkmak*, çev. O. Alkan
(İst.: İş Bankası Yay.,2018), s. 109.

Görüşülen kişi 1953 İstanbul doğumlu, erkek, kuyumcudur.

Mülakat 23 Ekim 2020’de, İstanbul’da, açık havada yapılmıştır.

Kınalı: Bir Ermeni adası

Benim hayatla tanışmam yedi yaşındayken annemle babam ayrılmış oldu. İlkokulu iki sene Aramyan'da¹ okuduktan sonra Moda İlkokulu'nda tamamlayıp Saint-Joseph'e² gittim. Ailem maddi açıdan o kadar zor durumdaydı ki, çok başarılı bir talebe olmama rağmen, iki sene sonra beni Saint Joseph'ten almak zorunda kaldılar.

1966-67'de Kapalıçarşı'daki bir ustanın yanına, "Eti senin kemiği benim" denerek verilince hayat mücadelem başladı. Başkalarından kalan yemek artıklarını yiyerek karnımı doyururdum. Kimselere belli etmezdim, çünkü paramız yoktu ama onurumuz vardı. Sonra kalfalık ettim. 1974'ün Ekim ayında asker oldum, 20 ay askerlik yaptım. Kıbrıs Harbi'de vatan savunmasında bulundum. Üzerime düşen her görevi layıkıyla yaptım. Askerden döndükten beş ay sonra evlendim. İki kardeş, iki kız kardeşle evlenip iş hayatına başladık. Başarılı bir iş hayatım oldu. 1976'da oğlum, 1981'de kızım doğdu. Kızım Surp Haç'ı, oğlum Getronagan'ı bitirdi.³

1 Özel Aramyan Ermeni İlköğretim Okulu.

2 Özel Saint-Joseph Fransız Lisesi.

3 Özel Surp Haç Tıbrevank Ermeni Lisesi, Özel Getronagan Ermeni Lisesi.

Oğlum Kinalıada Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Kilisesi'nin tağaganı,⁴ başkanıdır.

2009'da ilk kez bağımsız bir Hristiyan aday olarak adalarda il genel meclisi üyeliği mücadelesi verdim. Bağımsızlar içinde birinci oldum ama yüzde 10 barajını geçemediğim için seçilemedim. Bu başarı Türk Kızılayı'nın dikkatini çekince, Kızılay Genel Başkanı Tekin Küçükali'nin danışmanlığını yapmam teklif edildi. Böylece Cumhuriyet tarihinde bir Hristiyan ilk defa Türk Kızılayı'nın hem yönetiminde hem danışmanlığında bulundu. Kızılay ile Ermeni Patrikhanemizin ve Türkiye'deki gayrimüslim cemaatinin kaynaşmasını sağladım. Beş senenin ardından, siyasi nedenlerden ötürü genel başkanım istifa edince ben de istifa edip görevimden ayrıldım ve Vakıfay'ı kurduk. Vakıfay'da Kalfayan, Topkapı Levon Vartuhyan ve Aramyan⁵ okullarına topladığımız bağışlarla yardımlarda bulunduk. Hep, sağ elin verdiğini sol elin görmemesi, bilmemesi ilkesiyle davrandık. Yaptıklarımızı halkın, cemaatin bilmesi bizler için yeterli oldu. 2014-19'da Cumhuriyet Halk Partisi'nden Belediye Meclisi üyeliği için ilk sıradan kontenjan teklif edilince kabul ettim. Cemaatimizin desteği sayesinde ezici bir çoğunlukla seçildim. Beş sene boyunca Büyükşehir Meclisi üyeliği yaptım. 310 kişi arasındaki tek Hristiyan meclis üyesi bendim.

“Lambo Usta, biz kızını gördük”

Anne tarafından ailem Trabzon Pontus Rumlarından. 1870 yılında Fener Rum Patrikhanesi'nde asılan Pontus Patriği'nin soyundan geliyoruz. Trabzon'daki Pontus ayaklanmasını o dönemin Osmanlı hükümdarı patriğe mal ettiği için patriği asıyorlar.

Köklerimiz Trabzon Maçka İskopya'da. Ailemiz orada büyük bir trajedi, büyük bir travma yaşamıştır. Dedem kalaycı Lambo, karısı ve kızı, mübadele kararı verilince Trabzon limanına gelen şilebe

4 tağagan (Erm.): Mahalli cemaat meclisi ya da kilise vakfı yönetim kurulu üyesi.

5 Özel Kalfayan Ermeni İlköğretim Okulu, Özel Topkapı Levon Vartuhyan Ermeni İlköğretim Okulu, Özel Aramyan Ermeni İlköğretim Okulu.

bindirilip Yunanistan'a gönderilmek üzere toplanan 700-750 Pontus Rumu'nun arasında. O zaman annem henüz dünyaya gelmemiş. Trabzon-Maçka dağlık bir yoldur; limana varmak için oradan yayan olarak 38 kilometrelik yolu yürüyorlar. Dağın geçidinden geçerlerken silahlı on eşkiya kafilenin önünü kesip, aralarında benim 11 yaşındaki teyzemin de olduğu on kızın başlarına çuval geçirip, atlarının tergisine atıp kaçırmıyorlar. Dedem karısına "Sen git, ben kızımı bulmadan gelmeyeceğim" deyip kafileden ayrılıyor ve üç-dört ay, bitap düşüne kadar teyzemi arıyor. Köydeki rivayete göre geride kalanları yok etmeye Topal Osman gelmiş ve civarda Hristiyan, Pontuslu Rum kimseyi bırakmamış. Dedem köyünde çok sevilen bir insanmış. Dedemin hayatının tehlikede olduğunu düşündükleri için bir yalan uydurmuşlar; demişler ki, "Lambo Usta, biz kızını gördük." Maçka Deresi'ni bilenler bilir, debisi çok yüksek, çok akıntılı bir deredir. "Kızın derede sürükleniyordu, üzerinde şu fistan vardı" diyerek dedemi teyzemin öldüğüne ikna etmişler. Bunun üstüne dedem kızını aramayı bırakıp, çeşitli kağı arabalarına binerek, üç buçuk - dört ayda İstanbul Kadıköy'deki işçi pazarına geliyor. Öte yandan Karadeniz'den Yunanistan'a yola çıkan 10 gemiden altı-yedisinin batırıldığı, batan gemilerden birinde karısının olduğu söyleniyor. Bu haberle iyice endişelenip bir an evvel Yunanistan'a gitmenin çaresini arıyor. Bu sırada Süreyya Paşa'nın büyük bir davet vereceği haberi duyuluyor. O zaman kap kakak bakırdan, kalay yapılması lazım, yana yakıla kalaycı arıyorlar. Diyorlar ki, "Kalaycı Lambo Usta adında bir mübadeleci gelmiş, Kadıköy'de bekliyor, Yunanistan'a gitmenin yollarını arıyor." Bunu duyan Süreyya Paşa, faytonla iki askerini yollayıp dedemi aldırıyor. Dedemi Maltepe'deki sanatoryumun olduğu yerdeki köşke götürüyorlar. Bakır kapları gösterip, kalay yapıp yapamayacağını soruyorlar. Dedem yapabileceğini söylüyor. Süreyya Paşa doktor, dedemi görür görmez hasta olduğunu anlıyor. Dedem dört aydır aç biilaç yollarda olduğunu, ruh sağlığının yerinde olmadığını söyleyip, başından geçenleri anlatıyor. Önce dedemin karnını doyuyorlar, sonra dört-beş günde 300 parça kabin kalayını yaptırıyorlar.

Süreyya Paşa dedeme öyle sempati duyuyor ki, iş bitiminde, “Hakkını helal et” diyerek iyi bir para verip, onu ödüllendiriyor. “Peki sen şimdi ne yapacaksın? Köye mi gideceksin?” diye sormayı da ihmal etmiyor. “Bak, yakında Cumhuriyet kurulacak. Ben sana yardımcı olayım, vatandaşlık vereyim. Sana burada, Kadıköy’de bir kalaycı dükkânı açalım. El ayak düzelene kadar sen karnını doyurursun, ondan sonra da gidersin” diyor. Böylelikle dedeme Kadıköy Altıyol’da, şimdi bulvar olan yerde bir kalaycı dükkânı açıyorlar.

Dedem aldığı istihbarata göre karısının bindiği geminin batırıldığını ve karısının öldüğünü varsayıyor, oysa karısı ölmemiş. Öte yandan karısı da kocasının öldüğünü sanıyor. O orada, dedem burada başkalarıyla evleniyorlar. Aile bu şekilde dağılmış oluyor. 1926’da annem İstanbul’da dünyaya geliyor. Eski karısının da orada iki oğlu oluyor. Dedem anneme anlatıyor hikâyeyi; kökenimizin Trabzon’da olduğunu, ablasının kaçırıldığını ve derede öldüğünü, eski karısının da batırılan gemide öldüğünü anlatıyor. Oysa ablası da ölmemiş; kaçırıldıktan sonra adını Emine olarak değiştirip evlendirmişler onu. Seneler geçiyor, annemin annesi yayam⁶ bir şekilde kocasının ilk karısının yaşadığı haberini alıyor. Dedem her zaman onu sevgiyle yâd ettiği için birbirlerini sevdiklerini, birleşmeleri gerektiğini düşünüyor. Çok acıdır, bu birleşmeye tek engelin kendisi olduğu varsayımıyla Acıbadem köprüsünden gelen trenin altına atlayarak intihar ediyor.

“Geldiği yer İstanbul, gittiği yer İstanbul”

Baba tarafım Van Ermenisi’dir. 1915’te Van’dan kaçıp kurtulan beş aileden biri. Dedem hayvancılıkla uğraşan, oranın süt, yoğurt, peynirini yapan, Kirkor Ağa olarak bilinen, lakabı Sütçüler olan biridir.

Van’a gittim. Van’da zerremizi bırakmamışlar. Sarkis Seropyan *ahparigime*⁷ rahmet diliyorum, o da Vanlıydı. Bana nerede ne olduğunu anlatarak çok yardımcı oldu. Van’da soyadımızı kullanarak

⁶ yaya (Erm.): Büyükanne.

⁷ *ağparig* (Erm.): Ağabey, söyleyişte ‘ahparig’.

kahvaltı satan büyük bir müessese var. Baktım isimleri Sütçüler, içeri girdim. Kasada yaşlı bir adam oturuyor. Hoşbeş ettikten sonra İstanbul'dan geldiğimi, ailemin lakabının da Sütçüler olduğunu, bu durumun tesadüfi olup olmadığını sordum. "Yok" dedi, "Biz çok eski Vanlıyız, bizim lakabımız Sütçüler." Dayanamayıp, "Ben de Van merkez Ereklüyim, Ereğ Dağı'nın eteği Van'ın içindedir. Bizim de lakabımız Sütçüler. Ben Kırkorağa'nın torunuyum" dedim. O anda bana gülümseyerek bakan adamın kaşlarının çatıldığını, dudaklarının titrediğini gördüm. "İki tane Sütçüler lakabı biraz tuhaf değil mi?" deyince, adam oradaki garsonun birini çağırdı, bir işi olduğunu söyledi, kasayı garsona bırakıp gitti. O da onun utancı olsun.

Orada izimizi, ocağımızı, tüten damımı dahi bulamadım. Üst düzey bir devlet çalışanı tanıdığım ile birlikte, elimde evraklarım, git-tim nüfus müdürlüğüne. Göz ucuyla baktığım bilgisayar ekranında yeşil bir bant geçtiğini, bantta 'Ermeni' notu olduğunu gördüm. Nüfus bilgisinde "Geldiği yer İstanbul, gittiği yer İstanbul" yazıyor. Bunun ne anlama geldiğini sorunca, 1926'dan evvelki kayıtların hepsinin Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde olduğunu öğrendim. Elleri sadece 1926'dan sonraki kayıtlar varmış. Onun için kütüğümüz Van'da görünmüyormuş. Bunu çözenin yollarını araştırdım. Soyağacımı öğrenmek için ya mahkemeye gidebilirdim -ki bu çok zor bir süreç olacaktı-, ya iktidar partisinden üst düzey bir milletvekili kanalıyla araştırabilirdim ya da birine rüşvet verip evrakı bulmasını sağlamaya çalışabilirdim. Bunların hiçbirini yapmadım. Döndüm geldim.

1915'te ailem Van'dan İstanbul'a gelip, Uzunçayır'da yine hayvancılıkla uğraşıyorlar. Kadıköy'ün süt, yoğurt, peynirini yapıyorlar. Ama orada da 'gâvur' olduğumuz için uşakları sürünün içine şarbon hastalığı olan hayvanları katıyor ve hayvanların hastalanmasına neden oluyorlar. Böylelikle hayvanlarını itlaf etmek zorunda kalıyorlar. Sonrasında uşaklar ahırlarımızı yakıyorlar. 1917 doğumlu babam, elinde bir kovalayla Kadıköy'de araba yıkamaya başlıyor. Sonra Marshall Yardımı'yla Kadıköy'ün ilk kamyonunu alıyor ve

nakliyatçılık yapıyor. Böylelikle yavaş yavaş İstanbul'da yaşmaya alışıyor.

“Derhal evine git! Sakın ortalık yatışmadan evinden çıkma!”

Gelelim 6-7 Eylül'e. Rahmetli babamın adı Leon. Babam 1.90 boyunda, 130 kilo, hem sportmen hem de çok kuvvetli bir insan. Birçok Ermeni'nin olduğu gibi babamın da bir Türkçe ismi, lakabı var; Ali. Babam, 6 Eylül'de Adapazarı'ndan patates yüklü kamyonla Kadıköy meydanına geliyor. Bir bakıyor ki Kadıköy Surp Takavor Kilisesi'nin önü insan kaynıyor. Esnafa patates satmak için kamyonla yanaşıp, park ediyor. Bu sırada ahali “Papazı isteriz! Papazı isteriz!” diye bas bas bağırıyor. Giriyor aralarına, bu kez “Ali abi! Ali abi” diye bağırıyorlar. Babam ne yapacaklarını sorunca, papazı sünnet edeceklerini söylüyorlar. Babam ne yapsın, “Ne diye sünnet edeceksiniz? Siz onu bana verin, götürüp Alemdağ'da keseyim!” diyor. Böyle olunca, babam bir de böyle sert konuşunca, papaz onun bileğini yakalıyor. Babam “Kimse dokunmasın!” diyerek kilisedeki o kalabalığın içinden alıp çıkıyor papazı. Moda'da otururmuş Papaz Der Movses. Babam hemen oradan dönüp Mühürdar Yokuşu'ndan çıkarken kamyonu sağa çekiyor, “Derhal evine git! Sakın ortalık yatışmadan çıkma! Öldürürler, parçalarlar seni!” deyip, papazı orada indiriyor.

Der Movses benim *gıununkumu*⁸ ve *bısağımı*⁹ yapan papazdır. Yıllar sonra, Kınalıada'da biri beni bulup Marsilya'dan Der Movses'in selamını getirdiğini söyledi. “Ona git, bu olayı anlat. Benim o aileye can borcum var. Yarın öbür gün ben rahmetli olduğumda en azından bu hikâyeyi bilsinler. Çok da selamımı söyle” demiş. Sonra duyduk ki Der Movses rahmetli olmuş.

İşte böyle acılar içinde bir yaşam sürdürdük. Bunların bilinmesi lazım ki yarın öbür gün bu dünyadan göçtüğümüzde aramızda izler kalsın. Pontuslu Rumlar yok edilmiş, yurdumuzdan, ekmek

8 *gıununk* (Erm.): Vaftiz.

9 *bısağ* (Erm.): Dinî nikâh.

yediğimiz doyduğumuz topraklarımızdan sürülmüşüz. Hrant'ın dediği gibi, ürkek güvercin tedirginliğinde yaşar olmuşuz. Çok acı bunlar ama gene de yılmıyoruz. İnsan acıyı tatmadan tatlının kıymetini bilmez. Her zaman hayatı sevdim, kin beslemedim. Acıyı sırtlayıp da bu yüzyıla taşımak insana çok ağır gelir.

Evlerden Rumca, Ermenice müzikler duyulurdu

Anadolu'dan gelen insanların bir kısmı Kumkapı'daki patrikhane-nin etrafında, bir kısmı Kadıköy bölgesinde toplanıyor. Ermeniler Hristiyanların birlikte olduğu yerlere rağbet ediyorlar, çünkü Hristiyan toplumu içinde yaşamak istiyorlar. 1800'lerin sonuna doğru Ermenilerin bir bölümü yavaş yavaş adaya gelip yerleşmişler. Üç-beş aile olmuş 100 aile, 100 aile olmuş 500 aile. Kınalıada'nın bir Ermeni adası olmasının en büyük nedeni toplumun bir arada yaşama içgüdü-sü, insanların birliği beraberliği, kültürünü yaşatma isteği ve tabii, balık merakı. Ermeniler Anadolu'da da böyle birlik içinde bir toplumdur. Toplumlardaki aile kavramının erozyona uğramaması, Hay'ın¹⁰ Hay'la, Huyn'un¹¹ Huyn'la yuva kurabilmesi için böyle bir toplum oluşturmayı seçmişiz.

Biz 1984 senesinde adaya yerleştik. Adaya gelir gelmez zaten içim-de olan tabiat tutkusu, deniz tutkusu ve balık merakım iyice arttı. Kınalıada'nın çeşitli sivil toplum kuruluşlarında görevler aldım. Kınalıada Su Ürünleri Kooperatifi Liman Başkanlığı ile Kınalıada Gü-zelleştirme Derneği'nde görev yaptım.

Adanın konumu itibarıyla her tarafından denize girebilirdik. Tek-nem olduğu için ben ekseriyetle karakolun oradan girerdim denize ama çocuklarımız adanın her yanından girmişlerdir denize. Ada he-nüz bugün olduğu gibi 'işgal' edilmemişti; günübirlik gelenler yok-tu, şezlong mafyası yoktu. Kimse kimsenin kıyafetine bakmazdı, herkes özgürdü.

¹⁰ Hay (Erm.): Ermeni.

¹¹ Huyn (Erm.): Rum.

Adada yazlık sinema vardı. Herkes yiyeceklerini alır, mevsimin güzel filmlerini seyretmeye giderdi. Harbiye Börekçisi'nin karşısında bulunan eski sinema dediğimiz yere Barış Manço gelir, konserler verilirdi. İnsanlar yaz başında 'yaza hoş geldin' yaz sonunda da 'yaza veda' partileri yaparlardı. Evlerden Rumca, Ermenice müzikler duyulurdu; plaklar çalınır, gramofonlar çevrilirdi. Bambaşka bir atmosfer vardı. Herkes en şık kıyafetlerini giyer, gezmelere gidilirdi. Mimoza vardı. Ahmet Kalfa'nın yeri vardı. Varlıklı insanların çoğu kuyumcuymdu. Kazandığını harcamasını da iyi bilen bir toplumduk. Her şeyin en güzelini alırdık. Hırsızlık diye bir mefhum yoktu. Herkesin birbirine saygı ve sevgi duyduğu güzel bir atmosfer vardı.

Vartavar'da¹² birbirimizi ıslatırdık. Haçın kutsandığı eylülün ikinci haftası, "Bugün haç, pırtını al kaç" der, eğlenirdik. *Medz Bahk'ta*¹³ ayın son çarşamba günü, adadaki oruç yemeğine katılmak isteyen, İstanbul'un çeşitli semtlerinde oturan yaşlıları motorlarla adaya getirir, adada *bahk*ımızı yerine getirirdik. Paskalya zamanı meydana çadır kurup, Müslüman dostlarımıza kırmızı yumurta ve çörek ikram ederdik. Müslümanlar Hristiyanlar iç içe, birbirinin bayramını kutlardı. Dinlerimizin ayrı olması hiçbir zaman sorun olmadı. 6 Ocak Rumların denizi ve balığı kutsadıkları gündür. Kınalıada iskelesinden denize haç atılır. Rum, Ermeni, Türk çocuklar haçın ardından denize atlar, kim çıkarırsa haç bahşiş alırdı. Böyle güzel gelenekleri hâlen sürdürüyoruz.

Eskiden adada insanlar birbirine saygılıydı. Usta-çırak ilişkisi vardı. Komşuluk ilişkileri çok iyiydi. Rum dostlarımız, Ermeni dostlarımız çoğunlukta idi. Esnaf arasında rekabet yoktu. Denizde bereket vardı. Hayat standardı farklıydı; ailede bir kişi çalışsa da sekiz kişi

12 Hristiyanlık öncesinde Tanrıça Asdğig'in nehirde yıkınışının kutlandığı bayram olan Vartavar, Hristiyanlıktan sonra İsa Mesih'in 'suret değiştirme' günü olarak kutlanan *Baydzaragerbutyun*'la birleştirilmiştir. 'Su Bayramı' olarak da anılan Vartavar gününde güvercinler uçurulur, güller saçılır, insanlar birbirini ıslatır, bu gelenekle Nuh Tufanı anılır.

13 *Medz Bahk* (Erm.): Genellikle Mart ayına rastlayan Karnaval (Paregentan) sonrasında Pazartesi günü başlayıp Paskalya'ya (Zadig) kadar süren, yalnızca bitkisel gıdaların tüketildiği, yedi haftalık Büyük Oruç dönemi.

doyardı. Kazanç vardı. Geçenlerde bir kuyumcu sadekâr kız istemeye gidiyor. Kızın babası ne iş yaptığını sorup öğrenince, “Yani montür yapıyorsun. Sizin işleriniz zaten kesat, sizde iş yok. Sen benim kızıma nasıl bakacaksın yavrum?” diyor. Eskiden sadekâra, kuyumcuya kız vermek için can atardı insanlar, şimdi öyle değil. Adaya da çoğu aile artık gelmiyor, giderek sayımız azalıyor. Çünkü insanların birbirine saygıları sevgileri yok. Kiliselerimiz dolup taşardı. Biz yetişemedik o zamanlara ama adada bir Hrant Barsamyan varmış; Müslim, gayrimüslim bütün çocuklara spor yaptırır, onlarla yürüyüşler yaparmış. Toplumu böyle birleştiren insanlar vardı. Burada bir birlik beraberlik vardı. Kıskançlık, haset yoktu ama şimdi her şey çok değişti.

“Kınalıadalı balık sever arkadaşların”

Benim hayatım balık. Mevsimine göre bütün balıkları tutardık; mercan, lüfer, torik... Rahmetli Hrant’la çok hatıralarımız var. Ben iyi balık tutarım. Sene 93 ya da 94 olmalı. Bir gün Hrant, “Ya Avo be, bana da güzel bir takım yap da ben de karagöz tutayım” demişti. Beraber balığa çıkardık. “Nerede ne tutayım?” diye sorardı. “Şurada izmarit tut Hrantçım. Şurada istavrit var onu tut. Şurada karagöz var onu tut” derdim. “Ama tabii balık tutmak meziyet işi” diyerek serzenişte de bulunurdum.

Bir başka gün, Yassıada’da balık tutuyoruz. Hepimiz ayrı ayrı teknelerdeyiz. Hrant, “Avo, sen ne ile tutuyorsun?” diye sorunca, “Hrantçım rapala ile tutuyorum” dedim. “Bana da rapala alır mısın?” dedi. “Rapala alır, teknenin başaltına koyarım. Sen oradan alıp bağlarsın” dedim. Benim bağlamamı tercih edince, bağlayıp başaltına koydum ki kimse çalmasın. Teknesi Kınalıada limanında duruyor. Hep beraber teknelerimizle balığa çıkacağız, baktım Hrant da geliyor. Şimdi biz iyi balıkçıyız, dolaşıp duruyoruz ama balık yok. Bir baktım, “Avo, geldiii!” diye sesleniyor Hrant. Aman ya Rabbim! Hrant çekiyor, ben bağıriyorum, “Hrant çekme!” diye. Çünkü tekne bir yöne balık öbür yöne gidiyor. Olta çok kuvvetli ama

beş-altı kiloluk bir toriğe dayanacak kadar değil. O anda Hrant paniğe kapıldı ve olta çat diye koptu. “Yapma be Hrant, balık böyle ters gidiyor, sen öbür tarafa gidiyorsun. Dönsene, balığın üzerine doğru gitsene” dedim. “Ya Avo, panikledim. Hayatımda ben torik mi tuttum ki” demişti. O balıksızlıkta ilk balık ona gelmişti ama o balığı kaçırdı.

Yıllarca benden ona olta yapmamı istedi, ben yapmadım. 2007’nin 19 Ocak günü, saat üçü üç geçiyordu Hrant öldürüldüğünde. Ben o sırada bir arkadaşın dükkânında toplantıdaydım. Oğlum yüzü bembeyaz, dudakları titreyerek içeri girdi, “Baba, Hrant *ahpariği* vurmuşlar... Galiba ölmüş” dedi. Ben ayağa kalktım “Hrant şimdi abide oldu” dedim. Çünkü ondaki o yeteneği, ondaki o insanlığı çok iyi biliyordum. Gerçekten de o bir abide oldu. Sonra onun benden istemiş olduğu olta geldi aklıma. Ertesi gün sabahtan bindim vapura, Karaköy’e geldim, bir olta aldım. İsteddiği o oltayı geldim dükkânımda hazırladım. Mantara sardım güzelce, mantarın üzerine, “Kınalıadalı balık sever arkadaşların” diye yazdım. Vurulduğu yere herkes karanfil bırakırken ben oraya o oltayı bıraktım. Benim ona borcumdu, yaşarken istediğini ölümünden sonra yerine getirdim. Şimdi inanıyorum, Rabbin okyanusunda o balıklarla huzur içinde yatıyordur. Her ne kadar nefret dolu bir cinayete kurban gittiyse de ben onun ruhunun o istediği huzur içinde olduğu umudunu taşıyorum.

Kınalıada, Balıkçı Reis Stavro denize haç atma törenine
hazırlanırken (6 Ocak 1950)

kaynak: P. Tuğlacı, *Tarih Boyunca İstanbul Adaları II*,
(İst.: Say Yay., 1995), s. 394.

Görüşülen kişi 1944 İstanbul doğumlu, kadın, ev hanımıdır.

Mülakat 17 Temmuz 2020’de, İstanbul’da, kendi evinde yapılmıştır.

Kınalı'ya doğmuşum

Ben Kınalı'da doğmuş sayılırım; 1944'te, doğduktan bir hafta sonra adaya gelmiş, birkaç seneyi adada geçirmişiz. Tekinay'da, Kuğu Apartmanı'nın arka kısmında bulunan bir eve doğmuşum. Belki onun için Kınalı'ya karşı büyük bir sevgim var. Adanın herhangi bir sokağını resminden bile tanırım.

Akrabalarımız var ama kimdir hiç bilmiyorum

Anne tarafından dedemler Trabzonlu. Yayam' dedemden 25 yaş küçükmüş. Bir gün misafirlğe gittiği bir evde kahve içerken beyin kanaması geçirip vefat etmiş. Vefat ettiğinde henüz 48 yaşındaymış. Yeşil gözlü, güzel bir kadınmış yayam. Dedemi tanıdım ama yayamı hiç tanımadım. Yayamla dedem Trabzon'da evlenip gelmişler Kınalı'ya. Dedemin ailesiyse 1915'te Trabzon'dan farklı farklı yerlere dağılmışlar. Benim bildiğim, kız kardeşleri Ermenistan'a, Rusya'ya gitmiş. O zaman o kadar kolay değilmiş Ermenistan'a gitmek.

¹ yaya (Erm.): Büyükanne.

Dedem senede bir Rusya'ya gidermiş onları görmek için. Dedemden sonra annemle benim onlarla bir bağıımız olmadı. Bilirim ki orada akrabalarımız var ama onlar kimdir, hiç bilmiyorum. Yayamın da kardeşleri Trabzon'dan aynı şekilde dağılmışlar ama bizim hiçbiriyile irtibatımız yok.

Dedem 1800'ün sonlarına doğru geldikleri Kınalı'da, 86 yaşına kadar yaşadı. Akasya'nın üzerindeki Tiryakyan Otel'i'ni çalıştırmış. Otelde konaklamaya Beyaz Ruslar gelirlermiş. O zamanlar Tiryakyan Otel'i'nde adanın kalburüstü Ermenilerinin katıldığı öyle güzel sofralar kurulurmuş ki... Gesaryan, Malhas, Babayan, Serviçen, Gevrekyan, Pambukçuyan, Taşçıyan... Bunların bir kısmını ben de tanıyabildim. Ortağı yüzünden işleri bozulunca dedem oteli bırakıp bir dükkân açmış, suculuk ve manavlık yapmaya başlamış.

Yayam ölünce annem hem kardeşine hem de dedeme annelik etmiş. Varlık Vergisi zamanı evleri ellerinden gitmiş. Yayamın bir arkadaşı'nın kocası satın almış evlerini ve böylelikle yayamlar o evde yaşamaya devam edebilmişler. Zaten bir zaman sonra da para karşılığında geri almışlar evlerini. O dönemde babamla annemin tanışmasına bir papaz aracılık etmiş. Annem bakıyor babamın ailesi güzel, geniş bir aile, evlenmeyi kabul ediyor, o şekilde evleniyorlar. Annemin hikâyesine gelince annem, adadaki Ermeni okulunda² okumuş. O okulda okuyan ve çok iyi Ermenice bilen birçok Türk çocuk olduğunu anlatırdı. Mesela bir Türk profesörün oğlu Ermeniceyi su gibi konuşmuş, onun torunuyla arkadaşım ben. Annemin bir erkek kardeşi vardı, çok iyi bir kuyumcuymuş, işinin ehli, taştan iyi anlayan biriydi. Dedem ve amcam da hem mihlayıcı hem sadekâr olarak Çarşı'nın ustalarındandılar. Yani ailemin iki tarafı da kuyum işindeydi.

Babamın ailesiyse İstanbulludur. Bakırköylü, Topkapılı olmuşlar. Yayamın iki oğlu bir de kızı olmuş. Halam çok okumuştur. Hem kolej bitirmiş hem konservatuarda piyano eğitimi almıştı. Çok iyi Fransızca bilirdi. O da kırk sekizinde, annemin annesiyle aynı yaştayken

2 Özel Nersesyan Ermeni Okulu.

vefat etti. Annem bu yüzden, “48’i bir geçireyim, ondan sonra çok yaşarım” derdi. Geçirdi de, kendi babası gibi 86 yaşında vefat etti. Babamın ailesi büyük bir aileydi. Nubar Terziyan’la da akrabalıkları vardı. *Gınkamayr*,³ yayamın kız kardeşiydi. İsim günlerinde muhakkak aile birleşirdi. Akrabalarımızla birlikte o güzel kalabalığın içinde olmak öyle keyifliydi ki... Sonra büyükler vefat edince herkes bir tarafa dağıldı; yarısı Amerika’ya, diğer yarısı da oraya buraya.

Üç dili birden konuşmaya başlamışım

Bana gelince, çocukluk hatıralarımdaki Kınalı bir cennetti. Az sayıda insan vardı ve biz hepsini tanırdık. Rumlar, Ermeniler ve tabii ki Türkler. Hepsiyle kardeş gibi yaşırdık, çok eğlenirdik. Komşuluk ilişkilerimiz öyle sıcaktı ki. Mutfaklarımızda ne pişerse mutlaka komşularımızla paylaşırdık, onlar bize biz onlara. Bayramlarda tebrikleşirdik. Komşularımızın inekleri, kuzuları, tavukları vardı. Kimsenin bahçesinin sınırları yoktu. Komşunun tavukları bizim bahçede yumurtlar, ben de sabah erkenden gidip bir tanesini sıcak sıcak yutardım. Arka bahçemizde bir incir ağacı vardı, avucumuza sığmayacak büyüklükte muazzam incir verirdi. Bugün dahi incir verir o ağaç. Biz o incirleri sepetlere dizer, komşulara dağıtırdık. Bir de annemle aramda bir anlaşmazlık olursa, ağaca çıkar orada otururdum. Yani incir ağacı biraz da benim dert ortağımdı.

O dönemde adada çok sayıda Rum çocuk vardı. Rumlar hep kendi lisanlarını konuşurlar, anadillerinden başka bir dil konuşmazlardı. Öyle ki ben ne zaman Rumca, Ermenice, Türkçe konuşmaya başladığımı hatırlamıyorum. Ama üç dili birden konuşmaya başlamıştım.

Gençlik yıllarımda, Kuğu Apartmanı’nın arkasındaki evde oturduğumuz zamanlarda, arkadaşlarımla evde partiler düzenlerdik. Bahçemizde, ağaçların altında beton bir alanımız vardı. Orası bugün de aynı şekilde duruyor. Biz o alanı ışıklandırır, İtalya’ya okumaya gitmiş arkadaşlarımızın getirdiği plakları çalardık. Annem alkolü

3 *gınkamayr* (Erm.): Vaftiz annesi.

az suyu bol içecekler hazırlardı bize. İlk gece partim -ki bir sefere mahsus gece yapmıştık- gece yapıldığı için çok makbuldü. Etraftaki bütün komşu çocuklarını çağırmıştım ki patırtıdan kimse şikâyetçi olmasın. Çok eğlenmiştik.

O zamanlar Korpi'de, şimdiki kadar çok ev yoktu. Manzarası çok güzeldi, bütün adalar görülürdü. Annem o tarafa gitmemi, orada tanıdıklarımız olmadığı ve dolayısıyla beni kontrol edemeyeceği için pek istemezdi. Ama biz arkadaşlarla kaçardık. Eğer grup olarak gidiliyorsa ne olabilirdi ki? Annem bilse ne olur bilmesene ne olurdu? Gider manzarayı seyrederdik. Bilhassa gecevakti. Benim gece dışarı çıkma iznim yoktu, en geç sekiz buçukta evde olmam beklenirdi ama bazı istisnai günler vardı ki o günlerde ben de kaçardım arkadaşlarımla. Çimenlerin üstüne oturup manzarayı seyrederdik.

Pazar günleri maçlar olurdu. Bir bakarsın Lefter ya da başka bir ünlü isim gelirdi. Herkes koşa koşa giderdi izlemeye. Yahut basketbol maçları olurdu. Basketbol oynayan çok Rum vardı. Hepsi ya gitti ya vefat etti.

“Uyu! Hiç konuşma”

6-7 Eylül'de annemle beraber Uludağ'daydık. Hiçbir şeyden haberi-miz yoktu. Babamdan, “Nasılsınız? Orada bir şey var mı?” diye bir telefon gelmişti. Ne olacaktı ki? Bir şey anlamamıştık. “Kalin orada. Ben gelin deyince gelirsiniz” demişti ama annem dinlemedi. Hürriyet Gazetesi'nde bir fotoğraf görmüştük ve gitmemiz lazımdı. Babamın Bursa'da iş yaptığı Türk bir bey gelip bizi arabasıyla alıp Yalova iskelesine getirdi. Büyükada'ya gitmek üzere Yalova'dan vapura bindik. Vapurda mühim bir şey olduğunu hissediyor ama tam olarak anlayamıyorduk. Annem beni kucağına yatırıp, uyumamı istemiş ve “Uyu! Hiç konuşma,” demişti bana. Konuşmadan Büyükada'ya kadar geldik. Büyükada'dan gene vapura binip Kınalı'ya geldik. Daha gündüz saatleriydi. Annem denize gidelim deyince, mayolarımızı giydik ve annemle denize gittik. Baktık ki süngülü askerler dışında kimseler yok sahilde. Hata ettiğimizi anlayıp denize girmeden eve

geri döndük. Yani olan bitenden o kadar bihaberdik. Akşam babam gelince anlattı bize neler olduğunu. Adaya da saldırmak için tekneyle yanaşmışlar ama o zamanki komiser çok iyi bir adamdı, katiyetle izin vermemiş adaya çıkmalarına. Gelenler de geri dönmüşler. Allah rahmet eylesin, o komiserin oğlu iki sene evvel vefat etti.

Kınalı'dan olmazsa hiç olmasın

Ben ilkokulu bir Ermeni okulunda tamamladıktan sonra bir Fransız okuluna gittim. Fransızcam gelişsin diye bir buçuk sene kadar dil eğitimi için İsviçre'de kaldım. Daha İsviçre'ye gitmeden çok önceleri, beni isteyen olursa sadece Kınalı'dan birine 'evet' diyeceğimi söyledim babama. Kınalı'dan olmazsa hiç olmasındı. Evleneceğim insanın beni yazlığa başka bir yere götürmesi kabul edebileceğim şey değildi. Kışın İstanbul'a indiğimiz zamanlar kendimi bir kuşun kafese sokulmuş hâli gibi hissederdim. Adada öylesine serbesttik çünkü. Onun için adadan olmalı benim alacağım eş derdim. Öyle de oldu, İsviçre'den döndükten sonra komşumuz olan biriyle evlendim. Eşimle aramızda bir miktar yaş farkı vardı. Evlendikten sonra kendi arkadaş grubumdan ayrılıp eşimin grubuna dahil oldum. Buranın en güzel çiftleri arasında anılırdık.

İsviçre'den geldiğim zaman gördüm ki Şahap Otel değişmiş; müzikli, oyun oynanan, yemek yenen güzel bir yere dönüşmüş. Otelin arka tarafında otelin sahiplerinin bir evi vardı ki sonradan bir Rum'a satmışlardı. O Rum eşimin de arkadaşı olan bir Galatasaraylı beye kiralamıştı orayı. Biz o vesileyle de Şahap Otel'e çok giderdik. Yemekten sonra taş, rölans gibi oyunlar oynanırdı. Ben çok meraklı değildim oyun oynamaya ama o şekilde eğlenirdik. Sonra kızım doğdu. O 4-5 yaşlarındayken Arjantin'e gittik. Eşimin büyük ağabeyi Arjantin'deydi, ona yardımcı olmamız için bizim de oraya gitmemiz konusunda çok ısrar etti. Biz de o sıralar Türkiye'nin bir kargaşa içinde olduğunu, kötüye gittiğini düşünerek gitmeye karar verdik.

Arjantin'de güzel bir hayatımız oldu. Orada çok Ermeni var, çoğunlukla İstanbullu Ermeniler. İlk gittiğimizde 60 metrekairelik

bir evimiz oldu. On üç sene yaşadık orada. Oğlumuz o evde doğdu. Komşularıyla çok iyi arkadaşlıklar kurdum. İlk başlarda dillerini bilmediğim için dediklerini anlamıyordum. Mesela apartmanın en üstünde çamaşır asılacak bir yer vardı, diyelim sekiz tane ip var. Ben asacak çamaşırım kadar ip kullanıyordum ama komşunun biri geldiğinde ona çamaşırlarını asacak yer kalmamış oluyordu. Bana herkesin tek ip hakkı olduğunu anlatmaya çalışıyor ama ben bir şey anlamıyorum. İspanyolca öğrenene kadar böyle zorluklar yaşadım.

Arjantin'de yaklaşık 40 kişilik büyük bir arkadaş grubumuz vardı. Bu 40 kişi, biz ve başka bir çift dışında hepsi birbiriyle akraba, Ordulu bir aileydi. Bu grupla birlikte hafta sonları gittiğimiz büyük bir bahçe kiralamıştık. Bahçenin içinde, evli bir çiftin bakıp temizliğini yaptığı güzel bir ev vardı. Herkes yanında birer sepet yiyecek getirirdi. Arjantin'de et çok makbuldür, bilhassa et olurdu sepetlerde. İzgaranın üstü silme et dolardı. Burada bir ayda yiyemezsin o kadar eti. Herkes masaya bir şeyler koyar, birbirinin getirdiklerini yer, birbirine ikram ederdi. Sonra da eğlenmek için oyun oynardık. O koca bahçenin içinde futbol sahası, minik bir tenis kortu ve yüzme havuzu vardı. Çocuklar da akşam saatlerine, yorulana kadar oralarda oynarlardı. Akşamüstü çayından sonra eve döner, çocukları yıkar, yatırırđık.

Arjantin'den adaya misafir olarak geldiğim yıllarda, 1986'da diye hatırlıyorum, bizim evin yakınındaki bir ev çok kültürlü bir aile tarafından alındı. Hanımı Rum-İtalyan, eşi Fransız-İtalyan. Adam sokaktaki çocukları toplayıp bir tiyatro oyunu hazırlamıştı. Her gün prova edip, sahneleyecekleri güne hazırlanıyorlardı. Oyunun oynanacağı gün Tekinay'daki bütün aileler izlemeye geldiler. Bahçeye iskemleler kondu ve o oyunu oynadı çocuklar. O kadar güzeldi ki, profesyonel oyuncular gibi oynamışlardı.

Rumca şarkılar, deniz ve mehtap

Eşim ve çocuklarımla on sekiz sene Arjantin'de yaşadıktan sonra, üç yüz metrekairelik o çok sevdiğim apartman dairesini satıp, 1988'de Türkiye'ye, Kınalı'ya dönmeye karar verdik. Kızım evli olduğundan

Arjantin’de yaşamaya devam ediyor. Oğlum burada, bizimle birlikte döndü.

Döndüğümüzde ada değişmişti ama gene güzeldi. Eşim inşaat işi yapmaya karar verip ilk önce kendi evimizi, ondan sonra kız kardeşinin evini yaptı. Bu evleri görüp beğenenler eşimden kendilerine de ev yapmasını istediler. O da kabul etti. İki evin temeli atılmıştı ki eşim aniden vefat etti. Maddi zarara uğramamam için, inşaatın sorumlu olan mimar ve ona yardım eden bir bey inşaatın müteahhitliğini benim yapmam konusunda ısrar edince ben de kabul ettim. Fakat bir süre sonra, müşterilerin isteklerinin sonu gelmeyince sürekli elden harcamaya başladığımı fark ettim. O dönemde hem yeni dul kalmışım, hem acılıyım ama hâlime ağlayacak zaman bile bulamıyorum. Bunun üstüne bir de annem hastalanınca inşaat işini bırakmaya karar verdim.

Eşimin vefat ettiği dönemde bayram tatili için bir grupla Side’ye gitmiştik. Otobüsle gitmiştik, fakat komşumuz otobüsle değil onların arabasıyla dönebileceğimizi söyleyince, eşim daha rahat olacağını düşünerek kabul etmişti. Yolda böbrek sancısı tuttu. Otobüsle dönseydik otobüste üç tane doktor vardı. Hem arabayla döndüğümüzden hem de dokuz günlük bayramın son gecesi hastanelerde doktor bulamayız ve yanlış tedavi yapılır diye endişe ederek pazarı sabahını beklemeye karar verdik. Gel gör ki kötü sonuçlandı, eşim sabaha karşı vefat etti.

Eşimden sonra hayata tutunmak için çaba gösterdik. Hem zor hem kolay zamanlarımız oldu. Verdiğim yanlış kararla bir para kaybım olmuştu. 1988’den bugüne, yaşantımın sadece beş yılını adada geçirmedim. Çünkü o beş yılda adadaki evimizi kiraya vermek ve o kirayla yaşamaktan başka şansım yoktu. Ama ben adasız olamıyordum. Oğlum, beş senenin sonunda benim artık adaya dönmem gerektiğini söyleyince adaya, kiraya döndüm. İlk doğduğum eve benzetip, epeyce yukarılarda bahçeli bir ev kiraladım. Eski evimizin aslında çeyreği bile değildi ama onu hatırlatıyordu sanki. Özellikle önündeki bahçesi ve bahçedeki erik ağacıyla birlikte... Bu sene çok

erik verdi ağaç. Topladım o erikleri ve annemin yaptığı gibi marmelat yapıp komşularıma dağıttım. Yedi sekiz kavanoz tatlı çıktı, hepsini dağıttım. Annem bir de ne yapardı... Bahçede nane, erik ve asma yaprağı vardı. Annem zeytinyağlı dolma yaparken içine erik de koyardı. Ve o dolmayı dağıtırdı. Adanın arkasında çok midye olur. Bir arkadaşım var, onun kayınvalidesi annemin çok sevdiği bir arkadaşıydı. Sonbaharda çuvala midye toplar, salma yapardı. Annemle oturup beraber yerlerdi. Bir de annemin bir gençlik arkadaşı vardı. Onunla beraber denize çıkar, ıstakoz tutarlarmış. O zamanlar sepeti attın mı ıstakoz içeri girerdi. Şimdi ıstakoz mu kaldı!

Benim için ada; Rumca şarkılar, deniz ve mehtaptır. İçmeden sarhoş eder beni. Zaten hiç içmem, içki dokunur bana. Oğlum dertli olduğum zamanlar hemen bir Rumca şarkı koyardı neşeleneyim diye. Müzikle hemen moralim değişir. Panosyan diye çok zarif bir dans hocam vardı. Gençliğimde bahçemde bize ça-ça-ça dersleri verirdi. Şimdi düşünüyorum da, Rumca şarkıları o kadar severim ki keşke ça-ça-ça yerine sirtaki öğrenseymişiz.

Kınalıada Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'nin karşısındaki bahçede, Nersesyan Okulu Müdüresi, öğretmen kadrosu ve öğrencilerden oluşan bir grup (1930)

kaynak: P. Tuğlacı, *Tarih Boyunca İstanbul Adaları II*,
(İst.: Say Yay., 1995), s. 359.

Görüşülen kişi 1997 İstanbul doğumlu, erkek, mühendistir.

Mülakat 19 Ekim 2020’de, İstanbul’da, kendi evinde yapılmıştır.

Ülkemi seviyorum

1997'de Yeşilköy'de doğdum. 1999 depreminin ardından Kurtuluş'a taşındık. İki kardeşiz. İlkokulu ve liseyi Mihitaryan'da,¹ üniversiteyi Yıldız Teknik Üniversitesi'nde okudum. Mihitaryan ile bağlarımı hiç koparmadım, okulumun mezunlar derneğinin aktif bir üyesiyim.

Girişken bir insan olduğumdan bulunduğum ortama kolaylıkla uyum sağlayabilirim. Hayların² olmadığı farklı bir ortamla tanışmam lise döneminde gittiğim dershanede oldu. Dershanede şansıma çok özel bir sınıfa düştüm, sınıfın kimyası iyiydi. Aralarında hâlâ görüştüğüm arkadaşlarım var. Üniversitede de hiç zorluk çekmedim; iki yüz kişilik amfide rahatça konuşabilen, soru sorabilen, adını söylemekten çekinmeyen biriyim. Sadece gereksiz bulduğum ortamlarda, açıklamayapmak istemediğimden adımlı söylememeyi tercih ederim. Yoksa hiçbir zaman kimliğini gizleyen biri olmadım, tam tersine gurur duyarım.

1 Özel Pangaltı Mihitaryan Ermeni İlkörtem Okulu ve Lisesi.

2 Hay (Erm.): Ermeni.

Aile içinde Ermenice konuşulduğundan Türkçeyi okulda öğrendim, bu yüzden de dil bilgim iyi değildir. Dile yatkınlığım hiçbir zaman olmadı. Sözel zekâm düşük olduğu için hâlâ ne Türkçe ne Ermenice dil bilgisi konusunda tam olarak iyi değilim. Yaşım büyüyüp Türk çevrelere girince; aksanımdan, cümle kurma yapımdan olsun, farklı olduğum daha belirginleşti.

İsmimim avantajlı olduğu zamanlar olmadı değil; örneğin on kişilik bir liste yapılacak, Ahmetlerin, Mehmetlerin arasında öne çıkarım. Üniversitenin ilk yılında, bir derste hoca tanışmak için öğrencilerin tek tek isimlerini okuyor. Sınıfta yabancı öğrenciler de var, onlarla İngilizce konuşuyor. Benim ismime gelince duraklayarak okuyor, “Buradayım!” dediğimde, Türkçe cevaplamama şaşırıp, “Ha buralısın, demek yabancı öğrenci değilsin” diyor. “Buralısın ama adın farklı” gibi bir ima hissediyorum bakışlarında ve “Hocam ben de size bir şey sorabilir miyim? Sizin de soyadınız farklı. Ne demek acaba, bana Türkçe gibi gelmedi” diyorum. O da soyadının Makedonya’dan mı, Arnavutluk’tan mı oralaradaki bir köyün adından geldiğini söylüyor. “O zaman siz buraya oradan göç ettiniz” diyorum ve bizlerin onlardan çok önceden beri burada olduğumuzu anlatıyorum. O hocayla ilişkimiz böyle başlıyor ama sonraları üniversitede en sevdiğim hocalarımdan biri oluyor.

Vakıflı, bir Ermeni köyü

*Mama*³ tarafından ailem Sivaslı, baba tarafından Tokat ve Hataylı. *Mamam* da, babam da İstanbul’da doğmuşlar. *Mamamın* babası ailesiyle İstanbul’a geldikten sonra askerliğini yapmak için Sivas’a geri gitmiş. Askerdeyken hafta sonu izinlerini yayamın⁴ ailesinin yanında geçirirmiş. O zamanlar askerlik bir buçuk yıl sürüyor, bu süre boyunca her hafta sonu onların evinde kalırmış. Aileler birbirini önceden tanıyor ama yayamla dedem ilk defa o şekilde tanışıyor,

3 *mama* (Erm.): Anne.

4 *yaya* (Erm.): Büyükanne.

görüŖüyor, birbirlerini beğeniyorlar. Askerlik bitince dedem yayamı da alıp İstanbul' a geliyor.

Baba tarafından yayam Hatay, Vakıflı Köy'den. Yayam ve ağabeyleri yedi kardeşler. Elli yıl kadar önce okumak için birer birer İstanbul'a, Mihitaryan'a geliyorlar. Okul bittikten sonra yedi kardeşin dördü beŖi İstanbul'da yaşamaya devam edince ailenin kalanı da İstanbul'a göçüyor. Tokat'ta Haylar azalınca, tanıdıkları yavaş yavaş İstanbul'a göçünce, dedemin ailesi de İstanbul'a geliyor. Biri Hatay'dan biri Tokat'tan gelip aynı apartmanda buluşuyorlar. Öylece tanışıp, birbirlerinden hoşlanıp, evleniyorlar.

Sivas'a ve Tokat'a hiç gitmedim ama küçüklüğümde yazları bir aya yakın Vakıflı Köy'de kalırdım. Çocukken edindiğim izlenim köyde izole bir hayatın varlığıydı; Hatay'ın içinde ama Hatay'dan tamamen izole, adeta özerkliğini ilan etmiş bir Ermeni köyü gibiydi. Yazları cıvılcıvı olurdu köyümüz; hâlâ *Asdvadzadzin*⁵ yortusuna dünyanın her yerinden insanlar gelir, şenlikler, kutlamalar yapılır. Ben de artık sadece o zamanlarda gidiyorum.

Bugün Vakıflı'da yaşayan akrabalarımız var. Tanımadığım biri nereli olduğunu sorduğunda, İstanbulluyum desem asıl nereli olduğumu soracak diye Hataylı olduğumu söylüyorum. Sivas ya da Tokat'tansa "Hatay" diyorum, çünkü esmerim, kavruğum, Hataylılara daha çok benziyorum. Hatay klasik bir Türkiye şehri gibi değil, sokakta Türkçeden çok Arapça konuşulur. Farklı bir kültür var Hatay'da, o yüzden ilgimi çekiyor. Lübnan'a gittim, Beyrut'la Hatay, İstanbul'la Hatay'dan daha yakınlar birbirlerine diyebilirim. Çok farklı bir coğrafya, belki de o yüzden Lübnan'ı da çok sevdim. Yine de ne olursa olsun İstanbul bir başka; kendimi hem Avrupalı hem Anadolu gibi hissettiğim yer.

5 Apostolik Ermeni Kilisesi'nin geleneklerine göre, her yıl 15 Ağustos'a en yakın pazar günü kutlanan *Surp Asdvadzadzin* (Meryem Ana'nın Göğ-e YükseliŖi) Yortusu'nda, ayinin ardından üzüm yeme yasağı kalkar. Üzümlerin olgunlaşmadan tüketilmemesi, Hristiyanlık öncesi döneme dayanan bir âdettir.

Her zaman barıştan yanayım

Musa Dağ'da Kırk Gün kitabını okuyunca Vakıflı köylülerinin nasıl bir zulüm yaşadığını öğrendim. Yayam o kitabı okumamıştı, onun anlattıklarıyla kitaptakiler o kadar benzer hikâyelerdi ki, benim için 1915'te yaşananları iyice pekiştirdi. Üstelik kitabın yazarı yabancı biri olmasına rağmen yayamın anlattığı şekliyle anlatıyordu olayları. Sonuçta bakıyorsun dünyanın her yerinde akrabaların var. Oralara ışınlanmamış bu insanlar, hepsinin bir hikâyesi var. Bu kadar insan neden dağılmış? Önce bunu sorgulamak lazım.

Hayastan'daki⁶ Soykırım Müzesi'ne de gittim. Diasporada büyüyedim belki ben de Türklere düşmanlık duyabilirdim ama ben burada, onlarla yaşıyorum. Düşmanlık duygusunun çok sığ bir duygu olduğunu düşünüyorum. 1915'te yaşananları inkâr eden insanlar olduğu gibi gerçeklerle yüzleşenler de var, nesilden nesile inkârın azaldığını düşünüyorum. İnsanlar ailelerinin suçlarından sorumlu tutulamazlar. Dedesi yaptı diye torunu yapacak değildir. Aynı aile içinden sağcı da çıkıyor solcu da, böyle olunca o aileye sağcı mı denir, solcu mu? İkisi de denemez. Ben her zaman barıştan yanayım. Bu konuların her zaman diyalogla çözülmesi gerektiğini düşünürüm, hiçbir zaman zorbalıktan, birbirlerini yıpratmaktan yana olmadım. Üzerinden yıllar geçiyor, olaylardaki kötü kahramanlardan birinin kendi ailesinden olduğunu öğrenince, belki vicdan azabından, yeni nesil kabullenebiliyor. Bir taraf adım adınca öbür taraf da adım atıyor. Diyalog böyle bir şey, iki tarafın da istemesi lazım.

Orada da burada da yabancısın

Dünyanın her yerinden Hayların katıldığı *Hamahaygagan* (Uluslararası) Oyunları'na katıldım. Fransa'daki Haylar da, Amerika'daki Haylar da kendi aralarında yaşadıkları ülkenin dilini konuşuyorlar. Biz de ister istemez aramızda Türkçe konuşuyoruz. Diasporadaki Ermeniler Türkçeye aşinalar, kendi yayalarından, dedelerinden

6 *Hayastan* (Erm.): Ermenistan.

biliyorlar ama konuşamıyorlar ya da konuşmuyorlar. Biz Türkçe konuşunca, Türkiye’den geldiğimizi anladıklarında geriliyorlar. Daha ‘Türkümsü’ görüyorlar bizi. Sanki Türkiye’de Ermeni orada Türk’sün; orada da yabancısın, burada da yabancısın. Görece daha milliyetçi oldukları için Ortadoğu’daki Haylarla daha çok sorun yaşanabiliyor. Bizlerin çok asimile olduğumuzu düşünen önyargılı bir kesim var, “Türkiye’de sadece Türkler var, bizi oradan yollayan kötü insanlar” diye gören bir kesim. Oysa bu ülkede yaşayan insanların içinde Kürd’ü, Ermeni’si, Laz’ı, Çerkes’i var. Ermenilerin de, sayı olarak azınlıkta bile olsalar, varlıklarını devam ettirebildikleri bir cemaatleri var. Bazen Türkiye’de nasıl yaşayabildiğimi soruyorlar, onlar bulundukları ülkede nasıl yaşıyorlarsa ben de burada öyle yaşadığımı söylüyorum. Tabii 21. yüzyılda olmamıza rağmen, İstanbul’un belirli semtlerinde yaşıyor, daha kapalı bir hayat sürüyoruz. Fatih’in ara sokaklarına girebiliriz ama oralarda yaşayamayız, sığınamayız oralarda, dikkat çekeriz. Böyle düşünmemin nedeni belki ‘güvenli alanın’ dışına çok çıkmadığımızdandır.

Diasporadaki Ermeniler eski kuşaklardan aktarılan hikâyelerle büyüyor, o hikâyeleri benimsiyorlar. ‘Ülkemiz’ diyerek Ermenistan’a gidiyorlar ama aslında orası da bir devlet. Orada da iyi kalpli, kötü kalpli insanlar var, yankesicisi de var dilencisi de. Türkiye gibi orada da türlü türlü insan yaşıyor. Ermenistan’a ben de iki kere gittim, çok sevdim. Herkesin anadilimi konuştuğu yer, bana da ‘benim memleketim’ gibi geliyor ama tabii orası apayrı bir coğrafya. Örneğin Azerbaycan’la Ermenistan arasında gerilim var, tartışmalar sürüyor ama bir Türk ile Azeri’nin birbirleriyle anlaşabilmesinden, bir Ermeni ile Azeri’nin anlaşabilmesinin daha kolay olduğunu düşünüyorum. Onlar aynı coğrafyanın insanları, kafa yapıları birbirine daha yakın. Ben ise Anadoluluyum, kendimi daha çok bir Türkiyeli gibi hissediyorum; Türk değil Türkiyeli gibi, bu toprağın vatandaşı gibi. Benim atalarım Türklerden çok önce buradaydılar. O nedenle gemiyi de mümkün olduğunca terk etmemeye çalışanlardım. Gitme fırsatım olursa gidebilirim ama ben burayı seviyorum. İnsanlarından ziyade ülkemi seviyorum. İnsanlar gittikçe ülkedeki kalite

düşüyor, kalite düşüşte insanlar gidiyor. Bu kısır döngüyü durdurmak gerek.

Yazın gelmesini iple çekerdim

Okulda da aile içinde de sosyal bir çocuktum. Ada yaşamının sosyal açıdan bir çocuğun gelişimine büyük katkısı var. Adaya gidene kadar sadece okuldan arkadaşlarım vardı ama adada İstanbul'un başka yerlerinden gelen çocuklarla tanışıp arkadaş oldum, yazlarımı onlarla geçirdim. Yazın gelmesini iple çekerdim. Kurtuluş'ta mamam olmadan sokağa çıkmazdım ama adada çok rahattım, akşama kadar dışarıdaydım. İstanbul'da Ermeni ailelerin çocuklarını rahatlıkla sokağa bırakabilecekleri başka bir yer olduğunu sanmıyorum. Adada çocuklar kaybolmaz, en fazla iki üç sokakyukarı gider, orada da zaten bir akrabası, bir eş dost görür, ailesine haber uçurulur.

Ben de sabah kahvaltı ettikten sonra evden çıkar arkadaşlarımla buluşurdum. Onlarla havuzda da denizde de epey vakit geçirirdim. Adanın su sporları kulübünde hem yüzdüm hem de sutopu oynadım. Denize adanın her tarafından girmişimdir. Genellikle adalılar olarak, lodos olduğunda adanın arka tarafından, poyrazda da adanın ön tarafından denize girmeyi tercih ederiz. Evimiz ön tarafa yakın olduğundan küçükken mümkün olduğunca ön taraftan girerdim denize. Denizden eve dönüp öğle yemeğimi yer sonra yine çıkardım. Evlere yemek yemek dışında pek girmezdik. Deli gibi top oynardık. Sokaklar arası futbol turnuvaları düzenlerdik. Sokaktan sokağa transferler olurdu. Misket oynamayı da çok severdim, karşındakini yendikçe misketlerin çoğalırdı. Nadir misketleri kazanmaya çalışır, koleksiyona ekler, arkadaşlarımıza hava atardık.

Yaşamda ne kadar çeşit olursa o kadar renklenir

Adada az sayıdaki Türkler dışında Süryaniler, Rumlar, Yahudiler gibi başka halkların da olduğunun ve benim bir Ermeni olarak onlardan ayrıştığımın farkına, bir maç sırasında *Hayeren*⁷ konuştuğum

7 *Hayeren* (Erm.): Ermenice.

çocuk dediklerimi anlamayınca varmıştım. Adada yaşayanların çoğunluğu Ermeni. İster istemez kültürünü yaşıyor, sokakta rahatça Ermenice konuşabiliyorsun ama diğer azınlıklar içinde çoğunlukta olmak insana bir üstünlük sağlamamalı diye düşünürüm. Tersine, yaşamda ne kadar çeşit olursa o kadar renklenir ve yaşam böyle olunca güzeldir. Onların hikâyeleri, farklı yaşam tarzları bana iyi gelir. Benim bayramımı kutlamaları veya benim Yahudi bir arkadaşımın bayramını kutlamam, bunlar çok hoş şeyler. Aynı bayramları Süryanilerle birer hafta arayla kutluyor olmamız başka güzel. İnsanların birbirini tanıyor, kolluyor olması da değerli bir ayrıcalık.

Eskiden Vartavar⁸ bayramı çok eğlenceli geçerdi adada. Balonlara su doldurup patlatırdık. Kilisede bile herkes birbirine su sıkardı. Bu tür gelenekleri çocuklara ne kadar eğlenceli yaşıtırsan o derece geleneğin nesillerce yaşamasını sağlarsın. Bugünlerde geleneklere eskisi gibi dikkat edilmiyor. Bu sadece bize özgü değil, dünyada da geleneklerden bir kopuş var; yayalarımız, dedelerimiz kilisede saatlerini geçirebiliyor ama bir çocuk o durağanlıktan sıkılıyor. Yaz günü iki-üç saat süren ayinlerden insan ister istemez sıkılıyor. Ben bayramlarda mutlaka gider bir dua edip, mum yakıp çıkarım. Kili-seyi dinî açıdan değil kültürümüzü devam ettirme açısından önemli görüyorum. Bir Ermeni olarak o kilisenin avlusunda vakit geçirmek, insanlarla bayramlaşmak güzel bir şey.

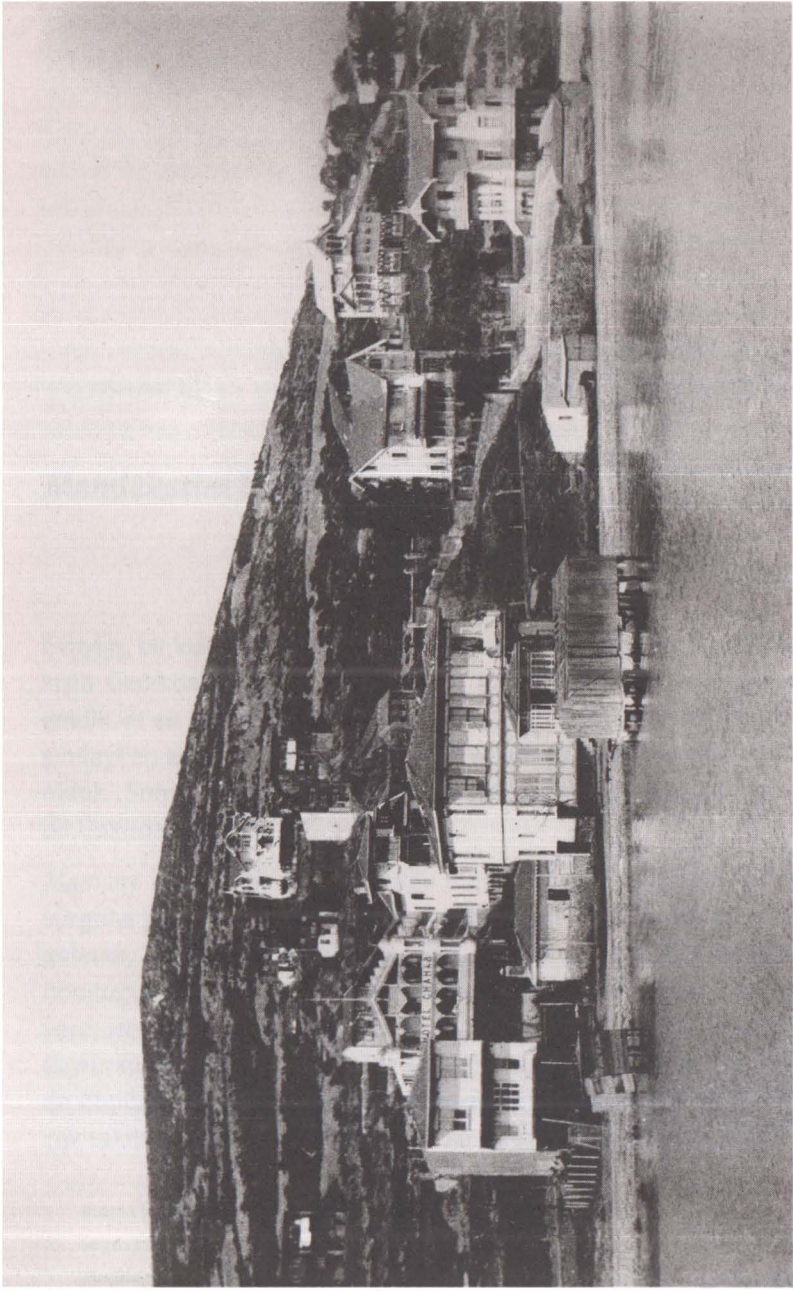
Ada artık eskiden olduğu gibi değil, insan kalitesi çok değişti. Son birkaç yıldır Ermeni nüfusun azaldığını görüyorum. Eskiden sokakta daha çok Ermenice duyulurdu, artık öyle değil. Küçücük çocukların *mamalarıyla Hayeren* konuştuklarını duyduğumda, “Hayarenle büyütülen yeni bir nesil daha geliyor” diye mutlu olurdum. Artık daha çok yabancı dadılarıyla gezdirilen çocukları görüyorum, üzülüyorum. Günübirlik adaya gelip gidenler yüzünden mi bilmiyorum,

8 Hristiyanlık öncesinde Tanrıça Asdğig'in nehirde yıkanışının kutlandığı bayram olan Vartavar, Hristiyanlıktan sonra İsa Mesih'in 'suret değiştirme' günü olarak kutlanan *Baydzaragerbutyun*'la birleştirilmiştir. 'Su Bayramı' olarak da anılan Vartavar gününde güvercinler uçurulur, güller saçılır, insanlar birbirini ıslatır, bu gelenekle Nuh Tufanı anılır.

esnafın da tarzı değişti, adalılardan çok dışardan gelenlere hitap eder oldular, fiyatlar çok arttı. Eski İstanbullu adalılar ya gittiler ya da vefat ettiler, onların yerine gelenlerse gidenleri arattı. Yeni adalılar ada hayatına uyum sağlayamadığı için adanın sinerjisi bozuldu. Sokaktaki çocuk derdini evine çıkıp anlatacağına, dördüncü katta oturan ailesiyle bağıracağına iletişim kuruyor. Komşular arasında tartışmalar, kavgalar, gürültüler oluyor. İnsanların birbirine saygısı olmayınca bariz uyumsuzluklar çıkıyor ortaya. Yine de ne olursa olsun İstanbul'daki kaotik şehir hayatına göre ada her zaman daha avantajlı.

Hrant Dink'i tanıımıyordum, küçücük çocuktum sonuçta

Hrant Dink'in öldürüldüğü günü hayal meyal hatırlıyorum, ilkokuldaydım. Okulumuz Agos'un arka sokağında olduğu için o gün erkenden kapandı, servislere bindirildik. Servis şoförümüz normalde çok neşeli bir insandı, ama 2007'nin 19 Ocakğında o güler yüzlü adam gitmiş yerine endişeli biri gelmişti. Hatırlıyorum, o gün gece yarısına kadar açtı evimizdeki televizyon. Herkes acı içinde izliyordu haberleri. Hrant Dink'i tanıımıyordum, küçücük çocuktum sonuçta, ama ailemin duyduğu üzüntüyü ister istemez hissediyordum. Sonrasında Hrant Dink cinayeti bütün ülkenin gündemine oturdu ve bence ayrı bir pencere açtı hayatlarımızda. Ölümünden sonra çok şey değişti, bazı süreçler pozitif yönde etkilendi. Bu cinayetin ardından pek çok insan tarihte yaşananları araştırmaya, gerçekleri öğrenmeye başladı. Bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. İnsanlar sokakta daha rahat Ermenice konuşur oldular, yalnız olmadıkları düşüncesiyle belki daha özgüvenli oldular ama öte yandan böyle cinayetlerin olması korku duymalarına neden oldu.

Kınalıada'nın denizden görünüşü (1920)

kaynak: loc.gov (Amerikan Ulusal Kızıl Haç Fotoğraf Koleksiyonu)

Görüşülen kişi 1947 İstanbul doğumlu, kadın, ev hanımıdır.

Mülakat 20 Temmuz 2020’de, İstanbul’da, kendi evinde yapılmıştır.

Memleketim Kınalıada

Evliyim, bir kızım bir torunum var. Üç yaşıma kadar yazın Kınalı'da, kışın Gedikpaşa'daydık. Daha sonra temelli oturmak için adaya geldik ve şu anda bulunduğumuz evde yaz-kış oturduk. Yirmi yaşındayken adadan Feriköy'e taşındık ve adaya sadece yazları gelir olduk. Sonrasında Feriköy'den Üsküdar'a gelin gittim. 42 senedir Üsküdar'dayım.

Mamam' ailenin dördüncü çocuğu oluyor. 1915'te Adapazarı'ndan sürgüne yollandıklarında o henüz doğmamış. Askerler bir gün eve gelerek, "Sizi buradan götüreceğiz. Evinizi olduğu gibi bırakın, döndüğünüzde aynı şekilde bulacaksınız" demişler. Dedemi başka yere, yayamı², yayamın mamasını ve beş yaşındaki dayım ile morakuyrumu³ başka yere, sürgüne yollamışlar. Morakuyrum sürgünde ölmüş. Yayamın mamasını yüz yaşında kaybettik. Kendisi bize çok takılır, "Aman siz ne gördünüz ki, bu çocuğum her şeyi gördü"

1 *mama* (Erm.): Anne.

2 *yaya* (Erm.): Büyükanne.

3 *morakuyr* (Erm.): Teyze.

derdi dayım için. “Her şeyi bu çekti.” Yani açlığı, sefaleti. “Askerler...” diye anlatırdı; yolda giderlerken öyle korkunç, öyle anlatılması zor şeyler yaşamışlar ki, kadınlar o kadar zor, o kadar çaresiz bir durumda kalmışlar ki! “Ağaç kovuklarında çocuklarını bırakıp yürüyorlardı” diye anlatırdı. Yüreklere taş basıp bırakıyorlarmış çocuklarını; ya biri alıp evlatlık büyütsün veyahut aç kalsın ölsün, artık nasıl olursa. Sonra, her şey bittikten sonra, dönüp gelmişler. Dedem de hasbelkader ölmemiş, sağ kalmış. Artık nasıl olmuşsa, yayamla dedem birbirlerini bulup, tekrar birleşmişler. Yayamın kardeşleri ve daha birçok akrabaları varmış ama onların hiçbirisi dönmemiş. Benim *mama* tarafından iki dayım, yayam ve dedem dışında aileden kimseyi bırakmamışlar. Sürgünden dönüşlerinde *mamam* ve bir dayım daha olmuş. O zamanki imkânlarla tabii, *ma-mamı* nüfusa geçirilirken ölen kızlarının ismini ve onun doğum tarihini vermişler. Bu yüzden *mamam* nüfusta babamdan on yaş büyük görünür. *Mamam* 84 yaşında, babam da 76 yaşında öldü.

Baba tarafından ailem epey geniştir. Üç amcam, bir de *horakuyrum*⁴ vardı. Hepsi zamanında yurtdışına gittiler ve orada öldüler. Şimdi sadece bir amcamın çocukları Türkiye’de, geri kalan bütün ailemiz dağıldı. Dedemler beş kardeşmiş. Dedemin babası Kınalıada’ya 1870’lerde gelmiş, çok uzun bir süre adanın muhtarlığını yapmış. Yayamla dedem görücü usulüyle evlenmişler, aralarında 14 yaş vardı. Amcalarım da babam da kilisede *şabik*⁵ giymiş, *tıbirlik*⁶ yapmışlardır.

Aile hikâyemiz bir dağılma hikâyesidir

Dedemin babası balıkçılıkla uğraşıyormuş. Balıkların akın ettikleri zamanları, mevsimlerine göre iyi biliyorlardı; ne zaman palamut, lüfer, sarıkanat Kumkapı’da çok oluyor, ne zaman adalarda, Bostancı’da, Maltepe’de. Belli bir zamana göre atıyorlardı ağlarını,

4 *horakuyr* (Erm.): Hala.

5 *şabik* (Erm.): Ermeni kilisesinde mugannilerin giydiği entari.

6 *tıbir* (Erm.): Kilise hiyerarşisinde en düşük rütbe. Ayin sırasında ilahileri okuyan kişi.

Kumkapı'da oturuyorlar o dönem, adaya gidip gelmesi zor olduğundan babamın dedesi, "Ben en iyisi burada da bir ev alayım, bu taraflarda balığa geldiğimiz zaman burada kalayım" diyor ve öylelikle adadan ev alıyor. Gel zaman git zaman dede ölüyor, ama ölmeden önce evi babamın babasına veriyor. Adada bir tane daha evi vardı; kayıkhanenin sokağındaki manavın yanındaki apartman, o evde kendi otururdu. Yayam 43 yaşında ölünce dedem tek başına kalmış, bir daha evlenmemiş. Babamlar dört erkek bir kız kardeşler. Dedemle birlikte beş erkeğe *horakuyrum* bakmış o evde. Babamla büyük amcam evlenip ayrılınca, iki küçük amcam ve *horakuyrum* dedemle kalmış.

Sonra *horakuyrum* da evlendi, bir kızı bir oğlu oldu. Kırk altı yaşındayken beyin kanamasından eşini kaybedince çok büyük acı, büyük bir şok yaşadı. Oğlu burslu olarak İstanbul'da Mıhitaryan'ı⁷ bitirdi, üniversiteye gitmek istiyordu. 1972-73 yıllarında üniversiteye girmek Türkiye'de kolay değildi, özel üniversiteler de yok, kalktılar Fransa'ya göç ettiler. Kuzenim üniversiteyi Sorbonne'da okudu, psikolog oldu. Hastanede çalıştığı dönem hastalarından biri tuvalete girip kendini asmış. Kuzenim bunu görünce psikologluğu bıraktı ve tekrar Sorbonne'a girip kalp uzmanı oldu. Alfortville'de çok sevilen bir doktordu, kapısında yirmi-otuz kişi kuyruk olurdu. Bugün 65 yaşın üstündedir, artık çalışmıyor, torunlarına bakıyor. *Horakuyrum*un kızı da 1964 senesinde evlendi, bir kızı bir oğlu oldu. Kızı yedi, oğlu da dört yaşındayken Amerika'ya, New Jersey'e göçtüler. Oğlu sizlere ömür.

En küçük amcam Türkiye'de evlenip New Jersey'e gitti. Onun da bir tek oğlu vardı, on yaşındayken trafik kazasında öldü. Büyük bir acı yaşadılar, amcam kalp hastası oldu ve 51 yaşında onu da kaybettik.

Pek çok Hay⁸ gibi, bizim de aile hikâyemiz bir dağılma hikâyesidir. Yurdu yuvası burasıyken, kökü buradayken birçok memlekete saçılma hikâyesi.

7 Özel Pangaltı Mihitryan Ermeni İlköğretim Okulu ve Lisesi.

8 Hay (Erm.): Ermeni.

Adada daha çok Hay ve Rum vardı. Türkler azınlıktaydı. Biz dört kişilik çekirdek aile, öylesine mutluyduk ki. Televizyon yoktu, akşamları gazete, kitap okur, radyo tiyatrosu dinlerdik. Bekâr dayım, yayam, dedem yaz-kış adada, birlikte otururlardı. Mamam temelli adaya gelince, onlar da “Kızımızı yalnız bırakmayalım” diyerek Gedikpaşa’dan adaya taşınmışlar. Şimdi Saffet Kasap olan yerde iki katlı, iki tane yan yana müstakil kagir evler vardı, orada oturuyorlardı. Yayamla dedem ölünce, dayım kilisenin eskiden okul olan bir evi var, ilk oraya ve 70’li yıllardan sonra da İstanbul’a taşındı.

Çocukluğumda her pazar kiliseye gidilirdi. Mamam giydirirdi bizi, kardeşimle el ele tutuşur kiliseye gider, sonra eve dönerdik. Zadediglerde,⁹ Avak Hinkşapti’de¹⁰ de gidilirdi kiliseye. Hatta Avak Hinkşapti’de Türklerden de çok gelen olurdu, adak adar, dua ederlerdi. Buna karşılık onlar da Ramazan ayı boyunca bizim ölülerimiz için mevlit okuturlardı. Bizleri de davet ederlerdi mevlitlerine. Cami ziyaretlerine gittiklerinde, biz de onlarla beraber İstanbul’a iner, ziyaretlerine katılırdık. Öğle namazı saatine denk gelirse onlar namazlarını kılar, biz de mamamızla bir kenarda otururduk. Gitmediğim ne cami ne türbe kalmıştır. Yani hiç ayrı-gayrımız yoktu, birdik, beraberdik.

Eskiden çok iyi komşularımız vardı. Mamam anlatırdı; adada daha elektriğin olmadığı zamanlar, akşamları karanlık basınca, bekçi elinde lambası ve baston gibi uzun çubuğuyla sokak ışıklarını yakarmış. Bekçinin bir de kız kardeşi vardı, Atatürk’ün annesi Zübeyde Hanım gibi bağlardı eşarbını. Adanın iğnecisiydi. Bir çantası vardı, sabah çıkar akşama kadar dolaşır, herkesin iğnesini yapardı. Çok iyi bir aile, çok iyi komşulardı.

9 Zedig (Erm.): Paskalya.

10 Avak Hinkşapti (Erm.): Paskalya Yortusu’ndan önceki hafta kiliselerde, Mesih’in çarmıha gerilişiyle ilgili kutsal metinler okunur. Akşamüzeri yapılan Tağum -defnedilme- ayininde, Mesih İsa’nın sembolik mezarı yapılır ve mezara konuşu dualarla anılır.

Paregentan'da¹¹ 30-40 kişi, hepsi tebdili kıyafet, ellerinde fenerler, tek tek evleri dolaşırlardı. Biz çocuklar da onların yanlarında olurduk. Sonra Şahap Otel'e gidilirdi. Şahap Otel'in sahibi Hay'dı. Orada *digin*¹² Vartanuş bizi ağırlardı. Saatlerce eğlenerek çok güzel vakit geçirilirdi. Şahap Otel senelerce boş kaldıktan sonra Kova Osman dediğimiz biri kiralayıp kulüp ve otel olarak işletti. Hem odaları haftalık, aylık, sezonluk olarak kiraya veriyordu, hem kumarhane olarak işletiyordu. Kulübün üyeleri vardı; kadınlı erkekli gelir, bir şeyler içip oyun oynarlardı. Mamamların gençliğinde Korpi diye bir yer varmış. Bütün arkadaşlarıyla Korpi'de toplanır, eğlenceler tertiplerlirmiş. Bilhassa mehtaplı gecelerde. Şimdi orada kim bilir ne binalar yapılmıştır. Geriye sadece ismi kaldı Korpi'nin.

Bir de adada Park Otel vardı, sahibi Hıdıryan'ın Akasya'da evi vardı. Fransa'da yaşıyorlardı ama yazları bir ay gelip adada kalırlardı. Senenin 11 ayı evin kepenkleri kapalı kalırdı. İşte böyle böyle eski Kınalı hiç oldu. Çok isterdim adanın eski insanlarını görmeyi; burada sokakta ayağında terlikle kimseyi göremezdiniz. Akşamüstü oldu mu iskeleye giderken kadınlar birbirinden şık giyinirdi. Eşlerin bir karşılanma adabı vardı. Muhakkak bütün kadınlar bilirdi eşinin hangi vapurla geleceğini. Arkadaşlarıyla erkenden bir pastanede oturup vapur saatini beklerlerdi. Sonra eşlerini karşılayıp, evlerine dönerlerdi.

Artık adada kimse kalmadı. Diyorum eskiler gitti yeniler geldi, eski kimse yok. Muhtarlıktaki arşivlerden o zamandan kimler kaldı diye baksak herhâlde bir biz çıkarız. Rumlar Yunanistan'a, Ermeniler Amerika'nın çeşitli yerlerine... Gidenlerin yerine gelenlerin yarısından fazlası Süryaniler ve şimdi de Türkler çoğalıyor. Rumlardan geriye kimse kalmadı. Rum kilisesinin yanındaki bina Rum okuluydu, artık kapalı. Bir sürü talebesi vardı. Orada okuyan arkadaşlarımızla

11 *Paregentan* (Erm.): Karnaval. Pazartesi günü başlayan Büyük Perhiz'in (Medz Bahk) arifesinde, pazar günü kutlanan *Paregentan*'da insanlar kılık değiştirerek, maskeler takarak, şarkı söyleyip dans ederek eğlenirler.

12 *digin* (Erm.): Hanım.

birlikte İstanbul'a iner, sinemaya, tiyatroya giderdik. Keşke diyorum, o insanlar geri gelse de ben yine kışın burada otursam, ama yok öyle bir imkân. Bir daha da olmaz.

Kınalı'da Ermeni okulu

Ada yangınında babam beş-altı yaşlarındaymış, demek ki yangın 1924-25 senelerinde olmalı. O zamanlar adada Hay okulu varmış ama o büyük yangında yanmış. Horakuyrum yangına kadar adadaki okula, babam ise Getronagan'a¹³ gitmiş. Kardeşim de okula adadan gitti geldi. Ben de Anarad Hığutyun'da¹⁴ yatılı okudum. Adadaki o yangın yalnız okulu yakmakla kalmamış, bütün ada yanmış. Eskiden bizim Hay okulu olan yer önce nalbur, şimdi restoran oldu. Yangında kül olup yıllarca öyle viran kalmış. Ahır olarak kullanılmış bir müddet, sonra üstünü baraka gibi örtmüşler ve nalbur olarak kullanmışlar.

Çapulcular gelip adanın kıyısına dayanmışlar

Varlık Vergisi bizim aileye dokunmamış, onlar öyle bir şey yaşamamış ama 6-7 Eylül'de çapulcular gelip adanın kıyısına dayanmışlar. Tabii bizim hiçbir şeyden haberimiz olmadı. Sabah kalktık, olayları duyduk. Adanın komiseri, "Buradan içeri giremezsiniz, hepinizi vururum" demiş. Sonrasında adanın büyükleri, ileri gelenleri, "Hayatımızı size borçluyuz" diyerek hediyeler verdiler komiseri. Buranın insanı hiçbir şeyden haberi olmadan mışıl mışıl uyudu. Sonra İstanbul'a indik ki taş taş üstünde kalmamış, her yeri talan etmişler. Beyoğlu'nun o hâli çok kötüydü. Ben çok küçüktüm ama hatırlıyorum. Bütün eşyaları, buzdolaplarını falan camlardan aşağı atmışlar, tramvayların arkasına bağlamışlar. Mamamın morakuyrunun kızı vardı, o kendi kürk paltosunu birinin üstünde görmüş.

Bizim evimizde senelerce bir Rum kiracımız vardı. Edirnekapılı Rumlardanmış, kocası orada manavmış. Hâlleri vakitleri yerindeymiş,

13 Özel Getronagan Ermeni Lisesi.

14 Özel Anarad Hığutyun Ermeni Okulu.

kiskandırmış oranın esnafı bunları. 6 Eylül akşamında, kötülük etmek, kesip biçmek için evine hücum etmişler. Adam bahçelerindeki ağaca çıkıp saklanmış. Eve hücum edenler kadının kolundaki bilezikleri çıkartmaya çalışmış. Çıkmayınca, “Getirin bıçağı kolunu keselim” demişler. Kadın, “Ben inekler gibi bağıriyorum” diye anlatıyor, “Kocam yardıma gelemiyor; gelirse canını alacaklar.” Sonunda bilezikler çıkmış da kadının kolu kurtulmuş. Aradan o kadar yıl geçmesine rağmen kadın her 6 Eylül’de yaslı gibi oruç tutardı.

Daha sonra 1960’ta ihtilal oldu, Menderes ihtilali. Bir sabah kalktık, her şey değişmiş. Adayı askerler istila etmiş, sokağa çıkma yasağı var. Süngüler ellerinde geziyorlar, çok kötüydü. Radyodan dinliyorduk. O günden bugüne aklımda Menderes’in savunması: “Hatırlayamıyorum reis beyefendi, hatırlayamıyorum” diyordu hâkime. Acıyorduk adama. O kadar güzel konuşan adam konuşamıyordu. “İşkence yapılıyor, dilinin üstünde sigara söndürülüyor” deniyordu.

Resmen göç oldu, Rumların göçü

Eskiden burada Ermenilerden Rumlardan başka pek kimse yoktu. Yunanistan’a göç başlayınca, Rumlar Yunanistan’a gitti. Hepsi görgülü, iyi ailelerdi. Bizim Ermenilerde de öyle çok aile vardı. Akasya’da ne kadar Ermeni varsa hepsi yurtdışına, Amerika’ya, Fransa’ya gittiler. Her gün giden yeni birini duyduk. Zengin olan parasıyla, fakir olan, “Çalışırım uğraşırım, yine de burada kalmam” diyerek gitti. Kitaplarda, Pars Tuğlacı’nın kitabında¹⁵ “Kınalı eşittir Ermeniler” diye okuyoruz. Şimdi adada biz azınlık olduk.

Babamla birlikte kardeş gibi büyümüş bir Rum ailenin çocuğu vardı, sonra *mamamla* da çok iyi arkadaş olmuşlardı. Sabahtan akşama kadar bizim evimizde vakit geçirirdi. İkinci *mamamız* gibiydi. Yunan tebaalı bir Rum’la çok geç yaşta evlendi. 1964’tü sanıyorum, Yunan tebaalı Rumları hudut dışı yaptılar. Resmen bir göç oldu adadan,

¹⁵ Türkiyeli Ermeni yazar Pars Tuğlacı’nın, Prens Adaları’nı konu alan iki ciltten oluşan kitabı: *Tarih Boyunca İstanbul Adaları* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1989).

Rumların göçü... Onlar da ağlaya ağlaya Yunanistan'a gitmek zorunda kaldılar. Uzun seneler sonra izin çıktı da öyle gelebildiler. Geldiklerinde 15-20 gün, artık ne kadar kalabiliyorlarsa *mamamda* kalırlar, biz de bu vesileyle özlem giderirdik. Bir oğulları olmuştı, *maması* ölünce irtibatımız kesildi. Bugün Yunanistan'a gidecek ol-sak, arasam bulurum, çünkü oturdukları yeri biliyorum. Oğlu orada yaşıyor, şimdi 59 yaşında olmalı.

Talebelerle dolup taşan bir Rum okulu vardı; müsamereler, tiyatro oyunları yaparlardı. Eskiden sokağa çıktığın zaman Rumca duyar-dın. Şimdi ben o kadar seyrek rastlıyorum ki! Rastladığım zaman da öyle hoşuma gidiyor, kulak kabartıyorum, mutluluk duyuyorum. Kalmadılar çünkü, bir elin parmakları kadar azlar artık.

Eskiden adada Ermeni kunduracılar vardı. Şimdi bu kadar kalaba-lık ada ama bir tane kunduracı, ayakkabı tamircisi yok. Benim ço-cukluğumda, genç kızlığımda kaç tane vardı. Hepsi Çınaraltı Soka-ğ'ındaydı, yaz-kış adada oturlardı. Sonra hepsi dünyanın başka başka yerlerine göçtüler. O sokak Haylarla dopdoluydu. Mesela kunduracı Aram vardı, evlenmemişti; *mamasıyla* beraber üç dört katlı ahşap bir evde oturlardı. Sucu Sahak, sucu Mardiros vardı. Eşekle sakalık eder, evlere teneke teneke su taşırlardı. Sucu Sahak Van'dan gelmişti, iki oğlu vardı. Sonra çocukları evlendi, onlar da göç edip İstanbul'a gittiler. Hay bir gazcı vardı, evlere gaz taşırdı eşekle. Galatasaray Lisesi mezunu, çok kültürlü bir adamdı. Düşü-nün ki 70-80 sene öncesinin Galatasaray Lisesi mezunu bir adam. Adada bir Rum kızı sevir. O zamanlar çok kötü karşılanıyor farklı dinlerden olanların evliliği ve evlenemiyorlar. İkisi de bekâr yaşlan-mışlardı. Yukarıda mandıraları, hayvanları vardı. Koyunları otlatır, süt sağarlardı. O Rum kadın bütün evlere süt götürürdü.

Ada bana, ben adaya yabancıyım

Jarden'de¹⁶ taş ocakları açıldı; Haydarpaşa rıhtımı bu adanın taş-larıyla yapıldı. Her hafta muhakkak dinamit atıldığından biz

16 1946'da Kınalıada'nın güney tarafında açılan gazininin ismi. Aynı isim gazininin çevresindeki bölgeyi ve özellikle adanın güney tarafını belirtmek için de kullanılır.

senelerce deprem oluyor gibi sallanıp durduk. Büyük dinamit atacakları zaman evleri gezer, dinamitin hangi saatte atılacağını söyleyip o saatte evden çıkmamızı isterlerdi. Kapının önüne çıkar, dinamitin atılmasını bekler, sonra evlere girerdik. Babamın bir kayığı vardı. Kayıkla binip açıktan seyrederdik dinamit atışlarını. Bir dinamit patlatırlardı, bütün adanın arkasını duman kaplardı. Taş ocaklarının olduğu yerde hepsi tek katlı, lojmanlar yapılmıştı. Almanlar gelmişti, onlarla da çok samimi olmuştuk. Haydarpasha rıhtımı bite-ne kadar senelerce bu ada çok kalabalıktı. Sonra Haydarpasha rıhtımını bitti, orası da öyle viran kaldı. Anadolu'da bütün tarihten kalma binaları nasıl talan ediyorsa, bunu da öyle talan ettiler; çerçevesini söktüler, kapısını söktüler, kiremitini topladılar ve geriye dört duvar bıraktılar. Sonra da gecekondular yapıldı, teker teker herkes sahiplendi, tapusuz oturdu. Taş ocakları da öylece kaldı.

Ben kendimi adada çok yabancı hissediyorum artık. Sokakları tanımıyorum, o kadar değişti ki, bütün evler yıkıldı. Eskiden yukarılarda ev, bina yoktu, bomboştu. Baktığımız zaman bizim evden Büyükkada'ya kadar görünüyordu. Her taraf yeşillikti. Vapurların Burgaz'dan çıkışı evimizden görülebiliyordu. Adada hiç yüksek bina yoktu; ilk cadde ve deniz kenarı hariç, iki üç set yukarılara o kadar yüksek binalar yapıldı ki, artık tanıyamıyorum. Çıkarsam belki de kaybolur, nerede olduğumu şaşırırm, o kadar değişti ada. O binaları yaptılar, bizim deniz manzaramız kayboldu. Şimdi en üst kattakiler biraz görebiliyorlar denizi. Bizim arkamız suydur, limandı. Arkamızdaki binanın sahibi oraya bir de köprü yaptı ama sonra o köprüyü yıktılar. Belediye orayı da doldurdu, kara hâline getirdi. Adada her şey değişti, mesela eskiden bizim denize girdiğimiz koyun adı 'Liman'dı. Şimdi yeni adalılar oraya 'Yalı' diyorlar ama o taraf Yalı değildi.

Misakyanlar, Mikaelyanlar, Markaryanlar vardı. Akasya'dan çıkar-ken sağ kolda sırayla kaç tane binaları vardı. Markaryanların bir köşkü, yanında tenis sahası olan başka bir evi ve deniz kenarında da binaları vardı. Akasya tarafındaki binada bir maymunları vardı.

Maymunu bahçeye indirdiklerinde herkes sevmeye giderdi. Biz de çocukken o maymunu görmeye giderdik. Adadaki ilk tenis kortu Markaryan'ın tenis kortuydu. Özel mülktü, kendileri oynar, biz de gider yukarıdan seyrederdik. Şimdi o binaları sırayla Ankaralılar aldılar, senede bir aya gelirler ya gelmezler.

Ada muhtarlığı için seçim olurdu. Ben küçüktüm, adalılar uygun görmüşler dedemi muhtar seçmişlerdi. Uzun yıllar muhtarlık yaptı. Dedemden sonra da Hay gazcı muhtarlık yaptı. Ondan sonra Nazif İlter muhtar oldu. Nazif'ten sonra Seyfi Tetik geldi. Şimdiki muhtarı tanımıyorum bile. Yani ada bana, ben de ona yabancıyım, bu bana çok dokunuyor. Üç beş sene adaya gelen 'adalı' oluyor, bu kadar seneye dayanan, bir mazisi olana da yabancı gibi bakıyorlar. Kendi adalı sen yabancı oluyorsun.

Adadaki renkli sosyal hayat

Yazları adada hep konserler olur, herkes de giderdi. İki sinema vardı, ikisinin sahibi de Hay'dı. Adanın ilk sineması kayıkhanenin yerindeki Antranikyan'ın sinemasıydı. Orada her akşam başka film oynatılırdı, daha çok yerli filmler olurdu. O zamanın yerli filmleri çok güzeldi, yegâne eğlencemizdi. Ailece her akşam oradaydık. Bizimle beraber her akşam sinemaya gelenler vardı, onlarla arka arkaya otururduk. Çok güzel günlerdi ama ada artık çok değişti. Mesela 40 Daireler'in¹⁷ yeri göz alabildiğine bostandı; her biri beş dairelik bloklar yapıp adını '40 Daireler' koydular.

Çocukluğumda mevsimine göre ne varsa bostandan satın alırdık. Adanın elektrikçisiyle, ailesiyle görüşürdük. Şimdi deseniz ki elektrikçi kim, bilmem. Ada şimdi adalıktan çıktı küçük bir şehir oldu. Kimse kimseyi tanımıyor. Eskiden hiç ilgim olmayan bir sokağı biri gelip ismiyle sorsa, elimle koymuş gibi yerli yerince anlatırdım; çünkü bütün sokakların isimlerini bilirdim. Şimdi o kadar çoğaldı ki, neyin nerede olduğundan haberim yok.

17 Kınalıada Keyif Sokak ve Kınalı Hamam Sokak arasında kalan parsellerden biri.

Kamp¹⁸ açıldıktan sonra kampın bahçesinde konserler, tiyatro gösterileri, konuşmalar düzenlenmeye başlandı. İlk açıldığında kampın yanındaki binaya yazlığa Şnorhk Badriark geliyordu.¹⁹ Çok tontundu, çocukları da çok seviyordu. Gündüz saatlerinde devamlı kampın bahçesinde oluyor, çocuklarla vakit geçiriyordu. Ben o zamanlar 17-18 yaşlarındaydım. Kamp için gençlere ihtiyaç olduğunu duyunca ben de senelerce yardım etmeye gittim. İlk zamanlar kamp iptidai şekildedeydi, sonra gittikçe gelişti. Büyükler kamp için balolar tertipliyor, bilet satıyorlardı. Mesela Jarden'de, Teos'un yerinde yemekler tertipleniyordu. Hatta bir keresinde kampın yemeğine Marc Aryan'ı²⁰ getirmişlerdi, *maması* da beraberinde gelmişti. Beraber resimlerimiz de vardı. Sonra iskelede Pergola vardı. Orada da kampa gelir sağlamak için yemekler tertiplenir, çekilişte verilmek üzere hediyeler toplanırdı. Aadada eğlenceler çok olurdu ama hatırladığım kadarıyla burada pek *Hay* düğünü olmamıştır. Türklerin düğünleri olurdu. Gördüğüm tek *Hay* düğünü Murat Kebapçısı'nın en üst katında oturan bir arkadaşımın kızının düğünüydü. Buradaki kilisede rahmetli Mutaşyan²¹ evlendirmişti onları. Düğün değil ama *gınunk*²² çok olurdu, benim *gınunkum* da burada olmuştur.

Ayrıca adada Türk, Ermeni, Rum diye bir ayırım yoktu. Hepsi çocuktan itibaren beraber büyüdükları için kimse kimseye düşman gözüyle bakmıyordu; 'gâvur' diye bir şey yoktu. Düşmanlık, yani kötülük yoktu içlerinde. Mesela benim kardeşim Heybeli Lisesi'nde okudu. Veli toplantısı olduğu zaman *mamam* gidiyordu durumunu öğrenmek için. Müdür, "Madam, 463 talebenin içinde yegâne talebemiz oğlunuz" diyordu, yani o kadar sevilirdi.

18 1966 yılında Karagözyan Okulu'ndan Yetişenler Derneği'nin kullanımına tahsis edilen, her yaz döneminde 150-200 kız ve erkek öğrencinin kaldığı Kınalıada Kampı Çocuk Dinlenme Evi.

19 Şnorhk Kalustyan (1913-1990): Türkiye Ermenileri 82. Patriği. 1961-1990 döneminde Patriklik eden Şnorhk Sırpazan özellikle Anadolu'dan göç eden Ermeni çocuklara sahip çıkışı ile halkının 'baba'sı olarak nam salmıştı.

20 Fransa doğumlu Belçikalı Ermeni şarkıcı. Asıl adı *Henry Markarian*.

21 II. Mesrob Mutaşyan (1956-2019): Türkiye Ermenileri 84. Patriği.

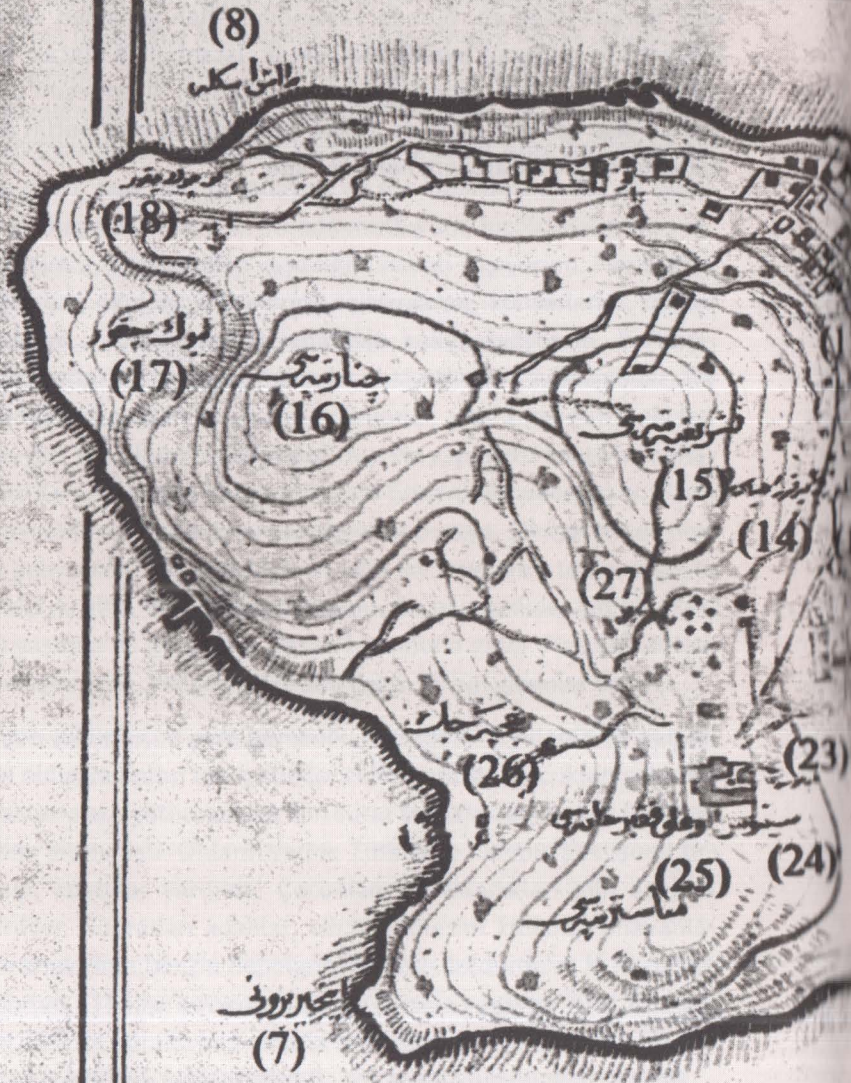
22 *gınunk* (Erm.): Vaftiz.

Hangi seneydi hatırlamıyorum ama bir komşumuzun Kanada’ya göç etme hikâyesini hiç unutmam. Veda etmeye büyük oğullarının karısı gelmiş, mamamın boynuna sarılıp, “Ah tantik menk gertankgor gazadinkgor inşallah tuk al gazadik”²³ demişti. Yani ne hissediyor ne görüyorlardıysa, öyle bir kurtulma arzusu! Ama üstünden elli sene geçti, ben hâlâ buradayım ve son nefesime kadar da buradan gitmeye niyetim yok. Burada mutluyum, hiçbir şikâyetim yok. Korkusuzca, aynı eskiden yaşadığım hayatı yaşıyorum. Her özgürlüğüm var; okulum, kiliselerim, tiyatrolarım, konserlerim, ruhani liderlerim... Kendi ismimi rahatlıkla kullanabiliyorum. Yurtdışına gidiyorlar da ne oluyor! Kendi şahsiyetlerini kaybediyorlar. Bir Amerikalı oluyorlar, bir Fransız oluyorlar, yani Ermenilikle ilgileri kalmıyor. Yok efendim Hristiyan’mış. Ne yapayım Hristiyan olmalarını? Sen Amerikalı oluyorsun, yani Ermeni olmuyorsun ki. Haziran ayı oldu mu kendilerini dar atıyorlar buraya. Şikâyetçiysen niye geri geliyorsun? Bir arkadaşımın oğlu iki sene önce tek çocuğuyla Florida’ya gitti, ikincisi orada doğdu. Bu pandemide, biri bir öteki yedi yaşında iki çocuğunu alarak İstanbul’a geldi. Nasıl bir özlem duymuşsa artık, her şeyi göze alıp geldi. Bütün gidenler de öyle...

Biz çok şükür hiçbir yere gitmedik. Mesela 60’lı yıllarda bir zaman nasıl olduysa Kamp’taki çocuklar zehirlenmişti. Çocukları şehirdeki hastanelere götürebilmek için sürat teknesi olan birkaç Hay’dan yardım istenmişti. Onların yerine Türkler, o kampın yokuşunu tırmanıp, koştular yardıma. Çocukları kucakladıkları gibi aşağıya indirdiler. Sonradan adalılar, sürat teknesini kullandırtmayanların teknelerinin benzin depolarını şekerle doldurdular ki bozulsun motorları. O kadar birbirine bağlıydı burada yaşayan Türk, Ermeni, Rum. Ben de burada hep onlarla büyüdüm. Ailemle birlikte biz onlardan çok büyük iyilikler gördük, çok güzel komşuluklar yaşadık.

23 “Ah tantik menk gertankgor gazadinkgor inşallah tuk al gazadik.” (Erm.): “Biz gidip kurtuluyoruz, inşallah siz de kurtulursunuz.”

Herkese soruyorlar “Memleket neresi?” diye. Benim memleketim yok ki, memleketim Kınalıada. Yani Kınalı’dan başka bir yer bilmem ben. Burada doğdum, burada yaşlandım. Allah gecinden versin, biliyorum ki mezarım burada olmayacak, İstanbul’da olacak. Mezarımız Üsküdar’da olsun istiyorum, çünkü ben ölsem eşim bana gelir, o ölse ben ona giderim. Yoksa mezarlığımız bile, bütün aile, babamın bütün akrabaları, hepsi burada.

قَتْلِي اِيْلَه

(1) Kinalıada	(14) Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Kilisesi
(2) vapur iskelesi	(15) Teşrifîye Tepesi
(3) deniz hamamı	(16) Çınar Tepesi
(4) polis mevkii	(17) Büyük Çukur
(5) liman	(18) Küçük Çukur
(6) kablo	(19) Panayia Rum Ortodoks Kilisesi
(7) İncinir Burun	(20) Fırın Sokağı
(8) Taş İskelesi	(21) Sakız Ağacı
(9) Sakızlı	(22) Mür doğlu
(10) Andon Sokağı	(23) Ayios Hristos Manastırı
(11) deniz hamamı	(24) Sinyosoğlu Fakirhanesi
(12) İskele Caddesi	(25) Manastır Tepesi
(13) Zeytinlik Caddesi	(26) Rum Mezarlığı

Görüşülen kişi 1994 İstanbul doğumlu, kadın, sanat tarihçisidir.

Mülakatlar 29 Ağustos 2020’de, İstanbul’da, çevrimiçi ortamda yapılmıştır.

Bütün arkadaşların evine gelebiliyor

Hem dinî kimliğine hem de millî kimliğine çok değer veren, bunu ön planda yaşayan bir ailenin ortanca kızıyım. *Mamamla*¹ babam 1991'de evlenip, Bakırköy'e taşıyorlar. Benim iki *kuyriğim*² var. Büyük *kuyriğim* 1993'te, ben 1994'te Bakırköy'de doğuyoruz. Diğeri benden on yaş küçük, o da biz Yeşilköy'e taşındıktan sonra doğuyor.

Çocukluğumu düşününce gözümde önce Kınalıada canlanıyor; ilk bisikletim, her pazar kiliseye gitmelerimiz, oradaki *şabik*³ giyme ritüellerimiz, boyama yapmalarımız, koroya katılmalarımız... Oradaki arkadaşlarım, ilk arkadaşlarım... *Mamamın* zoruyla olmadan, kendi kendime tanıştığım arkadaşlarım, misket oynamalarım...

Arka deniz

Kınalıada'da Ermeniler çok olduğu için her zaman dışarıda, kendi arkadaşlarımızın içindeydik. Yazları okul biter bitmez evi kapatır,

1 *mama* (Erm.): Anne.

2 *kuyrig* (Erm.): Kız kardeş.

3 *şabik* (Erm.): Ermeni Kilisesi'nde mugannilerin giydiği entari.

vapurla adaya gider, üç ay kalır, sonra geri dönerdik. Ada hem kuy-
riglerim hem benim için cennet demekti. Sadece oyun oynuyorsun,
bütün arkadaşların evine gelebiliyor. Doğum günün oluyor, sokakta
kim varsa evine doluşuyor. O yıllarda bir çocuğun, en azından benim
gibi çocukların isteyebileceği her şey vardı. Bu sebeple, benim için
çocukluğum eşittir Kınalıada, Kınalıada eşittir mutluluk, özgürlük.

Denize adanın arkasından girer, oraya ‘arka deniz’ derdik. Arkadan
denize girmek daha eğlenceliydi. Hem deniz daha temizdi, hem
daha genişti, hem de sadece Haylar⁴ olurdu. Arka denize giden yol,
o yolda dinlediğimiz müzikler, o yoldaki eğlence... Çok uzak bir yol
da değil, belki Korkut’tan yarım saat yürüyorsun (adanın tepesine
en yakın mahalle) ama işte, dünyanın en keyifli yoluydu. Adanın
tepesine çıkıyorsun Korkut’tan, tepeden Sivriada’yla Yassıada’yı
görüyorsun. Aşağı o patikalardan iniyorsun, ayazmayı görüyorsun.

Kınalı’da, sokakta birlikte oynadığımız Müslüman arkadaşlarımız da
vardı. Birinci ya da ikinci sınıftayım, hep birlikte otururken Müslü-
man bir arkadaşımın ayağına bir örümcek tırmanmıştı. Ben de iyilik
olsun diye, “Aaa! Ayağında örümcek var” diyecek oldum. Sonra, dur
iteyim, alayım derken, küçük bir hamle yaptım. Herkesin içinde çok
kızmıştı bana, “Sen nasıl örümcek gibi kutsal bir hayvana böyle bir
şey yapabilirsin” diyerek azarlamıştı. Çok üzölmüştü. Bu benim
insanların insanlardan ayrıldığını anladığım ilk andı. Sonra büyü-
dükçe daha farklı şeyler yaşıyoruz; anlıyorsunuz ki kimlikleriniz fark-
lı, arkadaş bile olsanız, her gün aynı yemekleri de yeseniz, her gün
aynı msketi de oynasanız, aynı mendil kapmacada aynı takımda bile
olsanız, anlıyorsunuz bir şey var, bir farklılık var, bu size sezdiriliyor.

Korkut’taki ev sahibimiz, hemen bir arka apartmanımızda otururdu.
İlk Türk ailedir ailecek sevdiğimiz, görüştüğümüz. Hatta belki de
tektir. O zaman da onlardan farklı olduğumuzu bilirdim. İki çocukları
vardı, Murat’la Gamze. Bizden dört-beş yaş küçüklerdi. Aklim almı-
yordu pazar günleri bizimle kiliseye gelmemelerini, çünkü kilisede
çocukları eğlendiriyorlardı, korodaydık, el işi yapıyorduk. “Onlar niye

4 Hay (Erm.): Ermeni.

gelmiyor?” diye düşünmeye başlayınca anlıyoruz, onlar gelemmez çünkü, gelmezler. Ama onları da seviyoruz, birlikte oturuyoruz, yemek yiyoruz, *mamam* sohbet ediyor onlarla, onlar da bizim komşumuz, ev sahibimiz...

Vartavar⁵ zamanı adada büyük şölen olurdu. Sokakta herkes birbirine su atar, eğlenir. Sokaktaki *Dacikler*⁶ de sudan nasibini alırdı. Üzüm Bayramı (*Asdvadzadzin*)⁷ zamanı herkes kilisede olurdu. Kiliseden sonra ellerimize alabildiğimiz kadar üzüm alıp ağzımıza tıkdık, ağzımıza ne kadarını sığdırabiliyoruz diye. Korkut’a birlikte çıkılır, kızlar birbirine gider, üzüm yenir, sohbet edilirdi. Şimdiyse *mamama* soruyorum, “Vartavar ne zaman?” diye. O zamanlar öyle değildi ki, Vartavar’a da üzüm okunmasına da gün sayardık. Bayramlar çok büyüktü o günlerde, şimdi hiç öyle değil.

Çocukluğumun Bakırköy’ünün Kınalıada’yla hiç alakası yok. Bakırköy hapishane gibi. Samatya’da, Sahakyan’da⁸ okuyoruz. Anasınıfını, ortaokulu, liseyi Sahakyan’da okudum. Arkadaşlarımın çoğu zaten Samatyalı. Bazen ilkokuldayken birlikte toplandıkları günlerden bahsediyorlar. Benim hiç böyle anılarım yok, Bakırköy’de hepsinden uzaktaydım. Bakırköy’de sokağa çıkmamamızın asıl sebebi arabaların bize çarpma ihtimaliydi, Ermeni oluşumuz değil. Orada Ermeni arkadaşım da yoktu zaten, evine gideyim, oturayım. Kuzenler vardı ama aynı şey değil; arkadaş da istiyorsun, kendi çabanla bağlandığın birilerini de istiyorsun. Komşularımız da gelip gitmezlerdi, biz de gidip gelmezdik. Bunun Ermeni olmakla temelde bir bağlantısı olmasa da dallanıp budaklandığı zaman muhakkak vardır.

-
- 5 Hristiyanlık öncesinde Tanrıça Asdğig’in nehirde yıkınışının kutlandığı bayram olan Vartavar, Hristiyanlıktan sonra İsa Mesih’in ‘suret değiştirme’ günü olarak kutlanan *Baydzaragerbutyun*’la birleştirilmiştir. ‘Su Bayramı’ olarak da anılan Vartavar gününde güvercinler uçurulur, güller saçılır, insanlar birbirini ıslatır, bu gelenekle Nuh Tufanı anılır.
 - 6 *Dacik* (Erm.): Ermenilerin Türkiye’de yaşayan Müslümanlar için kullandığı bir sıfat.
 - 7 Apostolik Ermeni Kilisesi’nin geleneklerine göre, her yıl 15 Ağustos’a en yakın pazar günü kutlanan *Surp Asdvadzadzin* (Meryem Ana’nın Göğe Yükselişi) Yortusu’nda, ayinin ardından üzüm yeme yasağı kalkar. Üzümlerin olgunlaşmadan tüketilmemesi, Hristiyanlık öncesi döneme dayanan bir âdettir.
 - 8 Özel Sahakyan Nunyan Ermeni İlköğretim Okulu ve Lisesi.

Mimari anlamda adada fazla bir değişim olmadı; belki on senede üç tane yeni bina eklenmiştir. Eskiden herkes birbirini tanırdı. Biri-ni gördüğümüzde bilirdik nerede oturduğunu, annesinin babasının kimler olduğunu. Türk olsa bile bilirdik, ki o zaman zaten çok az-lardı. Şimdi hiç öyle değil. Yan komşu kimdir? Yan evi bu sene kim kiraladı? *Dacık* midir? *Dacık*’se kimdir? Hiçbir fikrim yok. Her sene değişiyor. Adanın nüfusu çok arttı, kumaşı da çok değiştı. Böyle de-ğildi ada, ada dediğin bir ekoldü resmen, artık kalmadı öyle bir şey. Komşuluk anlamında da çok değiştı. Kimse kimseye sahip çıkmaz oldu. Geçenlerde büyük bir kavga çıktı, babalar birbirine girdi. Bir komşu da çıkıp demedi ki “Siz ne yapıyorsunuz, ne ediyorsunuz?” Eskiden olsa elli tane adam kavgayı barıştırmak için koşardı. Çok değiştı her şey, farklılaştı, üzülyorum böyle görünce.

Mamam şu anda 50 yaşında. *Mamamlardan* sonraki kuşak, yani 35-40 yaş arası anneler, nispeten üniversite okumuş, çalışan anneler. Türkler için de bu böyle, Ermeniler için de. Onlar çocuklarını daha çok akıllı telefonla, tabletle büyüttüler. Böyle büyüdükleri için so-kaktan, arkadaşlıklardan bir kopma oldu. Birbirinin arkasını kolla-mak bizim zamanımızdaki kadar değerli bir şey değil artık. Şimdi hangi telefona sahip olduğun, telefonunda hangi uygulamaları kullandığın önemli. Bunun milliyetle alakası yok, içinde olduğumuz çağla alakalı. Çocuklar birbirinden koptukça bence iyilik de azalıyor.

“Yaşarsa bizle yaşar, ölürse bizle ölür”

Biz Bitlisliyiz. Yayımlar⁹ hem *mama* hem baba tarafından, ikisi de Bitlisli. Yayımlar çok çekmişler Bitlis’ten gelirken. Çok zulüm gör-müşler Bitlis’te Türklerden. *Mamamın* *maması*, yayam anlatır; köye jandarma gelir, herkes saklanırmış. *Maması* yayamı kaçarken do-ğurmuş, o yüzden bana yayamın adını koymuşlar. Ama asıl adı Pe-rişan. Köyde ona *Perişan* derlermiş, çünkü *perişan* bir hâldeymiş.

9 *yaya* (Erm.): Büyükanne.

Hatta kaçarlarken, yayamın babası *mamasına* diyor ki, “Bu kız ölecek burada, bunu sürünür bu kız, hepimiz sürünürüz.” *Maması* da, “Yaşarsa bizle yaşar, ölürse bizle ölür” deyip alıyor yanına, böylece devam ediyorlar yola. Yayam o şekilde hayata tutunuyor.

Dedemle birlikte Bitlis’ten İstanbul’a geldiklerinde yayam 25-30 yaşlarında. Yani benim kadar, benim bilincimde. Dört çocuğu var, bir de teyzeme hamile. Önce Kumkapı’ya geliyorlar. Kumkapı’da birkaç seneden çok kalmıyorlar, çünkü iş bulmaları, çalışmaları gerekiyor. Adadaki kampa bir kapıcı gerektiğini öğreniyorlar.¹⁰ Yaz-kış orada kalacak, bahçeyle, alışverişle ilgilenecek, kampı yaz sezonuna hazırlayacak bir aile gerekiyor. Bizimkiler de talip oluyorlar, Kumkapı’dan kalkıp adaya geliyorlar. Benim *mamam*, dayımlar, teyzem hep birlikte, burada büyüyorlar, çocuklukları Kınalı’da geçiyor.

Kampta kapıcılık yapmaya başlıyorlar ama orada da Türklerin onlara çektiydikleri bitmiyor. Kışın tehdit telefonları gelirmiş; açarlarmış telefonu, sizi şöyle yapacağız, senin karını şöyle yapacağız, çocuklarına böyle yapacağız... Tehditlerden korktukları için bayağı saklanmış *mamamlar*; yan apartmana mı, iki sokak arkaya mı, öyle bir yerlere gitmişler. Yayamın bizi sürekli çekip çevirip, “Aman Türklere dikkat edin, *Daciklere* dikkat edin” demesi bundandır. Bir elin parmaklarını geçmezmiş onlara destek olan Türklerin sayısı. Bir eski ev sahibimiz var, yukarıda Korkut’ta, onlar çok yardımcı olmuşlar. Sonraları eski Kınalı sakinlerinden yayama yardımcı olan Türk dedeler var. Böyle yaz-kış on seneye yakın kalıyorlar adada. Dedem erken yaşta vefat edip ada hayatı da zorlaşmaya başlayınca, İstanbul’a temelli iniyor, Kurtuluş’a geçiyorlar.

Yayamın hiç kolay bir hayatı olmamış. Eminim pek çok yaya-dede de onun gibi gün yüzü görmemiştir. Eşini çok erken bir yaşta kaybedip, beş çocuğuyla kalakalıyor. Zaten nasıl doğduğun belli... Geliyorsun buraya, kardeşlerin burada, kuzenler, teyzeler, dayılar

¹⁰ 1966 yılında Karagözyan Okulu’ndan Yetişenler Derneği’nin kullanımına tahsis edilen, her yaz döneminde 150-200 kız ve erkek öğrencinin kaldığı Kınalıada Kam-pı Çocuk Dinlenme Evi.

herkes burada. Bütün Bitlisli Ermeniler yavaş yavaş nasıl köyden geliyor, onlar da bir şekilde geliyorlar. Herkes birbirine tutunuyor. Bütün kuzenler kardeş gibi, belki senelerce, on kişi bir göz odada yaşamışlardır Kumkapı'da, hatta belki Kurtuluş'ta da. Öyle öyle yetişip büyüyorlar ve birbirlerini hep kolluyorlar.

Yayamla olmak beni her zaman çok mutlu etti, çocukla çocuk olan bir kadındı. Çok sevdiğiniz bir insanın acısını siz yaşamamış bile olsanız benimsiyorsunuz. Nasıl ki çok sevdiğimiz insanların mutluluğunu benimsiyorsak, acılarını da benimsiyoruz. O yüzden böyle hikâyelere vakıf olmak, onlar tarafından böyle hikâyelerin size aktarılmış olması çok önemli. Ben yaşamamış bile olsam sanki yaşamışım gibi hissediyorum. Yayılarımla, dedelerimin yaşadıkları her zaman aklımda. Unutacak değiliz sonuçta, yaşandı bitti, tarihin belki tozlu sayfalarında kalacak bir zaman sonra, ama birileri bunları yaşamış olacak, birileri bu acıyı çekti. Ben de acılara tutunmayı severim, insanı daha dik yapar, daha dik ilerletir. Düşmanlık duygum yok ama onların yaşadıkları aklımın her zaman bir yerinde durur.

Bir göz odada dokuz kişi

Babamın babası yayamla evlendiğinde aradaki yaş farkı çok fazla. Yayam 13-14 yaşlarında evleniyor. Dedem 30'larının sonunda olmalı. O dönemlerde Bitlis'te bir erkeğin o yaşlarda evlenmesi çok uç bir olaymış, en geç 20 yaşında evlendirilmiş erkekler. Dedemin yedi tane çocuğu oluyor; ikisi kız, en büyükleri babam. İki hanımdan biri sarışın mavi gözlü, diğeri esmer, güzel bir kız. İkisi de henüz çok küçükler, ama köydekiler öyle küçük filan dinlemiyor, dediğim gibi 13 yaş evlilik çağıdır yani regl olan kız, evlendirilir. Dedeme diyorlar ki, "Biz Aylin'i istiyoruz." Türk bir adam, Bitlis'te epey lafı sözü geçen biri, Aylin halamı almak istiyor. Dedemi tehdit ediyorlar, "Vermezsen kaçıırız" diye. Dedem "Bizde bunlara verecek kız yok" diyor ve Ermeni nüfusun kalabalık olduğunu bildikleri Mardin'e göçüyorlar.

Babam Mardin’de ancak birkaç sene okula gidebiliyor. İlkokul mezunu bile değil babam, okuma yazmayı öğrenebiliyor sadece. Mardin’den babamı sekiz - dokuz yaşlarındayken İstanbul’a dayısının yanına gönderiyorlar. O zamanlar Kapalıçarşı’da herkes, doğudan gelen her Ermeni gibi, dayısı da kuyumculuk işinde. Babam da Çarşı’da çırak olarak çalışmaya başlıyor. Babamın yanına teker teker diğer amcalarım geliyor. Sonraları dedemle yayam, kızlarıyla birlikte geliyorlar. Onlar da Kumkapı’ya geliyorlar ve onlar da gene tek göz bir odada, dokuz kişi yaşamaya başlıyorlar.

Dedem kuyumculuk yapmamış ama onun dışında türlü türlü işte çalışmış. Çocuklarının hepsi kuyumcu çırağı oluyor; biri gümüşçünün yanına, biri saatle ilgili çalışan birinin yanına gidiyor. Kızları çalıştırmıyorlar. Yayam da çalışmıyor. Zamanla, İstanbul’a alıştıkça, kızları okula gönderiyorlar. Babam dışında diğer amcalarımın biri ilkokul mezunu, biri lise mezunu oluyor, aralarında üniversite mezunu yok.

“Bitlisliyim ben”

Mamamın maması olan yayam, beş altı yıl öncesine kadar Bitlis’e arada bir gider gelirdi. Şijer yapmaya giderdi. Şijer yoğurdun damda güneş görüp hafif katımsı bir hâle getirilmişidir. Üstüne acıyı döküp yersin, ben çok severim. Yayamın az sayıda tanıdıkları da vardı o sıralar, ama şimdi ne yayam istiyor gitmeyi, ne bir başkası. Çok değişmiş artık oralar. Yayamın orada artık hiç Hay kalmadığını söylemiş olması, o henüz görmediğim Bitlis’in benim kalbimi kırmasına yetti gerçekten. Ama bir gün gidip göreceğim. Her şeyin bir başlangıç noktası var. Ben de bakabildiğim kadarıyla kendi başlangıcıma bakmak istiyorum. Şöyle bir tepeden tırnağa, kuş bakışı. Benim atam, benim yayam nerede doğmuş, nerede görmüş, nereden su içmiş, paçalarını sıvayıp hangi tarladan bir şeyler toplamış, ona bir bakmak istiyorum. Biz nereden halamı kaçırmışız, dedem nereden ailesini almış götürmüş... Bir bakmak istiyorum. Herkes merak eder kendi geçmişini, etmelidir de. Bu insanın kendini merak etmesiyle başlıyor. Bitlis’le aramda böyle bir bağ hissediyorum. Çok sevdiğim insanların bir bağı

var orayla. O bağ benim hiç görmemiş olduğum o yeri sevmemi sağlıyor. Her yerde, hem de çok gururlanarak “Bitlisliyim ben, *mamamla* babam kuzendir” demem ondan. Ama gidip Bitlis’e yerleşmem. Ben buraya alıştım, burayı biliyorum, İstanbul’u biliyorum, denizi biliyorum, Bakırköy’ü, Yeşilköy’ü, Samatya’yı biliyorum. Buralardan kopmak, kendi çocukluğumdan kopmak, benim için çok zordur.

Dedim ya *mamamla* babam kuzen. Aralarında yedi yaş var. Kumkapı’daki evlerinde aileleri birbirlerini ziyaret ettikleri bir gün karşılaşıyorlar. Babam *mamamı* görüyor, çok beğeniyor. Kuzen oldukları için evlenmelerine önce bütün akrabalar karşı çıkıyor ama babam dinlemiyor. Romantik de bir hikâyesi var. Babam bunu anlattığında çok mutlu olur, o nedenle ben de onun mutluluğunu biraz paylaşmak için anlatmak istiyorum. *Mamamın* Alis adında bir arkadaşı var. Arada Alis, *mamamla* babamla birlikte gezmeye gidiyor. Bir gün babam *mamamı* iş çıkışı arabayla alıyor. Ön koltuğa oturuyor *mamam*. “Nereye gideceğiz?”, “Ne yapalım?” diye konuşurlarken *mamam* “Ben sana Alis’i düşündüm” diyor. Oysa babam ilk gördüğünden beri koymuş kafasına *mamamı*. *Mamamsa* kendi arkadaşını söylüyor, çünkü kuzeni o yanındaki akrabası yani. Babam da diyor ki, babamın anlatışıyla anlatacağım, “Ben çektim hemen sağa, frene bastım, elimi koydum böyle elinin üstüne, ‘Bana bak! Ya sen olursun ya sen!’ dedim. Sonra *maman* da ikna oldu.” Sonra sonra herkes ikna olmuş, herkes alışmış.

Sevilmediğimizi bilmiyorduk

Ermeni olmakla Hristiyan olmak çok aynı şeylerdi küçükken. Beşinci sınıftayken, bir 19 Mayıs töreninde, biz de yürüyeceğiz. Büyük bir stattaaydık diye hatırlıyorum. Önde en iri, en uzun boylumuz bir erkek bayrak taşıyacak. Onun yanında da bizim okuldan bir kız okulumuzun flamasını taşıyor. Hep birlikte yürüyoruz, belki orada otuz tane, elli tane okul var. Fatih’teki bütün okullar orada toplanmış. Biz geçerken alkışlamıyorlardı, onu hatırlıyorum.

Yedinci sınıfta trenle gidip gelenler oluyordu okula, Bakırköy’den, Yeşilköy’den. O zamanlar trenler de eski trenler. Kapısını elinle açıp

kapattığın trenler. “Yok benim haçımı çekti biri, yok beni itmeye ça-
lıştılar, bana laf attılar” diye mevzular duymaya başlıyoruz.

Sonra sekizinci sınıfta mıydı, lise çağında mıydı, emin değilim, mü-
nazaraya katılıyoruz. Münazara ve bilgi yarışmaları. İki grupta da
olduğum için çok gururlanıyorum. Fatih çapında, İstanbul çapında,
Türkiye çapında yarışmalara katılıyoruz. Güzel de bir ekibiz, hakika-
ten kafası çalışan kızlı erkekli bir takımız. Oraya gittiğimiz zaman ar-
tık son etaplara kalmışız, tartıştığımız konu da “Okullarda üniforma
olmalı mı, olmamalı mı?” gibi bir konu. Bizim de, onların da iki daki-
ka süresi var. Gelip bize “Aaa, bunlar Ermeni” deyip şaşırdıklarında
ben de çok şaşırmıştım. Yani diyorum ki, biz yaşıyoruz ama bizim
yaşadığımızın farkında değil mi hiç kimse? Oysa baktığın zaman mü-
nazarada, bilgi yarışmasında, son etaplara kalmışız bir sürü okulu
eleye eleye, onlar da öyle. Bu insanların kendi topraklarında azınlık-
ların yaşadığını da bilmeleri gerekmez miydi? Ama bilmiyorlardı. Biz
de sevilmediğimizi bilmiyorduk, en azından ben bilmiyordum.

İstanbul Üniversitesi’ne başladığımda işler biraz değişti. Kapalı bir
çevre içinde olduğumuzun aslında liseden beri farkındaydım ama
üniversitede ‘kapalı çevre’ içinde olmak ne demek, onu tam olarak
anlamış oldum. İlk aylar çok zorlandım. Tanıdığım hiç kimse yoktu.
Tanışmak için bir şey yapmak istiyordum ama çekiniyordum. Sonra
sonra, derslerde söz ala ala, biraz kendimden bahsede bahsede ısın-
dım üniversite ortamına. Bir de adım onlara göre farklı. Mesela hoca
sınıfta listeden tek tek isimleri okuyor, Ahmet, Mehmet, Ayşe... Son-
ra sizin adınıza geldiğini anlıyorsunuz. Böyle bir duruyor, okuyamıyor,
çünkü çok aşına olunan bir isim değil. Ben hemen söz alıp “Burada-
yım!” diyorum. Adımın farklı olması bir nevi işime yaradı, yoksa belki
daha uzun sürecekti kendimi fark ettirme ve adaptasyon sürecim.

“Aman dikkat edin”

Ermeni olarak yaşamak zor demek istemiyorum, ‘zor’ çok genel
bir kavram. Bende daha çok izole olmuşluk duygusunu çağırıştırı-
yor Ermeni olarak yaşamak. Geçtiğimiz sene formasyon aldım.

Bu arada da çok güzel bir okulda, bir Anadolu lisesinde, İngilizce öğretmenini olarak stajımı yaptım. Anadolu lisesinin de iyi öğrencisi kötü öğrencisi var. İngilizce öğretmenini dersi bana bırakıp dışarıda sigara içmeye çıkıyordu, ben çocuklara ders anlatıyordum. Çok da severim Türk öğrencileri, genç Türk öğrencileri incelemek bana çok heyecan verir. Biz hiç öyle onlar gibi değildik, benim hiç onlar gibi bir dönemim olmadı. Ya da şimdi kardeşime bakıyorum, aşağı yukarı aynı yaşlardalar, onun sınıfı da öyle değil, kendi de öyle değil. Staj gördüğüm Anadolu lisesinde örneğin, çocuk sınıfın en yaramazı, öğretmen, “Bu çocuk sınıfa gelmese de olur” tavrında ve o çocuk bana derste diyor ki, “Hocam, siz Refik Halit Karay’ın şu şu kitabını okudunuz mu? Tavsiye ederim size.” Şimdi bunu diyen bir çocuğa onlar diyorlar ki, “Bu çocuk derse gelmese de olur, bu çocuk boş.” Ermenilerde bunu söyleyen bir çocuğu biz alırız, başımızın üstüne koyarız.

Bizde kendini yetiştiremedin mi izole oluyorsun. Bütün gerçeklerden izole olmayı kastediyorum, sadece eğitimden, kültürden, bilgiden izole olmayı kastetmiyorum. Hayatın gerçekliğinden izole olmayı kastediyorum. Kardeşlerim arkadaşlarıyla gezmeye gittiğinde, “Aman dikkat edin” diyorum. Diyorlar ki, “Neye dikkat edeceğiz?” O kadar haberleri yok. Biraz daha uyanık olmalarını isterdim. Onların yaşlarındaki Türk öğrenciler öyleler. Kendimi her şeye kapatırsam korumuş olurum mantığıyla biz de sakınıyoruz onları bazı gerçeklerden. Ben, bizim bir üst kuşağın yaşadığı zorlukları yaşamadım, böyle yapmalarını onlar açısından mantıklı buluyorum, ben de aynı şeyleri yaşamış olsam, belki ben de aynılarını yapardım. O yüzden bizi izole etmelerini doğru bulmuyorum ama anlıyorum diyebilirim. Koruma içgüdüleriyle yapıyorlar. Hâlâ bizde bir Türk gelin ya da Türk damat almak ölüm gibi bir şeydir. Evlenmiş, seneler geçmiş, yirmi senelik evli belki, “Arman’ın karısı ne yapıyor?” Türk almış mesela, adı Ayşe. Ayşe demez kimse, “Hee, o Dacik olan mı?” der. Karısı isterse melek olsun, çok iyi bir insan olsun, onun bir kimliği yok gözümüzde, onu tanımlayan şey ‘Dacik’ olması, Türk olması.

Atalarımın yaşadıklarının temel sebebi Hristiyan olmaları

Bugünkü hâlimin içinde altı yaşında yaşadıklarım da var, on yaşında gördüklerim de var, 15 yaşında güldüğüm şeyler de var. Onların hepsinin evrimleşip, toplanıp gelmiş bir hâliyim. Ermeni arkadaşlarımla, Rum arkadaşlarımla geçmişlerimiz eskilere dayandığı için, ortak atalarımız belki kardeş oldukları ya da ne bileyim aynı topraklarda aynı acıları görerek büyüdükleri için, kendimi onlara her zaman daha yakın hissediyorum. Her zaman inanıyorum ki aynı acılardan, aynı mutsuzluklardan, kederlerden gelmiş insanlar birbirine hep daha bağlı oluyorlar. Demiyorum ki benim hiçbir akrabam *Dacik* alamaz. Sadece kendimize yakın görme, ait olma anlamında isterim ki kendi milletimizden, kendi cemaatimizden birileriyle olsun, hem arkadaşlıklar hem evlilikler, içerden olsun.

Ermeni olmak ve Hristiyan olmak birbirinden çok ayrılan iki kavram değil. Bence bunun temeldeki sebeplerinden bir tanesi Hristiyanlığı ilk kabul eden millet olmamız, ikincisi zulüm görmüş olmamız. Atalarımın yaşadıklarının temel sebebi Ermeni olmaları değil Hristiyan olmaları. O ikisi birbirini besliyor, o nedenle Ermeni olup Müslüman olmak bizim kabul edebileceğimiz şeyler değil. Hatta Ermeni olup ateist olanları bile daha çok kabul ediyoruzdur.

Eskiden, “Allah nedir, Tanrı nedir, bir güç var mıdır yok mudur?” arayışlarındayken kendimi dindar biri olarak görüyordum, öyle kabul ediyordum. Artık değilim. Kiliseyi dinî bir vecibeyi gerçekleştirdiğim yer olarak değil, cemaatin toplandığı bir yer olarak görüyorum.

Bizim bir üst kuşak da, inanmasalar bile oturup Allah’ı, dinleri tartışmazlar. Onlar için bu bir tabudur. Biz öyle değiliz. Bizim kuşağımız tartışır. Zaten kiliseye gitmez. O yüzden iki kuşak arasında çok sivri, çok bariz bir fark var. Bu biraz geleneklere olan bağımızla alakalı, geleneklerden koptukça başka şeylerden de kopmuşuz. Geleneklere onlar kadar bağlı değiliz ama bu “Kilise nikâhı yapacak mıyız, yapmayacak mıyız? Çocuğumuzu vaftiz ettirecek miyiz, ettirmeyecek miyiz?” diye değildir. Bu gibi gelenekler sorgulanmadan kabul edilmiştir. Biz teknolojinin içine doğduk. Bu bizi bazı şeyleri daha çok sorgular hâle getirdi, geleneklerin gerekliliğini de

sorgular olduk istemedim. Ama bizim üst kuşağımız öyle değildi. Onlar “Benim anam babam bana bunu söylüyor, demek ki doğru olan budur” deyip yaptılar. Teknolojiyle, iletişimle bizim önümüze daha fazla seçenek geldi. Biz, bizim için doğruyu, iyiyi, yanlışı seçer olduk. Biz derken, bizim kuşağın gençlerini söylüyorum, yalnızca Ermeni gençleri değil.

Suç babadan oğula geçmez

İnsanların duygularının bu kadar görmezden gelinip tarih bilimine indirgeniyor olması bana çok yavan geliyor. Bu acılar yaşanmış! Soykırımı devlet kabul etse ne olur, etmese ne olur. Yayamın yaşadığı acıyı dindirebilir mi? Benim atalarımın ya da ondan öncekilerin yaşadığı duyguları, o kederi, o kayıpları ne geri getirecek ki! Tarih-tan ders çıkarılması gerekir, evet. Bundan çok şey öğrenilir, evet. Ama bazı insanlar o tarihi yaşadı. Şimdi bizim titreyerek okuduğumuz satırları birileri bir gün yaşadı ve o birileri benim yayam, belki birinin dedesi, başkasının halası, teyzesi... O yüzden bununla yüzleşsek ne olur, devlet bunu kabul etse ne olur... Suç babadan oğula geçmez. Şu an ben bunu çok soğuk bir yürekle söylüyorum ama bunun yükünü niye üç kuşak altı çeksin ki? “Senin acını paylaşıyorum kardeşim” demesi yeterli benim için. Zaten fazlasını da beklemiyorum, fazlasını yapmasına gerek olduğunu da düşünmüyorum.

Tadını tuzunu oradakiyle alıyor

Hayastan’a gitmeye hevesli değilim, merak da etmiyorum. Evet, Hayastan’ı merak etmiyorum. Genellikle Ermenilerin Ermenistan’a gitmiş olması beklenir. Gidenlere sorsanız nasıldı diye, verilen cevap hep şudur: “Hiçbir şey yoktu” olur, “Şöyle çok eskidi, böyle kötüydü”... Ben de merak etmiyorum, hiç de özenmiyorum. Hayastan Hayları hiç değişmemiş, kendileri nasıllarsa yetiştirdikleri kuşağa da aynılarını aktarıyorlar. Eminim onlar da kendi çocuklarını aynı şekilde yetiştirecekler. Biz öyle değiliz, yüzümüzü biraz daha Batı’ya dönebiliyoruz en azından.

Dünya'nın başka başka yerlerindeki Haylar da çok uzak geliyor bana. Kanada'da, Portekiz'de, Fransa'da... Onlarla aslında ortak bir geçmişimiz, ortak bir acımız var ama şimdiki zamanda, bugünde buluşamadığımız için, aramızda bir bağ var mı, bunu hissedemiyorum. Onların bugün yaptıkları önemsiz diye demiyorum, ama benim için buradaki Hay'ın bestelediği bir müzik, yaptığı bir resim çok daha önemli. Biz nasıl ki buradaki kültürle yaşıyorsak, Türklerin kültürüyle, onlar da bulundukları yerin kültürüyle yaşıyor, oradakiyle biraz harmanlanıyor, tadını tuzunu oradakiyle alıyor. Fransa'daki, Kanada'daki Hay, Hayastan Hay'ı, içinde yaşadığı toplumun dinîyle de bütünleşiyor. Biz, içinde yaşadığımız toplumun dinîyle de diğerlerinden ayırıyoruz.

Dilin de, Ermenicenin de bu çağa çok fazla ayak uydurabildiğini düşünmüyorum. Yeniliğe açık bir dil değil. Evde bile giderek daha az Ermenice konuşuyoruz. Ermeni okullarında okuduk ama, Sahakyan özelinde söyleyebilirim, orada bile dersler çoğu zaman Ermenice işlenmiyordu. Ermenicenin ön plana çıkması için dilin teknolojiyi yenmesi gerekiyor, bu da bence oldukça güç. Belki başka yöntemlerle çocukları yüreklendirmek dilin yaşamasını sağlayabilir; çocukların Ermenice rap yapması, şarkı yazması, Ermenice bir dijital uygulama yapması, bir uygulamayı İngilizceden Ermeniceye çevirmesi gibi. Yoksa Ermenicenin bu çağı yakalamasına imkân yok.

İsyan ediyorum

Hrant Dink öldürüldüğünde ortaokuldaydım. *Oryort*," iki gözü iki çeşme ağlayarak girdi sınıfa. Dedi ki, "Ders yapmayacağız. Hrant Dink öldürüldü." Bilmiyoruz Hrant Dink kim, tanımıyoruz, küçüğümüz çünkü. Okuldan eve geliyorum, *mamam* ağlıyor. *Mamamla Hrant ahparig*¹² kamptan tanışmış. Hrant *ahparig*'in çocukluğu da yazları kampta geçmiş. *Mamam*, "O zaman da lafını sakınmazdı, birini savunacağı zaman ne olursa olsun savunurdu" diyor. Dedemler

11 *oryort* (Erm.): Hanım, günlük kullanımda 'öğretmen'.

12 *ağparig* (Erm.): Ağabey, söyleyişte 'ahparig'.

kampın kapıcılığını yaptıkları dönemde, yayam da yemeklerini yaparmış. “Çok adaletliydi” diyor yayam, öyle bir çocukmuş, öyle bir adammış. Yayam da çok ağlamıştı, çok üzülmişti. Babam sakallarını her zaman keser, ben hiç sakal bıraktığını görmemiştim o zamana kadar, iki ay hiç kesmedi sakalını. O da onun tutabileceği türde bir yastı. Sonrasında çok korktuğumu hatırlıyorum, okullara tehdit mektupları gelmeye başlamıştı. O dönemler polis koruması vardı okul kapısında ama onlara da güvenemiyorduk.

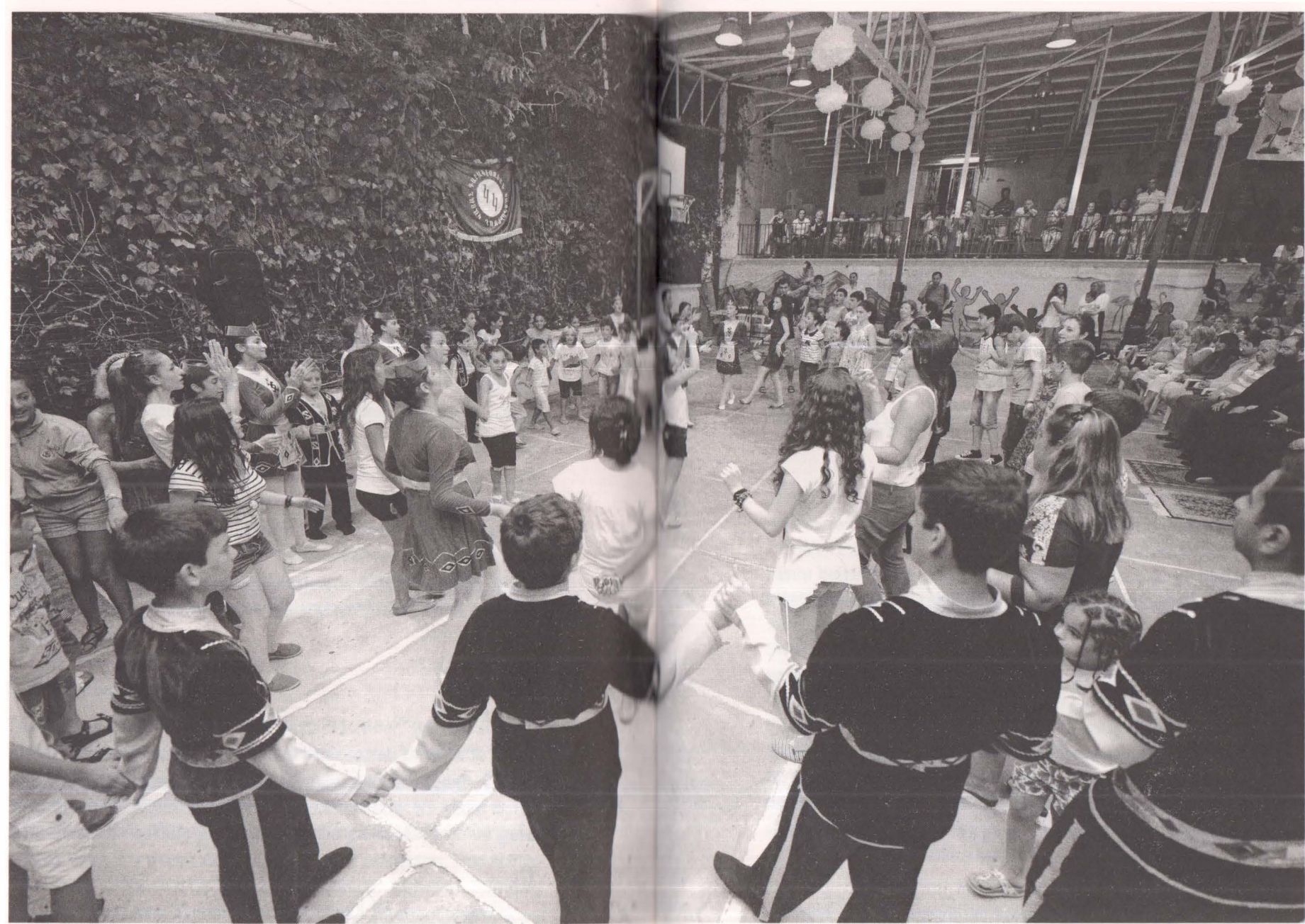
Bir acı yaşandıktan sonra onu anmanın, onu telafi etmeye çalışmanın, onun üstüne söz söylenmesinin benim için bir anlamı yok. Birini kırdıktan sonra mesela özür dilemenin benim için hiçbir anlamı yok. 19 Ocaklarda birbirimize yaklaşıyoruz ama “Herkes ne kadar birlik oluyor, ne kadar hemfikiriz” gibi duygular taşıyorum. Bu, gideni geri getirmeyecek. Olan oldu, biz bu acıyla yaşamayı öğreneceğiz. Kimseden özür de beklemeyeceğiz, bekleyemiyoruz, çünkü öyle bir özür gelmeyecek.

Hrant Dink’in öldürülmesinden sonra Ermeni azınlıkla ilgili meseleler daha çok dile gelir oldu. Ama çözüm bulundu mu? Herhangi olumlu bir adım atıldı mı? Bizi sevmeyen insanlar bizi sever oldu mu? Bence hayır. Zaten bunun için yapılan söylemler, bu barış söylemleri ulaşması gereken yerlere ulaşmıyor, bizim aramızda dolanıyor ve orada kalıyor. Eleştirmek için söylemiyorum, daha çok isyan ediyorum hayata.

Herkesim burada

Türkiye’den gitme isteği bu sene başladı bende. “Ben bu düzende yaşamak istemiyorum, çünkü benim biraz sanat, biraz tarih içinde, kültürel birikimi olan bir şehirde yaşamam gerekir” dedim. Çok kararlıydım, gidecektim, yurtdışında okul kazandım. Ne kadar burayı özlesem de bir şekilde yapacaktım. Hem çalışacaktım hem gezecektim, orayı sevmeye çalışacaktım. Adapte olacaktım, ikna etmiştim kendimi ama olmadı. Belki seneye yeniden denerim. Buradaki düzen daha iyi olsa kalmak isterdim, çünkü İstanbul’u gerçekten

çok seviyorum. Hem geçmişim burada olduğu için, hem bütün sev-
diklerim burada olduğu için, hem bildiğim için, hem buraya emek
verdiğim için. İnsanların emek verdikleri şeyi gerçekten sevdikleri-
ne inanırım. Ben İstanbul'a emek verdim, İstanbul da bana emek
verdi. Ben burada doğdum, büyüdüm. Her şeyim, herkesim burada.

Kinalıada, Karagözyan Yetimhanesi Gazturman Gayan Yaz Kampı öğrencileri, Ermenistan'dan gelen Arapgir Hayortats Dun Eğitim Merkezi Ampert ve Haygazun Müzik ve Dans Topluluğu'yla. (26 Ağustos 2014)

fotoğraf: Migirdiç Arzivyan

SONSÖZ

RUDİ SAYAT PULATYAN

GÜVENLİ BİR LİMAN: KINALIADA

Sessizliğin Sesi serisi; Hrant Dink Vakfı tarafından, Türkiyeli Ermenilerin ve Ermeni toplumunun siyasi ve kültürel belleğini görünür kılmak ve özellikle Anadolu'daki Ermeni varlığını ve kültürel mirasını belgelemek amacıyla 2011 yılında yolculuğuna başladı. Türkiyeli Ermenilerin tanıklıklarının aktarıldığı bir seçkiyle başlayan seri, geçen on yıl içerisinde Diyarbakır, Ankara, İzmit, Kayseri ve Sivas şehirlerini odağına aldı. Seri boyunca, incelenen şehirlerde yaşamış veya yaşamaya devam eden Ermenilerin yaşam mücadelelerinin, acılarının, mutluluklarının, hayal kırıklıklarının ve sürdürdükleri dinî ve kültürel pratiklerinin ortaya çıkarılması amaçlandı. Sözlü tarih yöntemiyle toplanan hikâyeler; farklı siyasi, kültürel ve tarihsel arka planlara sahip Ermenilerin hem kendi kimliklerini hem de geniş toplum içerisindeki farklı kimlikleri nasıl anlamlandırdıklarına, kendilerini 'öteki' karşısında nerede konumlandırdıklarına ve en nihayetinde gündelik yaşantılarına dair ipuçları verdi.

Serinin yedinci kitabını, kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alarak gündelik yaşam pratiklerini köklü bir şekilde değiştiren COVID-19

pandemisi döneminde hazırlandık. Sosyalleşme olanaklarının kısıtlandığı, fiziksel mesafenin önem kazandığı ve maske takmanın zorunlu olduğu bir dönemde sözlü tarih yöntemini merkezine alan bir çalışma yapmak, beraberinde çeşitli zorluklar getirdi. Çalışmanın yürütüldüğü esnada, mülakatların sağlıklı bir ortamda yapılabilmesi için takip edilecek yöntemle ilgili, bu alanda uzman kişilere sürecin her aşamasında danıştık. Yaptığımız değerlendirmeler neticesinde, ilk olarak Vakıflı Köy' olarak belirlediğimiz proje sahasını, Hatay'a yapılacak seyahatin özellikle ileri yaştaki görüşmeciler için ciddi riskler barındıracağını göz önüne alarak Kınalıada olarak değiştirmeye karar verdik. Kınalıada'yı tercih etmemizde, adanın İstanbul sınırları içerisinde bulunmasının, açık havada yapılan mülakatlar ile görüşmeciler açısından riskin minimize edilmesinin yanı sıra, bugün Ermeni toplumu için sahip olduğu önem belirleyici bir rol oynadı.

Bugün Türkiye'nin pek çok şehrinde Ermenilere ve Ermeni kültürüne dair izler bulunsa da, bu şehirlerde kimliklerini ve geleneklerini kamusal alanda yaşayabilen yoğun bir Ermeni nüfusundan bahsetmek mümkün değil. Bu kitap çalışmasının, Türkiyeli Ermeni toplumunun büyük bir kısmının ikamet ettiği ve bu özelliğiyle Batı Ermeni kültürünün yaşatıldığı nadir yerleşim yerlerinden biri olan Kınalıada'da yapılması, kitabı, serinin diğer kitaplarından farklı bir yere konumlandırdı. Bugün dahi, özellikle yaz aylarında Ermeniler tarafından sıklıkla tercih edilen bir sayfiye yeri olan Kınalıada; Ermenicenin, Ermeni kültürünün ve dinî pratiklerin Türkiye'de kamusal alanda temsil edilebildiği son yerlerden biri.

1800'lü yıllardan itibaren Ermeni nüfusunun her geçen yıl daha da arttığı bir yerleşim yeri olan Kınalıada, bugün, özellikle yaz aylarında, Ermenilerin nüfusun önemli bir kısmını oluşturduğu bir yerleşim yeri olarak karşımıza çıkıyor. Çoğunluk olmanın beraberinde getirdiği güven ortamı, Ermenilerin, İstanbul'un geri kalanına

1 Vakıflı Köy, Hatay ilinin Samandağ ilçesinde bulunan bir mahalledir ve Türkiye'deki son Ermeni köyü olarak bilinmektedir.

kıyasla kültürlerini özgürce yaşayabilmelerine olanak tanıyor. Nitekim, birkaç görüşmecinin, Kınalıada'yı "cennet" olarak betimlemesi veya adadan "Kınalıköy" olarak bahsetmesi tesadüfi değil.

Sessizliğin Sesi serisinin diğer kitaplarındaki anlatılarda, Anadolu'da yaşayan Ermenilerin belirli mahallelerde yoğunlaşarak veya kimliklerini gizleyerek yaşamlarına devam ettiğine tanık olmuştuk. Diyarbakır, Ankara, İzmit, Kayseri ve Sivas'a odaklanan bu çalışmalarda, görüşmecilerin büyük çoğunluğunun artık ilgili şehirde yaşamıyor olması nedeniyle, mülakatlar ağırlıklı olarak İstanbul'da yapılmıştı. Kınalıada'nın ise, kişilerin yaşamlarının kayda değer bir kısmını geçirdiği ve geçirmeye de devam ettiği bir bölge olması, mülakatlar esnasında görüşmecilerin, adanın dünü kadar bugününden de bahsetmelerini beraberinde getirdi. Görüşmeciler, Kınalıada'yı sadece kendilerine aktarılan bir hikâye üzerinden değil, doğrudan tanıklık ettikleri olaylardan yola çıkarak da anlattılar. Kınalıada'nın bu özel durumu, serinin Anadolu'daki şehirlere odaklanan diğer kitaplarında görüşmecilerin hikâyelerini anlatırken sıklıkla kullandıkları geçmiş zaman kipinin (-dı, -di), şimdiki zaman kipine (-yor) dönüşmesiyle daha görünür hâle geldi.

Yöntem notları

Sözlü tarih mülakatlarını yapmaya, COVID-19 pandemisinin birinci dalgasının görece hafiflediği 2020 yılının Temmuz ayında başladık. İlk olarak, sözlü tarih alanında deneyim sahibi, literatür taraması yapabilecek ve Ermenice bilen kişilerin yer aldığı üç kişilik bir ekip kurduk. Çalışmaya başladığımız dönemde, *KarDes: Çokkültürlü Hafıza Turları Rehberi*² mobil uygulaması için Kınalıada'ya odaklanan bir araştırmayı tamamlamak üzereydik. Bu çalışma esnasında Kınalıada'ya ilişkin kaynakların kısıtlı olduğunu gözlemledik. Kaynakların yetersiz kaldığı noktaları uzun yıllardır Kınalıada'da yaşayan insanlara sorduk ve onlardan destek istedik. Yaptığımız

2 KarDes, Hrnt Dink Vakfı tarafından, İstanbul'un çokkültürlü mirasını ve çokkatmanlı yapısını keşfetmek isteyen kullanıcılar için Türkçe ve İngilizce dillerinde, kişisel gezi rehberi olarak tasarlanmış bir mobil uygulamadır.

araştırma; Kinalıada'nın tarihine, ev sahipliği yaptığı tanınmış kişi ve olaylara ve yıllar içerisindeki dönüşüme dair bilgi edinmemizi sağladı. Kinalıada'nın fiziki ve demografik yapısında meydana gelen değişikliklere dair Türkçe ve Ermenice okumalar yaptık. Bunların yanı sıra, Rumca kaynaklardan da yararlandık. Bu literatür taraması, mülakatlar için hazırlanırken görüşmecilere hangi soruları sormamız gerektiği konusunda bizlere yol gösterdi.

Literatür çalışmasını sürdürürken, biryandan da pandemi esnasında sözlü tarih yöntemi kullanarak bir araştırma yapmanın etiğine ilişkin değerlendirmeleri inceledik ve bu araştırma sırasında karşılaşılabileceğimiz sorunlara dair çözüm yolları üzerine kafa yorduk. Çevrimiçi mülakatların, fiziksel mesafelenmenin ve maske kullanımının mülakat dinamiklerini etkileyeceği aşıkardı. Sözlü tarih kuramcısı Abrams'ın da altını çizdiği gibi, sözlü tarih yöntemi yalnızca aktarılan tanıklıkla değil, bu tanıklığın nasıl ortaya konduğuyla da yakından ilgilidir.³ Sorulan soru ve konuşulan konuyla birlikte görüşmecilerin vücut dillerinde meydana gelen değişimler veya ses tonlarındaki dalgalanmalar, hangi konuların kendilerini heyecanlandırıp hangilerinin tedirgin ettiği, hangi soruları yanıtlamaktan keyif alıp hangilerinde zorlandıkları gibi daha sonra mülakatı değerlendirirken araştırmacının kullanabileceği pek çok ipucu sunmaktadır.

Mülakatların yüz yüze yapılmayacağı bir kurguda ise bu koşulların ne ölçüde sağlanabileceği belirsizdi. Yüz yüze yapılan mülakatlar da görüşmeciyle kurulan ilişkideki samimiyet ve güven, mülakatın 'başarılı' bir şekilde tamamlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. 'Başarılı' bir mülakat, Abrams'ın da bahsettiği üzere, büyük ölçüde taraflar arasında paylaşılan değerlerin ve iyi bir uyumun ürünüdür.⁴ Bu ve bunun gibi etkenler nedeniyle, sözlü tarih mülakatlarının genellikle yüz yüze yapılması tercih edilmektedir.

Mülakatları yapmaya başladığımız temmuz ayında COVID-19 vaka sayılarının düşmüş olması, Kinalıada'nın mülakatları açık alanda

3 Lynn Abrams, *Oral History Theory*, (Londra; New York: Routledge, 2010), s. 22.

4 a.g.y., s. 11.

yapmaya elverişli olması ve teknolojik araçlara erişimin kısıtlı olabileceğini göz önünde bulundurarak mülakatları yüz yüze de yapabileceğimize karar verdik. Araştırma ekibi olarak, görüşmecilere doğrudan yüz yüze mülakat yapmayı teklif etmek yerine, mülakatı çevrimiçi ortamda da yapabileceğimizi ve kendilerinin hangi yöntemi tercih ettiklerini sorarak ilerledik. Bu çalışma kapsamında yapılan 19 mülakatın 13'ünü, kişilerin tercihleri doğrultusunda Kınalıada'da, açık havada veya evlerinde, birini Hrant Dink Vakfı Anarad Hıgutyun Binası'nda ve beşini çevrimiçi yaptık. Bu mülakatların 7'sini kadın, 11'ini erkek görüşmeciler oluşturmaktadır. Kitapta yer alacak mülakatları seçerken, cinsiyet dağılımında eşitliği sağlamak için 12 mülakatın yarısını kadınların, diğer yarısını erkeklerin tanıklıklarına ayırdık. Cinsiyet dağılımının yanı sıra, farklı yaş gruplarından kişilerin tanıklıklarına kitapta yer vermeye çalıştık. Bu bağlamda, kitap çalışması için yaptığımız mülakatların beşini otuz yaş altı kişilerle çevrimiçi ortamda yaptık. Geri kalan 14 görüşmecinin yaş ortalaması ise 77'ydi.

Bu çalışma kapsamında yapılacak mülakatlar esnasında başvuracağımız anahtar kelimeler ve temalardan oluşan bir liste hazırladık. Mülakatlarda akışı, mümkün olduğunca görüşmecinin inisiyatifine bıraktık ve sadece gerekli gördüğümüz veya mülakatın tıkanıp tıkanmadığını düşündüğümüz noktalarda sorular sorduk. Mülakatlarda, soruların değil görüşülen kişilerin tanıklıklarının ön plana çıkarılabilmesi ve görüşmecilerin kendi yaşam öykülerinde önemli buldukları konulara rahatlıkla değinebilmeleri için sorduğumuz sorulara dikkat ettik. Bu bağlamda, mülakatların birer röportaja dönüşmemesi için, görüşmecilerin takip ettiği olay örgüsünü bozacak sorular sormaktan kaçındık.

Pandemi döneminde yapılan bir sözlü tarih çalışması için görüşmeci bulup bulamayacağız konusunda endişelerimiz vardı. Az sayıda ve 'isabetli' mülakatlar yaparak ekip ve görüşmeciler için bulaş riskini mümkün olduğunca düşük tutmayı hedefledik. Ekibin, Kınalıada'da doğup büyümüş kişilerden oluşması, çalışmanın daha az zorlukla tamamlanmasına olanak tanıdı. Bu durum, hem mülakat

yapabileceğimiz kişileri daha kolay tespit etmemize, hem de onlara daha kolay ulaşmamıza vesile oldu. Kendi tanıdığımız insanların yanı sıra, mülakat yaptığımız kişilerin yönlendirmesiyle yeni mülakatlar yaptık. Çalışmanın her aşamasında, Kinalada'nın bütünlüklü anlatısını sunabilmek amacıyla toplumsal cinsiyet, meslek, eğitim, sınıfsal durum ve yaş gibi çeşitli kriterleri gözettik.

Mülakatları yapmaya başladığımızda aklımızda “Neden Kinalada'da yoğun bir Ermeni nüfusu var? Bu durum hep mi böyleydi? Kinalada'nın Ermeniler için önemi nedir? Ermeni kültürüne dair öğeler kamusal alanda kendine nasıl yer buluyor? Kültürün kamusal alanda yaşatılıyor olması Ermeniler için ne ifade ediyor? Adalılar, adayla nasıl bir ilişki kuruyorlar? Kendilerini ‘nereli’ olarak tanımlıyorlar? Yıllar içerisinde tanıklık ettikleri ne tür değişimler oldu?” gibi sorular vardı.

Yüz yüze yapılan tüm mülakatlarda, bu çalışmayı yürüten sözlü tarih ekibinden iki kişi vardı. Bu iki kişiden birisi genellikle mülakatın akışından sorumluyken diğeri kamera ve ses kayıt cihazıyla ilgilenirdi. Çevrimiçi mülakatları ise bir kişi yaptı. Her görüşmeciyi ortalama iki saat süren mülakatlar yaptık. Görüşmecilerden yalnızca biriyle bir saat süren ikinci bir mülakat daha yaptık. Anlatıların editöryal çalışmasını yaparken fark ettiğimiz muğlaklıkları, görüşmecilerle telefonla konuşarak veya yazışarak aydınlatmaya çalıştık.

Mülakatta kullanılan dil görüşülen kişinin tercihinine bırakıldı. Ekibin tamamının Ermeni olması ve Ermenice konuşuyor olması bazı hassas konularda görüşmecilerin kendilerini daha rahat ifade etmesine olanak tanıdı. Bu çalışma kapsamında tamamı Ermenice yapılan bir mülakat haricinde tüm mülakatlar Türkçe yapıldı. Türkçe mülakatlarda sıklıkla Ermenice kelimeler, ifadeler ve cümleler kullanıldı.

Mülakatları yaptığımız gün, anlatıları anonimleştireceğimizi, istedikleri her noktada ses ve video kaydını kapatabileceğimizi ve kendilerinin onayını olmadan hiçbir tanıklığı kitapta kullanmayacağımızı görüşmecilerle paylaştık. Görüşmeciler dilediklerinde, “Bu kısmı kullanmayın” veya “Kaydı durduralım” diyebildiler. Ayrıca,

editöryel çalışması tamamlanan metinleri görüşmecilerle paylaşarak görüş ve onaylarını aldık. Bazı görüşmeciler ufak değişikliklerle tanıklıklarının kitapta kullanılmasına izin verirken bazıları daha kapsamlı değişiklikler veya eklemeler yapmak istediklerini söylediler. Böyle durumlarda görüşmecilerle bir araya gelerek metinden çıkarmak istedikleri yerleri inceledik ve görüşmecilerin kitapta kullanılmasını istemediği hiçbir tanıklığa kitapta yer vermedik.

Özgürlükler köyü

Görüştüğümüz kişilerin tanıklıkları, Kınalıada'nın kendi yaşamlarında oldukça özel bir konumda bulunduğunu ortaya koyuyor. Farklı yaş gruplarına göre bu durumun nedenleri değişiklik gösterse de, tüm görüşmecilerimiz Kınalıada'dan, kültürlerini özgürce yaşadıkları bir alan olarak bahsediyor.

Kamusal alanın Türkiye'nin herhangi bir bölgesine kıyasla çok daha özgürce kullanılması, özellikle görüştüğümüz gençlerin çocukluk anlatılarında önemli bir yer kapsıyor. Kozmopolit kent yaşamının getirdiği tedirginliklerin yanı sıra genellikle kapalı ve kısıtlı bir çevrede sosyalleşme fırsatı bulan Ermeni çocuklar, Kınalıada'ya geldiklerinde bu kısıtlamaların neredeyse tamamen ortadan kalktığına tanıklık ediyor. İstanbul'un sokaklarında, sokakta zaman geçirmelerine izin verilmeyen veya kısıtlı olarak izin verilen çocuklar, Kınalıada'da özgürce oyunlar oynayabiliyor, yeni arkadaşlar edinebiliyor ve gece geç saatlere kadar dışarıda vakit geçirebiliyor.

Ada yaşamının sosyal açıdan bir çocuğun gelişimine büyük katkısı var. Adaya gidene kadar sadece okuldan arkadaşlarım vardı ama adada İstanbul'un başka yerlerinden gelen çocuklarla tanışıp arkadaş oldum, yazlarımı onlarla geçirdim. Yazın gelmesini ipe çekerdim. Kurtuluş'ta mamam⁵ olmadan sokağa çıkmazdım ama adada çok rahattım, akşama kadar dışarıdaydım. İstanbul'da Ermeni ailelerin çocuklarını rahatlıkla

5 mama (Erm.): Anne

sokağa bırakabilecekleri başka bir yer olduğunu sanmıyorum. Adada çocuklar kaybolmaz, en fazla iki üç sokak yukarı gider, orada da zaten bir akrabası, bir eş dost görür, ailesine haber uçarulur.⁶ (s.130)

Kınalıada'yı, Ermeni toplumu için özel bir konuma taşıyan etkenlerin başında ise kültürün kamusal alanda yaşatılabilmesi geliyor. Sokakta Ermenicenin rahatça konuşulduğu, kültürel etkinliklerin düzenlendiği, dinî bayramların kutlandığı Kınalıada, Ermeniler için Türkiye'nin diğer bölgelerine kıyasla ayrıcalıklı bir konuma yükseliyor.

[Kınalıada] çok sayıda Ermeni'nin yaşadığı, sürekli Ermenice konuşulduğunu duyabileceğin birkaç yerden biri; bir Kurtuluş, bir Kınalıada (...) Batı Ermenicesinin konuşulduğu ve yaşatıldığı başka yer bilmiyorum (...) Ada aynı zamanda Ermeni kültürünün bu kadar yoğun ve serbestçe yaşanabildiği İstanbul'daki ve Türkiye'deki birkaç yerden biri.⁷ (s.29)

İstanbul'da okul, kilise veya ev gibi kapalı alanlarda yaşatılan Ermeni kültürü, Kınalıada'da kamusal alanda kendine yer bulabiliyor; ibadethane ve okul gibi Ermeni kültürünün sürdürülmesine olanak tanıyan mekanların bulunmadığı Ankara'da yaşayan bir Ermeni için, Kınalıada'nın, kimlik inşası sürecinde önemli bir yer edindiğini görüyoruz.

Teyzem evlenip Ankara'dan İstanbul'a gidince, ben de o sayede on yaşından itibaren yazılarımı adada geçirmeye başladım. Ermeni olduğumu tam olarak orada idrak ettim diyebilirim (...) Ermeni olmamız hep aklımın bir köşesinde olsa da Ermenilerin nasıl insanlar olduğunu ancak adaya gidince kavramaya başladım.⁸ (s.95)

Kınalıada sokaklarında özgürce oyunlarını oynadıklarını, dinî ve kültürel pratiklerini yerine getirdiklerini veya Ermenice konuşmaktan çekinmediklerini belirten görüşmeciler, bunu adadaki güven ortamına

6 Sözlü tarih mülakatı, 19.10.2020 (HDVA)

7 Sözlü tarih mülakatı, 22.10.2020 (HDVA)

8 Sözlü tarih mülakatı, 19.11.2020 (HDVA)

borçlu olduklarını belirtiyor. Çoğu görüşmeci, adanın bir 'cennet' olarak tanımlanmasında başat bir rol oynayan bu durumu, Ermenilerin adadaki nüfusun büyük bir kısmını oluşturmalarına bağlıyor.

Yeri geldiğinde önünden yürüyüp geçtiğimiz balkonlarda Hayeren⁹ konuşulduğunu duyup güven duyduğumuz; sabah çıkarken pariluys¹⁰, akşam geçerken kişer pari¹¹ dediğimiz kuyriglerimizi, mayriglerimizi¹² görmek büyük bir onurdu, özlediğimiz şeylerdi. Dolayısıyla ada iç içe geçmiş kitlelerin ve özel olarak da Hayla-rın¹³ bir arada yaşadığı güvenli bir limandı. Oysa, kış aylarını geçirdiğimiz Florya hiç de öyle değildi; üç tane Ermeni ya da Rum birbiriyle kısıp sesle konuşurlardı. İnsanlar balkonlarından birbirine istediği dilde, özgürce seslenemezdi. Sokakta oynayıp Ermenice, Rumca şarkı söyleyebilen çocuklar yoktu.¹⁴ (s.73)

Vartavar ve Üzüm Bayramı

Kınalıada'nın, uzun süredir sayfiye yeri olarak kullanılması, yaz aylarına denk gelen bayramların ada ile ilişkilendirilmesini beraberinde getiriyor. Mülakatlar esnasında Kınalıada'daki inanç pratiklerinden söz edildiğinde, görüşmeciler özellikle Vartavar Yortusu'ndan ve 'Üzüm Bayramı' olarak da bilinen Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi Yortusu Surp Asdvadzadzin'den bahsediyor. İstanbul'da, yalnızca kilise duvarları içerisinde kutlanabilen bu bayramlar, Kınalıada sokaklarında, tüm ada sakinleriyle birlikte kutlanabiliyor.

Vartavar zamanı adada büyük şölen olurdu. Sokakta herkes birbirine su atar, eğlenir. Sokaktaki Dacikler¹⁵ de sudan nasibini alırdı. Üzüm Bayramı (Asdvadzadzin) zamanı herkes kilisede

9 Hayeren (Erm.): Ermenice.

10 pariluys (Erm.): Günaydın.

11 kişer pari (Erm.): İyi akşamlar.

12 mayrig (Erm.): Anne.

13 Hay (Erm.): Ermeni.

14 Sözlü tarih mülakatı, 14.09.2020 (HDVA)

15 Dacik (Erm.): Ermenilerin Türkiye'de yaşayan Müslümanlar için kullandığı bir sıfat.

olurdu. KİLİSİDEN sonra ellerimize alabildiğimiz kadar üzüm alır ağızımıza tıkdık, ağızımıza ne kadarını sığdırabiliyoruz diye. (s.153)

1964 Rum Sürgünü

1964 yılında, Yunanistan vatandaşı olan İstanbul Rumlarının ülkeden sürgün edilmesi, Kınalıada'nın demografik yapısını değiştiren en önemli olaylardan biri oldu. Dönemin hükümeti, çıkardığı bir yasa ile Yunanistan uyruklu 12 bin kişinin sürgün edilmesine karar verdi. Lâkin sürgün kararı sadece 12 bin kişiyi değil, sürgün edilmesine karar verilen kişilerin akrabalarıyla birlikte ülkeyi terk etmesiyle birlikte tüm İstanbullu Rumları etkiledi. O dönemde İstanbul'u terk etmek zorunda bırakılan Rumların sayısının takriben 45 bini bulduğu düşünülmektedir. Bu dönemde, İstanbul'un birçok semti ve mahallesi gibi Kınalıada da, adanın yerlisi olan Rumları kaybetti.

Türkiye'deki pek çok il ve ilçedeki gibi adaların da nüfus dağılımının doğrudan etkileyen bu siyasi karar, Kınalıada'daki pek çok değişimin de başlangıcı oldu. Yaptığımız mülakatlarda, Rumların ağırlıklı olarak adanın güney kısmında bulunduğu, sürgün kararından sonra bu bölgedeki evlerin metruk kaldığı ve ilerleyen dönemlerde boşalan bu evlere, Anadolu'dan gelen Ermenilerin yerleştiğinden bahsediliyor. Bu durum, Kınalıada'nın kuzeyinde ağırlıklı olarak İstanbullu Ermenilerin, güneyinde ise Anadolu Ermenilerin ikamet etmesine ve dolayısıyla da adada çok görünür olmayan sınıfsal bir ayrımın doğmasına neden oluyor. Zaman içerisinde, genellikle konakların bulunduğu adanın kuzeyindeki caddeye 'Flamingo', güneyinde kalan ve görece daha bakımsız olan caddeye ise 'Küba' denilmeye başlanıyor.

[Kınalıada'da] talebelerle dolup taştan bir Rum okulu vardı; müsamere, tiyatro oyunları yaparlardı. Eskiden sokağa çıktığın zaman Rumca duyardın. Şimdi ben o kadar seyrek rastlıyorum ki! Rastladığım zaman da öyle hoşuma gidiyor, kulak

kabartıyorum, mutluluk duyuyorum. Kalmadılar çünkü, bir elin parmakları kadar azlar artık.¹⁶ (s.142)

Yıllar içinde, dünya da insanlar da değişti; Kınalı da bu değişimden nasibini aldı. İskelenin sol tarafında oturanların yaklaşık %90'ı Rumlardan, sağ tarafındakilerin de neredeyse tamamı Ermenilerden oluşurdu.¹⁷ (s.64)

Değişim

Kınalıadalılarla yaptığımız mülakatlarda, çeşitli arka planlara sahip birçok kişiden adanın değişim ve dönüşümüne dair hikâyeler dinleme fırsatımız oldu. Bazı görüşmeciler, adanın elli yıllık değişiminden bahsederken bazıları tanıklık ettikleri son yirmi yıldan söz etti. Farklı kuşakları temsil eden görüşmeciler, bazı anlatılarında birbirleriyle kesişirken bazılarında da ayrıştı. Uzun yıllardır Kınalıada'da ikamet edenler, ağırlıklı olarak adanın fiziksel ve demografik değişiminden bahsederken, gençler daha ziyade adadaki sosyal değişime odaklandı.

Ben kendimi adada çok yabancı hissediyorum artık. Sokakları tanımıyorum, o kadar değişti ki, bütün evler yıkıldı. (...) Vapurların Burgaz'dan çıkışı evimizden görülebiliyordu. Adada hiç yüksek bina yoktu; ilk cadde ve deniz kenarı hariç, iki üç set yukarılara o kadar yüksek binalar yapıldı ki, artık tanıyamıyorum (...) Adada her şey değişti, mesela eskiden bizim denize girdiğimiz koyun adı 'Liman'dı. Şimdi yeni adalılar oraya 'Yalı' diyorlar ama o taraf Yalı değildi.¹⁸ (s.143)

Ada artık eskiden olduğu gibi değil, insan kalitesi çok değişti. Son birkaç yıldır Ermeni nüfusun azaldığını görüyorum. Eskiden sokakta daha çok Ermenice duyulurdu, artık öyle değil (...) Eski İstanbullu adalılar ya gittiler ya da vefat ettiler, onların yerine gelenlerse gidenleri arattı. Yeni adalılar ada hayatına

16 Sözlü tarih mülakatı, 20.07.2020 (HDVA)

17 Sözlü tarih mülakatı, 24.07.2020 (HDVA)

18 Sözlü tarih mülakatı, 20.07.2020 (HDVA)

uyum sağlayamadığı için adanın sinerjisi bozuldu. Sokaktaki çocuk derdini evine çıkıp anlatacağına, dördüncü katta oturan ailesiyle bağıra çağıra iletişim kuruyor. Komşular arasında tartışmalar, kavgalar, gürültüler oluyor. İnsanların birbirine saygısı olmayınca bariz uyumsuzluklar çıkıyor ortaya. Yine de (...) İstanbul'daki kaotik şehir hayatına göre ada her zaman daha avantajlı.¹⁹ (s.131)

Genç kuşak görüşmeciler, adada meydana gelen değişimlerin yanı sıra, kendilerinden önceki veya sonraki kuşaklardan ne ölçüde ayrıştıklarına da değindiler.

*Eskiden Vartavar bayramı çok eğlenceli geçerdi adada. Balonlara su doldurup patlatırdık. Kilisede bile herkes birbirine su sıkardı. Bu tür gelenekleri çocuklara ne kadar eğlenceli yaşatırsan o derece geleneğin nesillerce yaşamasını sağlarsın. Bugünlerde geleneklere eskisi gibi dikkat edilmiyor. (...) Dünyada da geleneklerden bir kopuş var; yayalarımız, dedelerimiz kilisede saatlerini geçirebiliyor ama bir çocuk o durağanlıktan sıkılıyor.*²⁰ (s.131)

Kınalıada'daki gençler ile yaşça daha büyük olanların birbirleriyle ortaklaştığı konular ise genellikle şezlongların artması, adanın kalabalıklaşması gibi adanın kullanımına dair sorunlar.

Benim hatırladığım ada ile bugünkü ada bile çok değişti. Sahillerde eskiden değnekçiler olduğunu ben hatırlamıyorum. Şezlonglar, sandalyeler, masalar da yoktu. Bizim kendi şezlongumuz vardı, masa sandalyemiz vardı, onları atardık sahile. Yayamın arkadaşları gelirdi, kâğıt oynarlardı. Evimizin kapısı hiçbir zaman kapanmazdı. Dışardan girilen kapısı var, içerde kapılar var. O kapılar her zaman ardına kadar açık olurdu. Giriş katında böyle kocaman bir masa vardı. O masanın üzerinde her zaman yemek olurdu. Sürekli birileri gelip giderdi. Evin içinde sürekli hareket olurdu. Birileri girer oturur, yemek yer, yayamla,

19 Sözlü tarih mülakatı, 19.11.2020 (HDVA)

20 Sözlü tarih mülakatı, 19.11.2020 (HDVA)

dedemle sohbet ederdi. Şimdi evlerin dışarıyla olan bağı kesildi, güven duygusu azaldı.²¹ (s.32)

Adanın yıllar içinde hem fiziksel hem de toplumsal anlamda geçirdiği pek çok değişim, adalılar nezdindeki değerini değiştirmiyor. Bazı görüşmeciler, Kınalıada'daki değişimden memnun olmadıklarını belirtirken, bazıları değişimin doğal olduğu ve kucaklanması gerektiğinden bahsediyor. Son tahlilde ise tüm görüşmeciler, adanın kıyaslanması mümkün olmayan bir huzur barındırdığı konusunda birbirleriyle örtüşüyor. Bazı görüşmeciler, bu ortamı "Evimin arka bahçesi" diyerek tanımlarken, bazıları 1915 öncesi Anadolu'daki yaşama dair kendilerine anlatılan hikâyelere benzetiyor.

Burası bizim çocukluğumuzdan beri hiç görmediğimiz, nereden olduğunu bile bilmediğimiz, büyüklerimizin hikâyelerinden etkileniş hayallerimizde şekillendirip içimizde yaşattığımız bir 'özgürlük' köyüydü adeta; Kınalıköy.²² (s.69)

COVID-19 pandemisinin sürdüğü bir ortamda Hrant Dink Vakfı olarak, Sessizliğin Sesi serisi kapsamında hazırladığımız bu çalışma; serinin diğer kitaplarında olduğu gibi, kökleri Türkiye coğrafyasında bulunan Ermenilerin hikâyelerini görünür kılma hedefiyle yola çıktı. Resmî tarih anlatısının dışında bırakılan çokkültürlü hikâyelerin geniş toplumla buluştuğu alanların oldukça kısıtlı olması bu araştırmayı önemli bir yere koyuyor. Bu çalışma kapsamında yapılan sözlü tarih mülakatlarıyla, Kınalıada'nın geçmişten günümüze Ermeniler için taşıdığı önemi yansıtmaya çalıştık. Araştırma esnasında Prens Adaları'na odaklanan çalışmaların yetersiz olduğunu fark ettik. Umuyoruz ki hazırladığımız bu çalışma, gelecekteki akademik araştırmalara ilham verecek ve Prens Adaları'nın bütünlükçü anlatısı daha geniş kesimlere ulaşacaktır.

²¹ Sözlü tarih mülakatı, 22.11.2020 (HDVA)

²² Sözlü tarih mülakatı, 14.09.2020 (HDVA)

Kinalıada İskelesi, 1920

kaynak: Akilas Millas, *Proti, Antigoni: Ta Prinkiponisa* [Kinalı, Burgaz: Prens Adaları]
(Atina: Tarih ve Halk Bilimi Araştırmaları Derneği "Mnimosini", 1992), s. 116.

6 Ocak 111
 6-7 Eylül 14, 15, 65, 88, 108, 118, 140
 19 Mayıs 158
 19 Ocak 132
 40. Daireler 144
 1915 13, 25, 26, 49, 84, 89, 106, 107, 115, 128, 135, 180
 1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması 15
 1964 Rum Sürgünü 14, 178
 I. Dünya Savaşı 13
 I. Nikiforos 9, 10
 II. Mahmut 13
 II. Mehmet 8
 II. Mesrob Mutafyan 145
 III. Arşag 9
 V. Leon 10

A
 Abrams, Lynn 171
 Açıkhava Tiyatrosu 87
 Afrika 89
 Agos 1, 78, 132
ağparigbkz. ahparig
ahparig 77, 106, 163
 Akasya 62, 66, 97, 116, 139, 141, 143
 Akkoyuncuyan, Hako 53
 Akonae 7

Akoni 7
 Akonitis 7
 Alfortville 137
 Alim Bahçesi 53
 Almanca 60
 Amerika(lı) 29, 61, 84, 117, 128, 137, 139, 141
 Anadolu 70, 71, 73, 76, 77, 79, 87, 109, 143, 145, 160, 169, 171, 178, 181
 Anarat Hıçutyun (Ermeni Okulu) 140
 Anaros Adası 8
 Andon Sokağı 149
 Ankara 17, 26, 83, 91, 92, 94-100, 169, 171, 176
 Antranikyan, Zare 63
araçnort 84, 85
 Aramyan (Ermeni İlköğretim Okulu) 103, 104
 Arapça 127
 Arhondonis, Dimitris 76
 Arjantin 119, 120, 121
 Arnavutluk 126
 Arsenaki malikhânesi 19
 Aryan, Marc 145
 Arzumanova, Lydia Krassa 83
 Asadur, Zabel 42, 80
Asdvadzadzin 30, 63, 127, 153, 177
 Aşağı Manastır 10, 18

Aşkale 41
 Atamyan Tiyatrosu 12
 Atatürk 14, 55, 87, 88, 138
 Ateşspor 41
 Avak Hinkşapti 138
 Avataş 49
 Avrupa(lı) 28, 29
 Azak Yokuşu 47, 53
 Azerbaycan 24, 129

B
 Babyanların konağı 49
 Bahram, Andre 49
 Bakırköy 26, 27, 151, 153, 158
 Balıkçılar Cemiyeti 53
 Bandırma 25, 27
 Bardez Çocuk Tiyatrosu 58
 Barış Manço 110
 Barsamyan, Hrant 111
 BBC 24
 Beethoven 87
 Belge, Osman 15
 Beyazıt 47, 53, 69, 74
 Beyoğlu Üç Horan Kilisesi 58
 Beyrut 127
 Bezciyan (Ermeni İlköğretim Okulu) 47, 69, 72
bısag 108
 Bitlis 24, 154-158
 Bitlisli 154, 156
 Bizans Dönemi 7-10, 24
 Bomonti 60

Bostancı 54, 63, 136
Bulgaristan 84
Burgazada 8
Bursa 25, 27, 118
Büyükkada 8, 9, 15, 52, 53,
118, 143
Büyük Konstantin 9

C

Caddebostan 31
COVID-19 169, 171, 172, 181
Cumhurbaşkanlığı Devlet
Arşivi 107
Cumhuriyet 106
Cumhuriyet Halk Partisi 104

Ç

Çankırı 84
Çarşı bkz. Kapalıçarşı
Çarşıkapı 69, 74
çart 60
Çaykovski 87
Çekmece 13
Çerkes 129
çitig 62
Çınar Meydanı 19
Çınar Tepesi 149
Çınaraltı Sokağı 142
Çınarlı Köşk Sokağı 11
Çiturların konağı 49

D

Dacik 153, 154, 160, 177
Dadıryan, Adrine 58
Day, Doris 44
Der Zor 39
De Valois, Ninette 83
Develi 70

Diaspora 128
Dink, Hrant 17, 34, 35, 76, 77,
78, 80, 109, 111, 112, 132,
163, 164, 169, 171, 173,
181, 192

Diogenis, Romanus 10

Diyarbakır 169, 171

Doğu Roma İmparatoru 9

Dolapdere 88

Dolmabahçe 74

E

Edincik 27, 28
Eğilim 39, 86
Eminönü 54
English High School For
Boys 87
Episkopos I. Nerses 9
Erek 107
Ermenice 29, 30, 34, 58-60,
64, 71, 73, 83, 96, 109, 110,
116, 117, 126, 130-132, 163,
171, 172, 174, 176, 177, 179
Ermenistan 24, 88, 115,
129, 162
Esayan (Ermeni İlköğretim
Okulu ve Lisesi) 47, 87
Eskişehir 25, 26, 27

F

Fatih 129
Fenerbahçe 74
Feriköy 48, 60, 135
Fırat Nehri 39
Fırın Sokağı 149
Flamingo (yolu) 62, 178
Florida 146
Florya 31, 69, 73, 177

Fransa 22, 28, 48, 128, 137,
139, 141, 145, 163
Fransız 22, 23, 43, 57, 103,
119, 120, 146
Fransızca 30, 39, 116

G

Galatasaray Lisesi 142
Galatasaray Okulu 84
gâvur 107, 145
gayrimüslim 14, 15, 104, 111
Gedikpaşa 78, 84, 135
Gençler Tiyatro Kumpanyası 57
General Vartan 9, 10, 11
gıncamayr 117
gıncun 30, 108, 145
Girit 28
Güler, Ara 41

H

Hacı Haçik'in kahvesi 52, 53
Hamahaygagan 128
Harbiye Börekçisi 110
Hatay 126, 127, 170
Hay 47, 51, 59, 60, 73, 109,
125, 137-140, 142, 144-
146, 152, 157, 163, 177
Hayastan 162
Haydarpaşa 41, 142, 143
Hayeren 73, 130, 131, 177
Heybeliada 8
Heybeli Lisesi 145
Hristiyan 40, 60, 98, 99,
104, 105, 109, 146,
158, 161
High Life 88, 89
Hollanda 28, 90
Hollywood 91

- horakuyr* 61, 136
 Hrnt Dink Vakfı Anarad
 Hıçutyun Binası 173
 Hristos Manastırı 10
 Hristos Tepesi 8, 13
 Hugo, Victor 57
 Husik Reis 52
 Huyn 51, 109
 Hürriyet Gazetesi 118
- İ**
 İnci Sineması 57, 58
 İncinir Burnu 149
 İngiliz 13, 28, 87
 İngilizce 87, 126, 160, 171
 İngiltere 8, 28, 29, 84, 85
 İskele Caddesi 149
 İskele Sokağı 97
 İspanyolca 120
 İspilantis, Aleksandros 8
 İstanbul Ekspres Gazetesi 14
 İstanbul Üniversitesi 159
 İsveç 91
 İsviçre 119
 İtalya 91, 117
 İtalyan 43, 89, 120
 İzmit 85
- J**
 Jarden 74, 77, 90, 142, 145
 Jardenspor 41
joğovurt 60
- K**
 Kadıköy 60, 105-109
 Kahta 59
 Kalfayan (Ermeni İlköğretim Okulu) 104
 Kalust Gülsenkian Vakfı 13
 Kalustyan, Şnorhk 145
 Kamariotisa Manastırı 8
 Kanada 146, 163
 Kapalıçarşı 48, 69, 74, 78, 103, 157
 Karadeniz 53, 105
 Karagözyan (Ermeni İlköğretim Okulu) 13, 90
 Karagözyan Okulu'ndan Yetişenler Derneği 13, 145
 Karagözyan Yetimhanesi Gazturman Gayan Yaz Kampı 13, 166
 Karaköy II, 112
 Karaköy Mescidi II
 Karay, Refik Halit 160
 KarDes: Çokkültürlü Hafıza Turları Rehberi 171
 Kartal 12, 54
 Katolik 12, 16, 40
 Kavafyan Ailesi 87
 Kayseri 70, 169, 171
 Kazazyan, Dikran 12
 Kemaliye 39, 86
 Kevork Reis'in evi 52
 Kıbrıs 14, 15, 64, 103
 Kınalıada Camii II
 Kınalıada Güzelleştirme Derneği 109
 Kınalıada İlkokulu 12, 13
 Kınalıada Kampı Çocuk Dinlenme Evi 145
 Kınalıada Polis Merkezi II
 Kızılay 104
kişer pari 73, 96, 177
 Klöb X 75
 Konya 47
 Korpi 118, 139
 Korpispor 41
 Köşklü Sokak 12
 Kral Krum 10
 Kumkapı 41, 47-49, 52, 53, 69, 71, 73, 75, 77, 78, 109, 136, 137, 155-158
 Kurtuluş 29, 40, 69, 86, 88, 125, 130, 155, 156, 175, 176
kuyrig 73, 151, 152
 Küba (yolu) 178
 Küçük Çukur 149
 Küçük Deniz Caddesi 52, 53
 Küçükali, Tekin 104
 Kürt 71, 73, 86
 Kürtçe 59
- L**
 Langa 47
 Laz 129
 Levanten 43
 LGBTİ+ 29
 Lübnan(lı) 23, 127
- M**
 Maçka 104, 105
 Maden Fakültesi 88
 Mahmutpaşa 69, 70, 74, 78
 Maltepe 136
mama 27, 33, 71, 84, 85, 126, 135, 136, 142, 151, 154, 155, 158, 163, 175
 Manastır Tepesi 149
 Maraş 34
 Mardin 156, 157
 Marmara 42

Marsilya 108
 Masis 7
mayrig 59, 73, 177
medz mayrig 59
 Menderes ihtilali 141
 Mersin 48
 Meryem Ana'nın Göğesi
 Yükselişi Yortusu 177
 Mesropyan okulu 84
 Metamorfosis Manastırı 8,
 10, 13
 Mıgırdiç Ağa 49
 Mihitryan (Pangaltı) Okulu'nda
 Yetişenler Derneği 41, 58,
 87, 125, 127, 137
 Milli Eğitim Müdürlüğü 58
 Mimoza 49, 51, 63, 110
 Moda 108
morakuyr 135, 140
 Muş 60
Musa Dağ'da Kırk Gün 128
 Mühendisyan Orkestrası 87
 Mühürdar Yokuşu 108
 Müslüman(lar) 8, 16, 23, 24,
 27, 95, 99, 100, 110, 152,
 153, 161, 177

N

Narçiçeği sokak 42, 50
 Nersesyan (Ermeni Okulu) 8,
 11, 12, 116, 123
 New Jersey 137
 New York 85, 172
 Nikolidis malikhânesi 19
 Nimet vapuru 54
 Nişantaşı Anadolu Lisesi bkz.
*English High School For
 Boys*

Noel 24
 Nuruosmaniye 48

O

Oksiyan, Kirkor 12
 Olga (gemi) 27
 Ortadoğu 129
 Ortaköy 40, 60
 Ortaköy Kilisesi 40
oryort 163
 Osmanbey 48
 Osmanlı Devleti 8, 13, 43

Ö

ÖSS 22
 Özer, Armenuhi 58

P

Panayia Rum İlkokulu 12
 Panayia Rum Ortodoks
 Kilisesi 11, 15, 149
 Pangaltı 48, 88
 Pangaltı Lisesi'nden
 Yetişenler Derneği
 59, 83
 Pangaltı Mihitryan (Ermeni
 İlköğretim Okulu ve
 Lisesi) 41, 61, 87, 125,
 127, 137
 Papaz Der Movses 108
Paregentan 110, 139
parev 64
 Parev Tiyatro Grubu 60
pari luys 73, 96, 177
 Paris 85, 90
 Park Otel 87, 139
 Paşabahçe 74
 Paskalya 24, 110, 138

Patil Çocuk Tiyatrosu 59,
 60, 83

Patil Tiyatro Grubu 59
 Patrik III. Hagop 11
 Patrik Bartholomeos 76
 Pendik 12
 Pera 43
 Pergola 63, 145
 Pers İmparatorluğu 24
 Polatlı 26, 27
 Portekiz 163
 Poyrazlı Köşk 62
 Prens Adaları 7, 13-17, 19,
 141, 180
Prota 7
Proti 7, 17, 19, 49, 183
Protis 7

R

Ramazan 138
 Rangave 10
 Roma Dondurmacısı 48
 Rum(lar) 8, 10-16, 30, 42,
 43, 51, 52, 62, 64, 65,
 71, 73, 76, 78, 83, 85,
 87, 89, 97, 104, 105,
 109, 110, 117-120, 130,
 138-142, 145, 146, 161,
 177-179
 Rumca 7, 64, 71, 73, 76, 89,
 109, 110, 117, 120, 122,
 142, 172, 177, 178
 Rum Mezarlığı 149
 Rum Patrikhanesi 8, 104
 Rus(lar) 13, 83
 Rusya 87, 115, 116

S	149	(Ermeni İlköğretim Okulu) 104
Sabuncakis 77	Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Mezarlığı B	Trabzon 104-106, 115, 116
Sahakyan (Ermeni İlköğretim Okulu ve Lisesi) 74, 87, 153, 163	Surp Takavor Kilisesi 108	TR T2 92
ŞahapOtel 61, 62, 63, 119, 139	Surp Vartanants 24	Tuğlacı, Pars 141
Saint-Joseph Fransız Lisesi 103	Süreyya Paşa 105, 106	Türk 12, 14, 17, 22-24, 27, 30, 33, 42, 71, 73, 76, 78, 85, 86, 89, 95, 97, 99, 100, 104, 110, 116, 118, 126, 129, 145, 146, 152, 154-156, 160
Sakız Ağacı 149	Süryani 11, 15, 22, 71, 73, 78, 130	Türkçe 44, 58-60, 84, 108, 117, 126, 128, 129, 171, 172, 174
Samandağ 170	Ş	Türkiyeli 129, 141, 169, 170
Samatya 60, 153	şabik 136, 151	Tüzün, Ferit 91
Sarayburnu 74	Şehir Orkestrası 87	
Sarıyer Börekçisi 62	Şenlikköy Mahallesi 69	■
Sayat Nova Korosu 88	Şinorhali Korosu 40	Uludağ 118
Schiller 87	şijer 157	Uzunçayır 107
Selanik Türkiye Cumhuriyeti Konsolosluğu 14	Şirket-i Hayriye 14	
Seropyan, Sarkis 106	Şişli 21, 41, 43, 48, 54, 86, 88	
SES Tiyatrosu 58	Şnork Badriark 145	
Silivri 25	T	
Sinyosoğlu Fakirhanesi 149	Taksim 89	■
Sivas 34, 48, 126, 127, 169, 171	Taksim Meydanı 65	Üsküdar 135, 147
Sivriada 152	Tanzimat 43	
Sivrihisar 26, 27	Tarabya 53, 54	▼
Sofya 84	Taş İskele 149	Vakıfay 104
Sorbonne 137	Taş Restoran 42	Vakıflı Köy 30, 127, 170
Soykırım 24, 27, 33, 34, 60, 128, 162	Taşnagtsagan 85	Van 106, 107, 142
Sökmen, Sait 91	Terziyan, Nubar 58, 117	Vardanos b.kz. General Vartan
Stay-in 31	Teşrikiye Tepesi 149	Vardanos Manastırı 9-II, 18
Su Ürünleri Kooperatifi Liman Başkanlığı 109	tehcir 39	Varlık Vergisi 26, 40, 116, 140
Suriye 39	Tekinay 115, 120	Vartavar 63, 110, 131, 153, 177, 180
Surp Haç Tıbrevank (Ermeni Lisesi) 87, 103	Teos 51, 75, 145	
Surp Krikor Lusavoriç Ermeni Kilisesi 7, 8, 11, 13, 104,	Tevyan, Pakrat 58	
	tıbir 136	
	Tinaki 7	Y
	Tiryakyan Oteli 116	Yahudi 130
	Tokat 40, 126, 127	Yaldızçıyan, Zareh 42
	Topkapı Levon Vartuhyan	Yalova 61

Yassıada 111, 152

yaya 25, 33, 47, 60, 84, 106,

115, 126, 135, 154, 155

Yazıcıoğlu, Ohannes 8

Yedikule 13, 26

Yedikule Hastanesi 26

Yeretsyan, Sisi 57

Yeretsyan, Yetvart 57

Yeridasartats Taderahump

bkz. Gençler Tiyatro

Kumpanyası

Yeşilköy 26, 29, 31, 125,

151, 158

Yeyticaret 13

Yıldız Teknik Üniversitesi

17, 125

Yunan(lı) 15, 17, 42, 89, 141

Yunanistan 8, 14, 15, 84, 105,

139, 141, 142, 178

Z

Zadig 110, 138

Zahrad 42

Zeytinlik Caddesi 149

Zoe 31

© HRANT DİNK VAKFI YAYINLARI, 2021

Kınalıada, yüz yılı aşkın bir süredir, Türkiyeli Ermeni toplumu tarafından en çok tercih edilen sayfiye yerlerinden biri. Ermenilerin adaya yerleşimi, 19. yüzyılın ilk çeyreğine, adadaki ilk eğitim ve ibadet kurumlarının geçmişi ise aynı yüzyılın ortalarına dayanıyor. Nüfusun çoğunluğunu uzun yıllar Ermeniler ve Rumların oluşturduğu adada, 1964 yılında Yunanistan vatandaşı Rumların ülkeden sınır dışı edilmesiyle ciddi bir demografik değişim yaşanmış, 70'li yıllarda adanın Rum sakinlerine ait metruk mülklerin arsalarına yeni binalar inşa edilmesinin ardından nüfus artışı da hızlanmıştır.

Bu kitap, 'Sessizliğin Sesi' serisinin diğer kitapları gibi, kökleri Türkiye coğrafyasının çeşitli bölgelerinde olup, Türkiye'de ya da başka yerlerde yaşayan Ermenilerin hikâyelerini duyulur ve görünür kılmak hedefiyle hazırlandı. Bu çalışma kapsamında yapılan sözlü tarih mülakatları, Batı Ermeni kültürü ve dilinin kamusal alanda varlığını sürdürerek yeniden üretildiği nadir yerleşim yerlerinden biri olan Kınalıada'da, bu kültürün geçmişteki ve günümüzdeki çeşitli tezahürlerine, adanın Ermeni toplumu için taşıdığı öneme ve özellikle son elli yıl içinde geçirdiği dönüşüme ışık tutuyor.

